

Uloga baštine u oblikovanju (mikro)regionalnog identiteta. Primjer manifestacije "Ružica Vinodola".

Cerovec, Antonia

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:253308>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Diplomski rad

**ULOGA BAŠTINE U OBLIKOVANJU (MIKRO)REGIONALNOG IDENTITETA.
PRIMJER MANIFESTACIJE “RUŽICA VINODOLA”**

Antonia Cerovec

Mentor: dr. sc. Sanja Lončar, izv. prof.

ZAGREB, 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad “*Uloga baštine u oblikovanju (mikro) regionalnog identiteta. Primjer manifestacije “Ružica Vinodola”*” izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Sanje Lončar. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studenta

ZAHVALA

Prvenstveno se želim zahvaliti prof. dr. sc. Sanji Lončar na mentorstvu, razumijevanju, stručnom vodstvu i savjetima te pomoći koju mi je pružala tijekom izrade ovog diplomskog rada. Također, želim se zahvaliti svim kazivačima koji su nesebično ustupili svoje vrijeme i povjerenje.

Najveća zahvalnost ide mojoj obitelji i prijateljima koji su me neprestano podržavali tijekom cjelokupnog akademskog školovanja, a posebice tijekom pisanja ovog rada. Bez vas ne bih uspjela.

Posebna zahvalnost ide mom pokojnom tati koji je uvijek vjerovao u mene i bodrio me tijekom akademskog školovanja. Hvala ti na svemu što si mi podario, nadam se da si ponosan.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. PREGLED LITERATURE I TEORIJSKI OKVIR.....	3
3. METODOLOGIJA.....	10
4. VINODOL - OSNOVNE KARAKTERISTIKE MIKROREGIJE.....	13
4.1. Vinodol - geografski i povijesni pregled.....	13
4.2. Vinodol - pregled kulturno-povijesne baštine.....	19
4.2.1. Grad Novi Vinodolski.....	20
4.2.2. Vinodolska općina.....	32
4.2.2.1. Bribir.....	33
4.2.2.2. Drivenik.....	38
4.2.2.3. Grižane-Belgrad.....	40
4.2.2.4. Tribalj.....	42
5. ANALIZA TURISTIČKE PONUDE VINODOLA	
5.1. Kulturni turizam.....	46
5.2. Povijest vinodolskog turizma.....	47
5.2.1. Suvremena turistička ponuda Vinodola.....	49
5.3. Analiza promotivnih materijala.....	52
6. “RUŽICA VINODOLA” - ULOGA MANIFESTACIJE U IZGRADNJI I PREDSTAVLJANJU VINODOLSKOG IDENTITETA.....	63
6.1. Kratka povijest vinogradarske tradicije Vinodola.....	64
6.2. Povijest nastanka manifestacije.....	65
6.3. Organizacija.....	69
6.4. Izvedba manifestacije.....	71
6.4.1. Predstavljanje u Bribiru.....	72
6.4.2. Natjecanje u Pavlomiru.....	74
6.4.3. Natjecanje u gradu Novi Vinodolski.....	79
6.4.4. Proglašenje pobjednice.....	86
6.5. Elementi kulturne baštine predstavljene u manifestaciji.....	87
6.6. Uloga i utjecaj promidžbe manifestacije “Ružica Vinodola” u izgradnji mikroregionalnog identiteta.....	96
6.6.1. Službena promocija.....	96
6.6.2. Percepcija lokalnog stanovništva o identitetu Vinodola.....	98
7. ZAKLJUČAK.....	106
8. POPIS LITERATURE I IZVORA.....	110
9. POPIS PRILOGA.....	122
10. SAŽETAK.....	132

1. UVOD

Vinodolska mikroregija, kao osobito geografsko područje smješteno na sjevernom dijelu Jadrana, obiluje bogatom povijesnom i kulturnom baštinom. Njime je oblikovan topos koji se predstavlja i istražuje u mnogim znanstvenim i stručnim radovima, posebice u etnološkoj znanstvenoj disciplini. Svaki društveni identitet se oblikuje, razvija i strukturira u društvenim, vremenskim (povijesnim) i prostornim odnosno geografskim okolnostima i okvirima (Komušanac i Šterc 2014:12). Prostorni identitet, u ovom slučaju mikroregionalni identitet, označuje povezanost ljudi sa prostorom u kojem žive, interpretirajući ga kroz različite društvene i kulturne elemente. Vinodol se nalazi unutar regije Kvarnera, no s obzirom da se uloga baštine analizira i predstavlja na primjeru manifestacije “Ružica Vinodola”, koja se održava na prostoru grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, za potrebe pisanja ovoga rada i analiziranja temeljne teme, pojam mikroregije odnosi se na upravo navedena dva područja.

U svrhu istraživanja uloge baštine u oblikovanju identiteta mikroregije na primjeru manifestacije “Ružica Vinodola”, potrebno je temeljito poznavati prostor koji se istražuje, stoga je jedan od ciljeva istražiti i interpretirati kulturnu baštinu Vinodola. Također, cilj je analizom turističkih materijala i sadržaja istražiti na kojim motivima se gradi prepoznatljivost regije. Kako bi se ostvarili navedeni ciljevi, u radu se odgovara na sljedeća istraživačka pitanja: Koja kulturna i povijesna nasljeđa posebno izdvajaju identitet Vinodola i identitete pojedinih mjesta unutar ove mikroregije?, Na što je fokusirana turistička ponuda Vinodola odnosno s kojim čimbenicima se najviše predstavlja, te što se sve nudi od kulturnih i turističkih sadržaja?, Gdje se prepoznaje baština Vinodola uklopljena u manifestaciju “Ružica Vinodola”?, te Kako lokalno stanovništvo percipira vinodolsku baštinu i manifestaciju? Rad se temelji na analizi i interpretaciji građe koja je proizašla iz istraživanja primarnih i sekundarnih izvora. Pregled literature i pregled kulturno-povijesne baštine Vinodola rezultat je odabira i analize znanstvenih i stručnih tekstova objavljenih u razdoblju od 1970.-ih do 2010.-ih u knjigama, znanstvenim i stručnim časopisima, te na službenim internetskim stranicama Grada Novog Vinodolskog i Općine Vinodolske i njihovih Turističkih zajednica. Analiza turističkih promotivnih materijala rezultat je odabira i analize Turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, te publikacija u izdanju prethodno navedenih turističkih zajednica i Hrvatske turističke zajednice u obliku turističkih prospekata, vodiča i kataloga koji su nastali u razdoblju od 1990.-ih do danas. Analiza

manifestacije „Ružica Vinodola“ rezultat je odabira i analize turističkih materijala o ovoj manifestaciji dobivenih od Turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, novinskih i internetskih članaka, te terenskog etnografskog istraživanja. Terensko etnografsko istraživanje uključivalo je obilazak terena na kojem se odvija manifestacija, a to su Pavlomisir, Bribir i Novi Vinodolski koje se i fotografski dokumentiralo, te provođenje intervjua s lokalnim stanovništvom, organizatorima i pojedinim sudionicima u izvedbi manifestacije poput članova KUD-a i sudaca.

Razlog odabira navedene teme za pisanje diplomskog rada jest osobni interes za Vinodolsko područje i njegovu baštinu. Naime, višegodišnjim boravkom na području grada Novog Vinodolskog tijekom ljetnih mjeseci, imala sam priliku upoznati povijesnu i kulturnu baštinu grada i tako razvila interes za istraživanjem manifestacije “Ružica Vinodola” koja je uvelike obogatila identitet Vinodola. Manifestacija “Ružica Vinodola” važna je za istraživanje u kontekstu njenog suvremenog predstavljanja unutar mikroregije jer objedinjuje razne kulturne i etnološke elemente baštine koji oblikuju identitet lokalne zajednice. “Ružica Vinodola” održava se jednom godišnje, sredinom ili krajem kolovoza, na području Vinodola, točnije Bribira, Pavlomira i grada Novog Vinodolskog. Tijekom gotovo dvadeset godina njenog postojanja manifestacija je postala uvelike prihvaćena i primijećena od strane lokalnog stanovništva i turista. Nastala je na temelju lokalne usmene predaje iz vremena vladavine plemićke obitelji Frankopan, povezane sa vinodolskom vinogradarskom tradicijom prema kojoj se nakon završetka berbe grožđa birala najmarljivija djevojka - *Ružica*. Manifestacija uključuje natjecanje djevojaka u različitim zadacima i igrama inspiriranim starim narodnim običajima, glazbena i plesna događanja, konzumaciju lokalne hrane i dr. Naglasak je u ovome radu na prikazu baštine kao označitelja identiteta što znači da će se analiziranjem kulturne baštine Vinodola i manifestacije “Ružica Vinodola” te iskaza kazivača (lokalno stanovništvo) pokušati objasniti kakva je uloga baštine u oblikovanju mikroregionalnog identiteta kroz kulturne i turističke sadržaje odnosno na koji način lokalno stanovništvo doživljava prostor u kojem žive i kakve veze se stvaraju sa njim odnosno kako zajednica oblikuje kulturni identitet kroz topos Vinodola.

Kako bi se temeljito obradili svi ključni aspekti teme istraživanja, struktura diplomskog rada je podijeljena u nekoliko cjelina. U uvodnom dijelu postavljen je kontekst rada i ciljevi istraživanja. U poglavlju *Pregled literature i teorijski okvir*, predstavljena je relevantna literatura koja predstavlja teorijski okvir za interpretaciju baštine kao označitelja identiteta. U poglavlju

Metodologija, objašnjeni su i analizirani svi provedeni postupci potrebni za oblikovanje i pisanje istraživačkog diplomskog rada. Nadalje, u sljedećem poglavlju opisuje se vinodolska mikroregija u kontekstu kulturne baštine. Pruža se temeljan pregled kulturnog naslijeđa grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, točnije sva četiri mjesta: Bribir, Drivenik, Grižane-Belgrad i Tribalj. Poglavlje *Analiza turističke ponude Vinodola*, započinje kratkim povijesnim uvodom u početke turizma Vinodola, te objašnjenjem pojmova *kulturni turizam* i *ruralni turizam* s obzirom da se ti oblici turizma provode na području Vinodola. Naposljetku, u poglavlju se uz pomoć tiskanih i digitalnih turističkih promotivnih materijala, te internetskih stranica turističkih zajednica, nastoji interpretirati turistička ponuda Vinodola i analizirati kakva je uloga kulturne baštine u promoviranju vinodolskog kraja. Sljedeće poglavlje predstavlja temeljno središte diplomskog rada, a to je predstavljanje manifestacije “Ružica Vinodola” kao kulturno-turističkog sadržaja i analiziranje njenog konteksta u oblikovanju identiteta regije kroz analizu promotivnih materijala i kroz terensko istraživanje odnosno intervjuiranje kazivača i promatranje sa sudjelovanjem. Na kraju se iznosi zaključak provedenog istraživanja u kojemu se interpretiraju sveukupni rezultati, te se otvaraju potencijalna nova pitanja i mogućnosti u istraživanju ove teme.

2. PREGLED LITERATURE I TEORIJSKI OKVIR

U Zborniku koji se bavio tematikom hrvatskog nacionalnog identiteta, jedan od radova jest rad Josipa Bratulića koji je analizirao pitanje hrvatskog identiteta, što je ono i kako se određuje. Pozivajući se na Rječnike Žepića i Klaića, objašnjava pojam identiteta. U Žepićevu Latinsko-hrvatskom rječniku iz 1881. godine, korijen riječi “identitet” dolazi iz latinske riječi *idem, eadem, idem, pro. dem* (pokazna zamjenica), što znači “isti” i tom se riječju “označuju osobe ili stvari jednake, jedne vrste” (Bratulić, 2011:9). U Klaićevu Rječniku stranih riječi, riječ “identitet” protumačena je malo dublje, te se tumači kao “istovetnost, podudaranje, izjednačavanje; potpuna jednakost; priznanje da netko ili nešto zaista jest ono čime se prikazuje (utvrditi nečiji identitet), da je netko zaista osoba o kojoj se radi; skup značajki koje neku osobu čine onom koja jest” (ibid.). Bratulić koristi nekoliko glavnih elemenata kojima analizira hrvatski identitet i prikazuje kako se kroz njih on predstavlja. Osim primarnog elementa gdje se ukazuje kako identitet prvo polazi od pojedinca odnosno da se može proučavati sa subjektivnog gledišta, Bratulić navodi kako u određivanju identiteta ulogu ima i jezik, pismo, povijesni prostor na kojem ljudi obitavaju, književnost i povijest, religija, graditeljska baština te određeni simboli (ibid. 2011:23). Dakle

identitet se izražava i prepoznaje kroz različite prakse, simbole i kulturne elemente koji mogu biti prepoznati iz konteksta pojedinca ili zajednice. Zato se za potrebe pisanja i postizanja cilja ovog rada, istražuje kako i na koji način kulturni element odnosno baština oblikuje identitet mikroregije. Pojam i problematika konstruiranja identiteta analizira se kroz rad *Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje* autora Rade Kalanja gdje se identitet promatra kroz međusobne društvene odnose i interakcije. U radu se ističe važnost razumijevanja povezanosti između pojedinca i kulture, te objašnjava da se identitet oblikuje putem razvoja vanjskih kulturnih utjecaja i unutarnjeg subjektivnog razvoja. Nadalje, pojmovi kulture i kulturnog identiteta se ne mogu poistovjećivati jer kultura se može zbivati i bez identitetske svijesti, a identitetske strategije mogu neku kulturu toliko preoblikovati da postane potpuno drugačija od one što je prethodno bila (ibid. 53). Dakle, strategije povezane s identitetom imaju sposobnost transformirati kulturne obrasce i prakse, a sudjelovanje u specifičnoj kulturi ne mora značiti da se pojedinac ili zajednica nužno prepoznaje u njoj ili povezuje s tom kulturom što donosi do zaključka da su oba termina, identitet i kultura, skloni promjenama. Takvo poimanje kulturnog identiteta jest subjektivističko za razliku od objektivističkog koji navodi kako se identitet definira kroz određene kriterije koji se smatraju objektivnim poput zajedničkog podrijetla, jezika, kulture, religije, kolektivne psihologije, teritorijalne povezanosti i sl (ibid. 55). Time se želi reći kako je prema objektivističkom poimanju identitet naslijeđen i nepromijenjen odnosno on se ne može birati, već je dodijeljen rođenjem. Etnologinja Jadranka Grbić također je u nizu svojih radova istraživala i tumačila poimanje identiteta. Autorica naglašava kako se identitet razvija “tijekom čitava života” odnosno promjenjiv je i subjektivan, ali podrazumijeva “osjećaj pripadnosti kolektivu” (1993:59). Time se želi reći kako je poimanje identiteta kompleksno jer ovisi o subjektivnom doživljaju koji se može mijenjati odnosno oblikovati pod utjecajem različitih faktora. Subjektivističko poimanje identiteta ne promatra identitet kao gotov fenomen koji proizlazi iz nepromjenjivog i postojanog kolektiviteta već je etno-kulturni identitet osjećaj pripadnosti (identifikacije) nekom zamišljenom kolektivitetu (Kalanj 2003:55). Kultura je neophodna u društvu i ne može postojati bez njega te se ne nasljeđuje biološki već se ona uči, a iako je zajednička članovima nekog društva treba napomenuti kako to ne znači njenu uniformnost; “ni jedan pripadnik nekog društva ne tumači svoju kulturu potpuno jednako kao netko drugi” (Haviland 2002:34-35). Identitet nije statičan pojam. Njegovi oblici su promjenjivi, može biti individualan ili kolektivan, ovise o vremenu i mjestu, a “načini kako ih percipiramo povezani su s određenim društvenim i kulturnim situacijama” (Kalanj 2003:55).

Objektivističkom i subjektivističkom poimanju identiteta bavila se i etnologinja Jasna Čapo Žmegač (1997:71) koja je u radu istraživala problematiku identifikacije i pripadanja unutar zajednice. Kako bi se sustavno proučavala zajednica potrebna je provedba dvostruke analitičke sheme koju autorica dijeli na tzv. indikatore i markere. Indikatori su “objektivne osobine” pomoću kojih se mogu odrediti granice određene društvene zajednice, dok su markeri “subjektivne crte” koje pripadnici zajednice koriste i prepoznaju kako bi istaknuli svoje različitosti od drugih i time utemeljili svoju osobnost (ibid. 73). U svom drugom radu “Simboli, procesi, prijepori: prilog raspravama o hrvatskom identitetu“ (2012:72) autorica obrađuje analizu hrvatskog identiteta kroz tri različita pristupa: inventarni, dekonstrukcijski i instrumentalni, te se također, na sličan način kao i autor Kalanj, analiziranjem inventarnih i dekonstrukcijskih pristupa zapravo se poziva na subjektivističko i objektivističko definiranje identiteta. Jednako kao i objektivističko poimanje, inventarni pristupi odnose se na obilježja koja su pridodana rođenjem poput jezika, pisma, zemljopisnog položaja i sl. U tom kontekstu identitet je zajednički, objektivian, te iz takvog poimanja proizlazi da se identitet neke zajednice može pretpostaviti tek nakon utvrđivanja obilježja kulture (ibid.). Dakle, kao što je već spomenuto, identitet se ne može definirati prema „zaokruženom popisu kulturnih elemenata koji bi karakterizirali naciju“ (ibid.). Identitet je promjenjiv, te se može oblikovati i mijenjati pod utjecajem različitih čimbenika.

Za etnologue i kulturne antropologe pojam kulturne regije se ne proučava kroz striktno geografske karakteristike područja već postoji mnogo različitih kulturoloških elemenata koji određuju regiju i koje su važne u formiranju njenog identiteta poput jezika, prehrane, materijalne i nematerijalne baštine, tradicije, graditeljstva i slično. Analiziranje tekstova vezanih uz regionalni identitet i baštinu omogućit će bolje razumijevanje pitanja kako pojedine zajednice povezuju svoj identitet sa određenim područjem i na koji način se njihova pripadnost tom mjestu izražava kroz kulturološke elemente. Kulturne regije nisu definirane strogo političkim granicama već ju karakteriziraju kulturno-povijesni elementi. Takav primjer je i Vinodol koji nije administrativna regija već je kulturna regija temeljena na oblikovanoj povijesnoj i kulturnoj baštini. To je područje koje karakteriziraju određena obilježja, prirodna, kulturna i povijesna, koja će se obrađivati u nastavku rada. Prostorni identitet predstavlja pojam koji nam omogućuje razumijevanje načina na koji zajednice percipiraju prostor u kojem obitavaju, odnosno kako se identificiraju i povezuju sa njim, te se on može mijenjati pod utjecajem kulturnih, društvenih ili gospodarskih faktora. Autori Šterc i Komušanac (2014:24) u definiranju prostornog identiteta navode kako “sva društvena,

kulturna, politička, fizikalna i druga zbivanja nastaju i nestaju, razvijaju se i opstaju u geografskom prostoru koji nije formalan, fiktivan, irelantan... ni izotropan, već vrlo sadržajan i nužno utječe na sve što se događa u njemu s više ili manje uvjetovanosti". Regija odnosno regionalni identitet u ovom radu definira se kroz pojmove Sredozemlja odnosno Mediterana. Dva značajna autora s područja etnologije, čiji su tekstovi od iznimne važnosti za razumijevanje ove cjeline su Milovan Gavazzi i Nevena Škrbić Alempijević. Oboje su ostavili značajan doprinos u istraživanju teme regionalnog identiteta u kontekstu Sredozemlja tj. Mediterana. Milovan Gavazzi u tekstu *Areali tradicijske kulture jugoistočne Europe* (1978.) analizira prostor jugoistočne Europe određujući jedanaest kulturnih areala. Klasifikacijom i sistematizacijom deset odnosno jedanaest areala tradicijske kulture jugoistočne Europe, istražuje bitna tradicijska obilježja odnosno kulturne elemente koristeći kulturno-geografske metode kojima se prikazuje njihova rasprostranjenost i geografski položaj, te je također, kao i kod ostalih istraživača ove teme, naglasak na tome da granice tih kulturno određenih prostora nisu čvrste niti strogo određene. Za Gavazzija, kulturni areal je neko područje na kojem se "nalaze nagomilani brojni osebujni kulturni elementi koji su se u susjednim kulturnim arealima ili uopće ne nalaze ili se nalaze veoma rijetko ili predstavljaju posve osebujnu odliku" (Gavazzi 1978:184). Dotičući se problematizacije Sredozemlja, autor ga prikazuje kao posebni tip areala koji se bitno razlikuje od ostalih, unutrašnjih areala radi specifičnih klimatskih obilježja. Razlikuje se u određenim gospodarskim djelatnostima gdje navodi ribarstvo i uzgoj maslina, smokve i vinove loze kao primarnu djelatnost, te se ističu po graditeljskoj baštini čiji je glavni element kamen kojima se grade uske kamene kuće (ibid. 193). Etnologija Nevena Škrbić Alempijević se u mnogim svojim radovima bavila tematikom Mediterana od kojih je važan rad *Zašto trebamo Mediteran? Simbolično redefiniranje regija u kontekstu hrvatskoga pristupanja Europskoj uniji*. Suvremenom analizom autorica je analizirala koncept Mediterana kroz kulturnoantropološki pristup shvaćajući ga kao "društveni i kulturni fenomen, kao prostorni konstrukt kreiran naracijama i praksama ljudi, kako onih koji nastanjuju obale tog mora, tako i onih izvan njih" (Škrbić Alempijević 2014:27). Analizirala je promotivnu građu u kojoj je objasnila "kako se motivi vezani uz Sredozemlje koriste u turističkom, znanstvenom, kulturnom i političkom diskursu od osamostaljenja Republike Hrvatske do danas" te dovela do zaključka da je prezentacija kulturne baštine u prvom planu (ibid. 29). Baština je bitna za promociju i prezentaciju određene regije. U turističkoj ponudi često se ističu samo specifični dijelovi i "atrakcije" koje su vezane uz povijest ili tradiciju mjesta no kulturna baština je slojevit

pojam i sadrži mnogo različitih elemenata uz koje možemo vezati određenu (kulturnu) regiju. Nadalje, u definiranju odnosa između kulture i regije autorice Stankova i Vassenska (2015:126) navode kako kulturni identitet regije „potječe bez razumne sumnje iz kulturne baštine regija - materijalne i nematerijalne”. Baština je dio kulture, sastavljena od skupa vrijednosti, kolektivnog pamćenja, tradicija, mitova i narativa prepoznatih, istraženih, zaštićenih i posredovanih kao identitet odnosno kojima društvena zajednica sankcionira ukupnost tih elemenata u javnu memoriju (Šola 2019:118). Dakle, kulturno naslijeđe jedan je od elemenata tvorbe identiteta koji može biti kolektivan ili individualan. Ono prikazuje povijesnu podlogu društva pružajući uvid u bolje upoznavanje sebe i svojih predaka, te razumijevanje njihove prošlosti, materijalnog naslijeđa, tradicije i običajnih praksi.

Skup navedenih znanstvenih radova i članaka omogućuje razumijevanje važnosti kulture i baštine za interpretaciju formiranja općenitog regionalnog identiteta, no u ovom diplomskom radu navedena problematika se predstavlja kroz manifestaciju “Ružica Vinodola” kao kulturološki element povezan sa tradicijom mikroregionalnog područja Vinodola i zato je potrebno navesti odgovarajuće izvore koji su se bavili tom tematikom. Jedan od glavnih izvora jest Vinodolski zbornik. To je skup različitih znanstvenih, istraživačkih i stručnih radova koji se kroz kontekst Vinodolskog kraja te šireg područja Crikvenice i Primorsko-goranske županije, dotiču tema iz gospodarskih, turističkih i povijesno-kulturnih područja. “O identitetu Vinodola” (2006.) jedan je od važnijih radova iz navedenog Zbornika u kojem se analizira identitet Vinodola kroz geografsku, gospodarsku, povijesnu i kulturno-etničku cjelinu. Autor djela je dr. sc. Stanko Antić Peverin, bivši glavni urednik Vinodolskog zbornika koji je napisao mnoge znanstvene radove o Vinodolu. Kao kraj bogat kulturnim i povijesnim nasljeđem, navodi glavne elemente koji sačinjavaju Vinodol kao kulturnu regiju. Naglasak je na spomeničkoj i graditeljskoj baštini te na narodnim običajima, folkloru i narodnoj nošnji. Spominje i važnosti narodnog dijalekta – čakavštine, kao jezika koji je duboko ukorijenjen u to mjesto, te naglašava njegovu važnost povezujući ga sa slavnom plemićkom obitelji Frankopani i braćom Mažuranić koji su spominjali odnosno podržavali čakavštinu, a ujedno i pisali na tom dijalektu (2006:19). Tema vinogradarstva također je važna za analiziranje jer time se postiže bolje razumijevanje uloge i utjecaja djelatnosti na regiju, te koliko ona doprinosi u izražavanju identiteta mikroregije. Autori koji su se bavili vinogradarstvom su agronom i publicist Ivan Sokolić te Mihovil Juriša, obojica podrijetlom iz Vinodola. Mihovil Juriša završio je poljoprivrednu školu, te je velik dio života proveo u Slavoniji, a 2023. godine dobio je

nagradu za životno djelo zbog iznimnog doprinosa na području vinogradarstva i njegove obnove u Vinodolskoj općini. Obojica se u svojim radovima oslanjaju na razloge napuštanja vinogradarstva, tijekom 19. stoljeća, kao primarne djelatnosti Vinodolskog područja, te o njihovoj ponovnoj obnovi devedesetih godina prošlog stoljeća. Autor Juriša (2008.) svojim radom dodatno doprinosi pišući i o važnosti revitalizacije vinogradarske djelatnosti za Vinodol odnosno navodi kakve sve pogodnosti, gospodarske i kulturne, donosi ponovna upotreba vinograda i proizvodnje vina. U dosadašnjim istraživanjima baštine ove regije u Vinodolskom zborniku, obuhvaćene su pretežito teme sakralne arhitekture, spomeničke baštine, povijesti vezane uz obitelj Frankopane i Vinodolski zakon, te pojedinih narodnih običaja, najviše onih vezanih uz “Mesopust”. Kulturni djelatnik i istraživač vinodolske kulturne baštine Davorin Ježić istaknuo se svojim zalaganjem za promicanje novljanske kulture i tradicije obuhvaćajući nekolicinu radova posvećene povijesti Novog Vinodolskog i njegovoj bogatoj kulturnoj baštini, pri čemu je najveći fokus bio stavljen na folklor. U članku “Folklor Novog Vinodolskog” (1983.) objašnjava povijest i ulogu folkloru tj. Novljanskog kola prilikom održavanja mesopustarskog narodnog običaja. S obzirom da je u određenoj fazi izvođenja manifestacije “Ružica Vinodola” također vidljiva uloga novljanskog kola, važno je spomenuti ovaj članak jer sadrži način izvođenja kola i sve njegove glavne elemente s kojima se predstavljaju. Uz to, Davorin Ježić autor je kratkog članka objavljenog u *Biltenu Kolektiva* iz 1969. godine pod nazivom “Legenda Novog Vinodolskog” u kojem spominje narodni običaj vezan uz vinogradarstvo vinodolskog kraja i sukladno tome, odabir najljepše i najvrijednije djevojke u mjestu koju nazivaju “Ružicom”. To je jedini poznati pismeni zapis o navedenoj narodnoj usmenoj predaji. Prema tome članku nastala je ideja za manifestaciju “Ružica Vinodola”.

Baština ima važnu ulogu u turističkoj promociji određene regije kao „atrakcija“ čija je svrha privlačenje broja turista, no važnije je naglašavati njezinu vrijednost radi stvaranja jače svijesti lokalnog stanovništva, a i regije, što bi potaknulo i efikasniji način njegovanja i očuvanja baštine. O odnosu kulturne baštine i vinodolske regije bavile su se etnologinje Petra Kelemen i Sanja Lončar (2011.). U sklopu projekta Odsjeka etnologije i kulturne antropologije Sveučilišta u Zagrebu, provedenim terenskim istraživanjem 2008. godine, autorice su u istraživale kulturnu baštinu Vinodola te analizirale što se događa sa etnografskom baštinom u regiji, te može li se ona uključiti u turističku ponudu i sadržaje. Jedna od znanstvenika i istraživača koji povezuju skladnost kulturne baštine i turizma jest povjesničarka umjetnosti Palma Karković Takalić, et. al. (2022.) gdje preispituju kolika je važnost baštine u razvoju i održivosti lokalnog (ruralnog) područja na

konkretnom primjeru naselja u Novom Vinodolskom - Ledenice. Kroz rad također prilažu rezultate “ispitivanja i utvrđivanja stavova turista o važnosti kulturno-povijesnih resursa za razvoj turizma na području grada Novog Vinodolskog i mogućnostima njihove valorizacije” (ibid. 2022:194). O pregledu graditeljske baštine Vinodola bave se slijedeći autori. Arheolog i povjesničar Ranko Starac (2002.) popisuje sakralnu arhitektonsku baštinu na području Vinodola te daje povijesni pregled i stanje očuvanosti objekata. Sličnom tematikom bavi se i Željka Jurčić Kleković, profesorica filozofije, magistrica ekonomije te ravnateljica Narodne knjižnice i čitaonice “Bribir”, koja svojim radom (2004.) objavljenim u Vinodolskom Zborniku, analizira kulturno naslijeđe Vinodola, točnije svakog pojedinog mjesta (Drivenik, Grižane, Novi Vinodolski, Ledenice, Bribir, Tribalj), kroz sakralne i graditeljske artefakte iz pretežito razdoblja vladavine Frankopana. Autorica navodi kako je tijekom 15. i 16. stoljeća “kultura doživjela najveći procvat” (2004:181) na tom području što je rezultiralo brojnim povijesnim spomenicima zbog kojih većina navedenih autora u ovom pregledu ističe upravo kulturnu baštinu iz tog vremena. Još jedan primjer jest knjiga *Prošlost i baština Vinodola* (1988.) gdje skupina autora također pridaje fokus svojih istraživanja na prošlost Vinodola u razdoblju vladavine knezova Frankopana, oslanjajući se na glagoljašku, arhitekturnu i slikarsku baštinu toga vremena, te interpretiraju povijesnu baštinu regije prikazujući važnost naslijeđa Vinodolskog zakonika. Inspirirani frankopanskim utjecajem i poviješću na ovim prostorima, postoje kulturne manifestacije i projekti koji predstavljaju njihovo naslijeđe. Ravnateljica Centra za kulturu “dr. Ivan Kostrenčić” u Crikvenici, Sanja Škratić donosi prikaz kulturnog itinerera pod nazivom “Frankopanski Vinodol” koji sadržava povijest Vinodola u doba slavne plemićke obitelji Frankopan, te sve značajne kulturne elemente svakog mjesta vinodolskog kraja s naglaskom na graditeljstvo, narodne običaje i prehranu. Skup svih tih elemenata stvorio je izletničku turu predstavljenu u članku s ciljem obnove i gospodarskog oživljavanja Vinodola, ali još važnije, promicanja kulturnog identiteta ovog kraja i zaštite i očuvanja sve ugroženije kulturne baštine (ibid. 2002:116).

Manifestacija “Ružica Vinodola” bazirana je na narodnoj usmenoj predaji. O manifestaciji do sada nije objavljen nijedan konkretan znanstveni rad u etnološkom, ili njemu srodnom, kontekstu. Jedini dosadašnji zapis o manifestaciji nalazi se u radu Tami Sokolića (2006.), bivšeg direktora Turističke zajednice grada Novog Vinodolskog, u kojem je predstavio koncept manifestacije. Objavljeno u *Vinodolskom zborniku*, autor govori o povijesti nastanka „Ružice Vinodola“, te o određenom pravilniku i propisima po kojima se manifestacija odvija. (ibid. 53).

Unutar tog članka predstavljen je i prilog etnologa Alekseja Gotthardi Pavlovskyog pod imenom „Projekt Ružica Vinodola – fešta grožđa i vina“ gdje spominje povijesni pregled vinogradarstva u Vinodolu tijekom 19. stoljeća, objašnjava, oslanjajući se na citate autora Hirca i Ježića, narodne običaje vezane uz vinogradarstvo tog kraja, te prilaže prijedlog programa „fešte“ za svaki određeni dan održavanja (od četvrti do subote).¹

Do sada se pisalo o Vinodolu kao regiji s određenom kulturnom baštinom i specifičnim karakteristikama najviše vezanim uz naslijeđe frankopanskog doba. Ponajviše se pisalo o očuvanim ali i zapuštenim sakralnim objektima, o graditeljskoj baštini te povijesnoj baštini vezanoj uz Vinodolski zakonik i glagoljaštvo koje je predstavljeno u mnogim spomenicima vinodolskog kraja. Pisalo se i o korištenju vinodolske baštine u svrhu turizma, međutim do sada nije stručno i znanstveno obrađena manifestacija “Ružica Vinodola” niti je analizirana uloga manifestacije i baštine u oblikovanju identiteta te regije.

3. METODOLOGIJA

U svrhu izrade i postizanja cilja ovoga diplomskoga rada, potrebno je opisati cjelokupni proces istraživanja. U istraživanju kulturne baštine Vinodola i njene uloge u oblikovanju mikroregionalnog identiteta, temeljito je prikupljena i analizirana građa koja se sastojala od tekstualnih i vizualnih materijala. Proces istraživanja sastojao se od nekoliko faza. Prva faza istraživanja teme obuhvaćala je sistematsko prikupljanje relevantne literature koja je istraživala povijesnu i kulturnu baštinu Vinodola, te koncepte odnosa između turizma i baštine. To je uključivalo knjige i znanstvene radove u pretežito digitalnom obliku, koji su obuhvaćali tematiku srednjovjekovne vinodolske povijesti koja je iznjedrila većinu kulturne baštine kojom se danas Vinodol predstavlja. U istraživanju su pomogle i publikacije Vinodolskog zbornika u kojem se nalaze relevantne teme vezane uz turizam Vinodola posljednjih dvadesetak godina, ali obuhvaća i poglavlja koja se odnose na predstavljanje kulturno-povijesne baštine Vinodola. Na temelju odabrane literature, metodom analize i komparacije izlučeni su osnovni koncepti i stvoren je

¹ Za potrebe ostvarenja manifestacije “Ružica Vinodola“, etnolog Aleksej Gotthardi Pavlovsky istražio je vinogradarsku povijest Vinodola i narodni običaj biranja Ružice koji se odvijao u vrijeme Frankopana, te je na temelju navedenih podataka izradio projekt po kojemu se danas odvija manifestacija. U ovom istraživanju nije dovoljno istraženo i analizirano kako je i na koji način Pavlovsky istraživao tematiku i izradio projekt, no interpretiran je isječak iz Vinodolskog zbornika u kojemu je predstavljen djelić rada spomenutog etnologa zvan „Projekt Ružica Vinodola – fešta grožđa i vina“ (2006.).

teorijski okvir rada. Nadalje, provedena je bila i analiza internetskih stranica Turističkih zajednica Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, te novinskih članaka koji su pisali posljednjih nekoliko godina o turističkoj ponudi Vinodola. Također, za potrebe analiziranja turističke ponude Vinodola korišteni su turistički promotivni materijali, u tiskanom i digitalnom obliku. Dio tiskanih materijala bio je prikupljen posjetom Turističkim zajednicama, dok je ostatak ljubazno ustupila mentorica, izv. prof. dr. sc. Sanja Lončar. Preostali dio, u digitaliziranom izdanju, prikupljen je tijekom istraživanja internetskih stranica Turističkih zajednica. Svi promotivni materijali nastali su u razdoblju od 2007. do 2021. godine, no veći dio prikupljenih materijala nije datiran. Pomoću prikupljanja ove vrste građe nastojalo se istražiti i analizirati koji način se mikroregija Vinodola predstavlja unutar prezentacije turističke ponude, te koji se motivi najviše ističu.

Nadalje, prikupljeni su i slikovni materijali odnosno fotografska dokumentacija izvođenja manifestacije kroz posljednjih desetak godina. Ovim putem želim se zahvaliti gospodinu Veliboru Topolovcu koji mi je ustupio, kroz *Facebook* stranicu Udruge „Ružica Vinodola“, mnogobrojne fotografske albume u kojima se kontinuirano svake godine, temeljito dokumentira manifestacija. Uz spomenute slikovne prikaze, u radu je korišteno i nekoliko autorskih fotografija zabilježenih tijekom terenskog istraživanja. Korištenje fotografija i vizualnih materijala u ovom istraživanju bilo je od iznimne važnosti iz nekoliko razloga. Fotografije korištene iz fotografskih albuma Facebook stranice Udruge „Ružica Vinodola“ poslužile su za predstavljanje manifestacije i analizu cjelokupne izvedbe s obzirom da je dokumentacija manifestacije unutar tih albuma iznimno opsežna. Korištenje vizualnih materijala sa stranica Turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine poslužila je za analizu kulturne baštine Vinodola. Također, slikovni materijali unutar turističkih prospekata, vodiča i kataloga te prikazanih na internetskih stranicama Turističkih zajednica, poslužili su za analizu turističke ponude Vinodola. Naposljetku, prilikom terenskog istraživanja izradila sam fotografsku dokumentaciju mjesta obilaska što je uključivalo slikanje pavlomirskih vinograda, mjesta na kojemu se izvodi natjecateljski dio „Ružice Vinodola“, te slikanje stare jezgre Bribira odnosno prostor oko bribirske kule, mjesta uz koje se postavlja pozornica na kojoj se službeno predstavljaju djevojke, tjedan dana prije natjecateljskog dijela.

Druga faza istraživanja započela je izradom hodograma u kojem se sastavio plan pripreme za terensko istraživanje. Za odabir kazivača imala sam na umu ispitivati osobe koje su na izravan ili neizravan način bile uključene u manifestaciju, pa sam tako uključila organizatore

manifestacije, lokalno stanovništvo kao posjetioce manifestacije te izravne sudionike u manifestaciji poput izvođača i natjecateljica. Na temelju pregledane i analizirane znanstvene literature i turističkih materijala, oblikovala su se pitanja potrebna za provedbu polustrukturiranih intervjua. Sastavila sam sveukupno tri Upitnice (Prilog *Upitnice za terensko istraživanje*) razdijeljenih nazivima Lokalno stanovništvo, Organizatori i Izvođači. Prva Upitnica sadržavala je 44 pitanja, druga 19, a treća 26 pitanja. Pitanjima postavljenim u prvoj i trećoj Upitnici upućenim organizatorima i izvođačima manifestacije, nastojalo se istražiti nastanak, cilj i sveukupni tijek manifestacije “Ružica Vinodola”, te shvatiti koliku ulogu i utjecaj ima u oblikovanju vinodolskog identiteta. Pitanjima postavljenim u drugoj Upitnici, od lokalnog stanovništva se nastojalo saznati njihovo iskustvo i viđenje manifestacije, te istražiti kroz koje oblike se povezuje njihov identitet s Vinodolom. Ovako koncipiranom Upitnicom pokrivena su istraživačka pitanja ovog diplomskog rada.

Nakon sastavljanja upitnica, slijedio je proces pronalaska kazivača i provođenje terenskog istraživanja. Kao što je prethodno navedeno, cilj je bio među kazivačima imati zastupljene organizatore, lokalne stanovnike, posjetitelje i direktne sudionike u manifestaciji (izvođače ili natjecatelje). S obzirom da sam osobno povezana sa gradom Novim Vinodolskim, većina kazivača bili su poznanici, susjedi i prijatelji u Novom. Također, kontaktirala sam Udrugu Ružica Vinodola, inače volontersku udruhu amatera vinara i ljubitelja vina koji pomažu u logističkoj sferi manifestacije, pri čemu sam intervjuirala gospodina Velibora Topolovca. U kontakt sam stupila i sa direktoricom Turističke zajednice Vinodolske općine, gospođom Alenkom Spojom. Kazivača je sveukupno bilo osam, od čega je njih šest sa područja grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine. Također, dvoje kazivača su, iz osobnih razloga, odlučila zadržati anonimnost. Istraživanje je bilo provedeno na području grada Novog Vinodolskog, Pavlomira i Vinodolske općine, točnije mjesta Bribir. Razdoblje terenskog istraživanja i intervjuiranja kazivača odvijalo se između 24. rujna i 2. listopada 2021. godine. Intervjui su bili provedeni usmenim putem, u prosjeku su trajali relativno kratko, ali bili su sadržajni. Intervjui s gospodinom Topolovcem i gospođom Spojom bili su najopsežniji, kazivači su pružali detaljna objašnjenja te opširne informacije što je uvelike pomoglo u razumijevanju i daljnjoj analizi rada. Ostali kazivači doprinijeli su u upotpunjavanju pojedinih specifičnih podataka unutar različitih segmenata rada. Tijekom izrade samog rada, nisam bila u prilici prisustvovati manifestaciji, no u proteklih 19 godina izvođenja manifestacije, desetak puta sam sudjelovala u promatranju “Ružice Vinodola” te mi je poznat cijeli proces tjeka i

izvođenja manifestacije. Osim intervjuiranja, provela sam manje terensko istraživanje prostora Pavlomira i Bribira, mjesta na kojima se održavaju pojedini segmenti manifestacije. Sudioničkim promatranjem istražila sam područje vinograda u Pavlomiru i vinske kuće, a u Bribiru područje stare jezgre gradića, točnije područje oko frankopanske kule. U Bribiru sam posjetila i Turističku zajednicu Vinodolske općine gdje sam provela intervju s direktoricom TZ-a Alenkom Spojom. Također, prilikom posjeta vinske kuće Pavlomir, došla sam u kontakt sa Marijom Jurić, bivšom natjecateljicom *Ružice Vinodola*, s kojom sam tada dogovorila i intervju. Do Pavlomira sam stigla pješke, laganom šetnjom od novljanske luke “Novi”, uz glavnu cestu, potrebno je dvadesetak minuta hoda. Skrećući s glavne ceste koja vodi prema Bribiru, prostire se široko livadno polje sa mnoštvom vinograda, iznad kojih se izdiže visoka planina. U obilasku vinograda, obišla sam i Vinsku kuću koja je u vrijeme manifestacije otvorena i u kojoj se nude autohtona vinodolska vina. Za vrijeme manifestacije, cijelo okolno područje Vinske kuće okruženo je klupama i stolovima, namijenjenima posjetiteljima, s pogledom na vinograd u kojemu se *Ružice* prvi dan natječu. Dolaskom u Bribir, obišla sam staru jezgru gradića i frankopansku kulu, mjesto uz koje se postavlja pozornica na kojoj se, tjedan dana prije natjecateljskog dijela, službeno predstavljaju *Ružice*. Ovo terensko istraživanje omogućilo mi je dublji uvid u istraživanje prostora na kojem se izvodi manifestacija.

Završna faza istraživanja, uključila je proces transkribiranja provedenih intervjua i analiziranja njihovog sadržaja. Na temelju svih prikupljenih materijala, literature i analize intervjua sa kazivačima, oblikovana je struktura diplomskog rada čime je započeo početak pisanja rada.

4. VINODOL - OSNOVNE KARAKTERISTIKE MIKROREGIJE

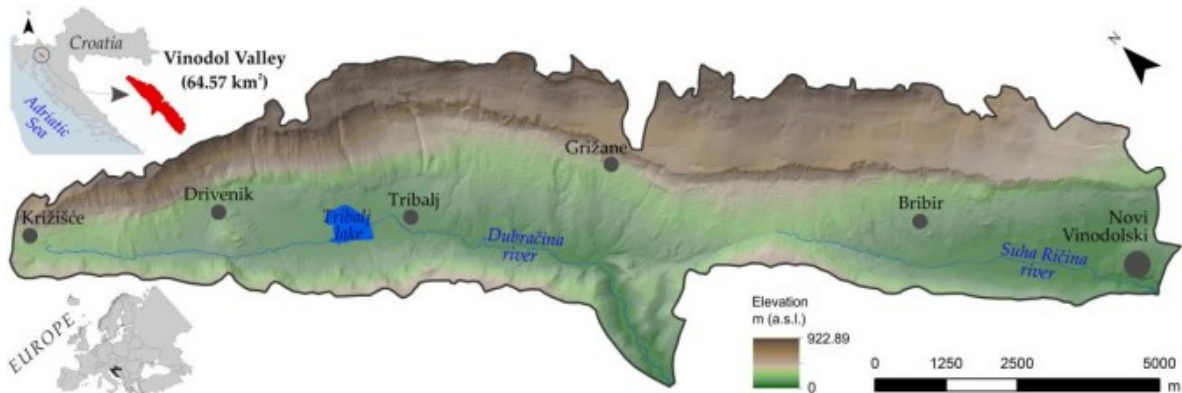
4.1. Vinodol - geografski i povijesni pregled

“Vinodolska dolina”, “Vinodolska regija”, “Crikveničko-vinodolska rivijera” ili jednostavnim imenom - *Vinodol*, prostor je bogatog kulturnog i povijesnog naslijeđa koji datira još od prapovijesnih vremena. Sa šireg aspekta gledanja, Vinodol je smješten unutar Mediterana tj. Sredozemlja kao kulturne regije koja ima iznimnu važnost u etnografskom kontekstu zbog raznolikosti zemalja i mikrokultura koje naseljavaju to područje, a taj tzv. sredozemni areal

karakteriziraju poljoprivredne djelatnosti poput maslinarstva, vinogradarstva i uzgoja agruma, bliska povezanost s morem (ribarstvo, pomorstvo i trgovina), mediteranska kuhinja (svježe lokalne namirnice) te određeni običaji i tradicijske prakse (Škrbić Alempijević 2012:36).

Vinodol se može identificirati i u jadranskom (sjevernom) priobalnom području, koje se naziva—Hrvatsko primorje. Kao povijesno-teritorijalna cjelina, Hrvatsko primorje omeđeno je granicama na području između Istre koje nije uvijek točno određeno, pa se u užem smislu ono shvaća kao “naziv za dio primorja od ušća Rječine (ili od Plominskog zaljeva) do Tribnja u Vinodolskom podgorju (ili do Velebitskog podgorja), s pripadajućim otocima (cresko-lošinjski ili kvarnerski otočni niz, Krk, Rab i djelomično Pag)” (Szabo 2003:171). Nadalje, regija Kvarner ili Kvarnersko zaleđe sačinjava prostor sjevernog dijela Jadrana u kojem se također nalazi Vinodol. Rogić (1968:104) navodi kako je Vinodolska regija geografski vrlo izrazito izdvojena geografska cjelina istočnog kvarnerskog prostora”. Jednako kao i Hrvatsko primorje, i Kvarner je oduvijek više ovisio o “trenutačnom političkom teritorijalnom ustroju, nego o turističkoj/gospodarskoj, odnosno tržišnoj samosvojnosti” te se danas Kvarner prostire u granicama Primorsko-goranske županije odnosno obuhvaća “Opatijsku rivijeru, Riječko područje, Crikveničku rivijeru i Rivijeru Novi Vinodolski, zatim otoke Krk, Cres, Lošinj i Rab, te Gorski Kotar” (Medved 2003:248).

Kao posljednju geografsku cjelinu unutar koje možemo interpretirati prostorni identitet Vinodola jest Crikveničko-vinodolska rivijera. Grad Crikvenica nije izravno povezan s Vinodolom, no kao susjedni lokalitet dijeli dugogodišnju povijesnu vezu, te se danas najčešće ovaj geografski termin koristi u turističkom kontekstu. U teritorijalno-upravnom smislu na području Crikveničko-vinodolskog kraja nalaze se tri lokalne jedinice: grad Crikvenica, grad Novi Vinodolski i Vinodolska općina, (Malatestinić 2005:22) te se ta rivijera čini kao “spoj atraktivnog priobalja gdje bilježimo intenzivan turistički razvoj i zelenog zaleđa iznimnih kvaliteta prirode i vrijedne kulturno-povijesne baštine” (Smolčić Jurdana 2005:70). S obzirom da je fokus ovog diplomskog rada na analiziranju uloge baštine u oblikovanju *mikroregionalnog* identiteta, na primjeru manifestacije “Ružica Vinodola” koja se odvija u Novom Vinodolskom, Bribiru i Pavlomiru, prethodno navedeni pojmovi daleko su opsežniji geografsko-kulturni prostori pa će se za ovu svrhu analizirati isključivo prostor koji obuhvaća grad Novi Vinodolski i Vinodolsku općinu s mjestima Bribir, Drivenik, Grižane i Tribalj.

Slika 1. Geografski prikaz Vinodola i njegovih granica. Izvor: (Jagodnik et. al. 2019:4) (Pristup: 20.7.2023.)

Bitna odrednica i temeljna značajka identiteta ove mikroregije već je izrečena u njegovom imenu jer kako god izrekli to ime (vinodolski kraj, vinodolska knežija, vinodolska rivijera) uvijek je ključna riječ - Vinodol koji simbolizira dva sjedinjena elementa sa zajedničkom poviješću, more i dolinu vina (Antić Peverin 2006:11). Ime Vinodol prvi puta se spominje u srednjem vijeku, točnije u povijesnim spomenicima iz godine 1163. kao “parochia Vallis Vineariae”, te se u početku ono odnosilo samo na udolinu (Antić Peverin 2006:11). Ime Vinodol nosi dugu tradiciju koja seže unatrag do antičkih vremena što svjedoči o njegovom bogatom naslijeđu, ali i trajnosti imena i njegovog značaja. Pripadalo je Ilirima, koristili su ga i Rimljani, Grci, Bizanti, Istočni Goti, Ugari i drugi te naposljetku preuzeli i Hrvati (ibid.). I kazivači s kojima sam imala priliku razgovarati također povezuju ime Vinodola sa vinogradarskom djelatnošću kao elementom mikroregionalnog identiteta.

Najraniji arheološki dokazi sežu iz prapovijesnog vremena, točnije iz paleolitika, koji pokazuju kako je u to doba postojala prisutnost čovjeka i naselja na ovim područjima. No, tek od brončanog doba može se govoriti o stalnom obitavanju tog prostora (Jurčić Kleković 2005:180). U ranijem srednjem vijeku, kada službeno nastaje i ime, Vinodol se nalazi u sastavu “Tarsatičke Liburnije”, a Hrvati ga konačno naseljavaju u 8. stoljeću, te ostavljaju snažan utisak na prostor “slaveniziranjem” koje je bilo toliko jako da romanska imena odmah dobivaju hrvatski prijevod, pa tako i *Vallis Vinearia* postaje Vinodol (ibid.). Prema zapisima Popa Dukljanina koji govori da je “u desetom stoljeću granica Hrvatske bila na Rječini”, donosi se zaključak da je Vinodol bio

krajnja zapadna župa Hrvatske (Matejčić 1988:10). Tijekom 12. stoljeća Vinodol je bio u vlasništvu krčkih knezova, kao dio Modruške županije (1193.), a u 13. stoljeću, točnije od 1225. godine, kralj Andrija II. daruje Vinodol, “kao zasebno kneštvo skupa sa Modrušem, knezu Vidu i njegovim nasljednicima” čime “Vinodolci postaju kmetovi krčkih knezova, kasnijih Frankopana” (ibid.). Tijekom 14. stoljeća pa sve do polovice 15. stoljeća, Vinodol je bio jedinstveni feud u kojemu su središta općina bila u kaštelima, (ibid.) što nam govori kako je tijekom frankopanske vlasti djelovala karakteristična društvena (s obzirom da su većina kaštela imala i stambeni dio) i politička organizacija.

Najveći utjecaj u oblikovanju identiteta Vinodola tijekom povijesti imali su Frankopani. Svojim djelovanjem na ovim prostorima utjecali su na gospodarske i političke promjene, a najveći utjecaj vidljiv je u kulturnom naslijeđu. Tijekom 15. i 16. stoljeća smatra se vrijeme najvećeg kulturnog procvata Vinodola, odnosno od posljednjih desetljeća 15. stoljeća pa do smrti kneza Bernardina nazivamo “Zlatnim Bernardinovima dobom” čiji se preporod nastavlja i za vrijeme njegovog unuka i nasljednika Stjepana sve do 1577. godine (Jurčić Kleković 2005:181). Također, od 15. stoljeća smanjuje se povijesni teritorij Vinodola u kojem jezgra feuda ostaje u samoj dolini, a zapadni i istočni periferni dijelovi otpadaju (ibid. 183). Osmanlijski utjecaj javlja se kroz 16. i 17. stoljeće. Ratovima i sukobima nastoje osvojiti teritorije ne samo Vinodola već i Balkana i većeg dijela jugoistočne Europe. Iz tog razloga, turska opasnost i prijetnja, te mletačka blokada imale su kratkotrajni utjecaj na usporavanje kulturnog života u Vinodolu što je rezultiralo preseljenjem centra svih svojih regija u Bakar kako bi bili što udaljeniji od Vojne krajine i turske opasnosti, a tim potezom je “Bribir preuzeo ulogu mikroregionalnog i crkvenog središta u dolini” (Matejčić 1988:15). Područje od Grobnika do Bribira obuhvaćalo je Vinodol Zrinskih što je trajalo od 1577. godine “pa sve do smaknuća Petra Zrinskog” te je važno napomenuti kako je “uhićenjem i smaknućem Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana”, Habsburška monarhija 1671. godine uspjela ostvariti cilj legalnog izlaska na more (ibid.).

Obalno područje Vinodola bilo je mnogo puta kroz povijest izloženo napadima i pokušajima osvajanja od strane mnogih velikih političkih sila koje su imale interese vezane uz vinodolske luke. Pomorske luke bile su od iznimne važnosti kroz povijest srednjeg vijeka zbog svoje strateške prostorne pozicije koja je omogućavala bolji prodor na kopneni teritorij, ali i bolje povezivanje s njim za razmjenu dobara i trgovinu. Vinodol je početkom devetnaestog stoljeća “ušao u sastav organizacije Ilirskih provincija, administrativno političke grupe slovenskih i

hrvatskih zemalja pod francuskom vlašću”, a posjedovanje Rijeke i vinodolskih luka za Napoleona je bilo od izričitog značaja jer se “tako prekinula veza između engleskog brodovlja, koje je gospodarilo Jadranom, i Austrije” (ibid.). Tijekom tog razdoblja kontinentalne blokade, vinodolsko stanovništvo trpilo je teške posljedice jer nisu imali otkuda nabavljati namirnice, a vlastita proizvodnja je bila oskudna, što je rezultiralo općom glađu i pomorom djece te razvoju mnogih bolesti (ibid.). Od 1822. godine Vinodol biva pripojenim Riječkom guberniju što traje do 1848. godine kada ban Jelačić postaje guvernerom Rijeke čime Riječki gubernij odlazi “pod bansku vlast te se Vinodol” stavlja u sastav Kraljevine Hrvatske odnosno postaje sastavnim dijelom hrvatskog državnog teritorija (ibid.). Utvrđeno je kako se geografski pojam Vinodola nije uvijek usklađivao sa njegovim povijesno-političkim granicama koje su često bile šire od prirodnih granica, a te razlike su se očitovale već u vrijeme Krčkih knezova Frankopana, pogotovo u doba gospodarenja Zrinskih Vinodolom, koji su ostavili najznačajniji trag na ovim prostorima (Kruhek 1988:35).

Vinodolska dolina ili mikroregija dio je sjevernog priobalnog područja Hrvatskog primorja i istočnog kvarnerskog prostora koji se proteže duž obale duge gotovo 20 kilometara. Tijekom povijesti, granice Vinodola su se mijenjale zbog raznih političkih utjecaja, stoga je tada kao pojam bio bitno širi od današnjeg. Naime, Vinodolu je u srednjem vijeku na istočnoj strani grada Novog Vinodolskog “pripadala obala od Žrnovice, strm ledenički humac i plodna ledenička kotlina”; zapadna strana graničila je obalom “od Bakarskog zaljeva do Rječine, ljevkastran visoravan između Hreljina i Grobničkog polja, Grobničko polje i dolina Rječine”; također, u unutrašnjosti zaleđa “čine goranski obronci”, divlji kanjon Rječine, hreljinska visoravan koja “leži uvrh strme obalne litice”, dok se dolina Drage, koja se nalazi između Škrljeva i Trsata, zatvara sa kamenitom obalnom kosom sa samo “jednim ulazom u maloj luci Martinščici” (Goss 1988:91). Prema podacima zapisanim u Vinodolskom zakoniku (1288.), u srednjem vijeku se na širem teritoriju Vinodola nalazilo devet “općina” s devet starih utvrđenih gradova odnosno centara sićušnih mikroregija: Drivenik, Grižane, Bribir i Novigrad (Novi) smještenih u dolini, sjeverozapadno od njih Hreljin, Bakar i Trsat i Grobnik, a istočno Ledenice (ibid.). Danas, Vinodol se u unutrašnjosti “prostire između Križišća na sjeverozapadu i Novog Vinodolskog na jugoistoku”, a na obalnom području, kao Vinodolsko primorje, “uz obalu Vinodolskog kanala koji se proteže između otoka Krka i kopna” (Matejčić 1988:9).

Potrebno je napomenuti kako se geografska slika Vinodola dijeli na tri dijela: vinodolska dolina, obalno područje i gorski dio u kojemu unutrašnjost Vinodola obuhvaćaju naselja Bribir, Drivenik, Grižane-Belgrad i Tribalj, koji su ujedno i dio Vinodolske općine, te grad Novi Vinodolski na priobalnom području i njegova krajnja točka - naselje Ledenice. Klima je u obalnom predjelu sredozemna, a u zaleđu ublažena sredozemna prilikom čega su ljeta suha s prosječnom dnevnom temperaturom između 24 i 28 stupnjeva (Antić Peverin 2006:12). Vinodol se ne ističe samo po pogodnoj klimi već i po obilju drugih "prirodnih resursa koji predstavljaju ekološki očuvan prostor" sa jedinstvenim prirodnim atrakcijama među kojima su "pješčane i šljunčane plaže, šetnice na obalnom dijelu" duge 37 kilometara, planinske i rekreativne staze (Ljubavna cestica, Oči Vinodola, Staza litica, Staza Rimljana itd.), biciklističke staze (Plava, Zelena, Smeđa, Karmin staza, Staza Viola te Ljubičasta i Žuta staza) te parkovne površine (Karković Takalić et. al. 2022:200).

Demografska slika Vinodola pokazuje kako je ova mikroregija relativno malo područje sastavljeno od nekoliko manjih gradova, te ruralnih i obalnih naselja. Prema podacima *Državnog zavoda za statistiku i popisu stanovništva* koji se odvijao 2021. godine, zabilježen je ukupan broj stanovništva na području Vinodola i njegovim pojedinim mjestima, te rasprostranjenost određenih nacionalnosti. Naravno, Zavod je sastavio i popis drugih elemenata poput prirodnog kretanja stanovništva, popisa kućanstava i stanova, vjere, starosti i tako dalje, no za potrebe ovog rada dovoljni su samo prethodno navedeni podaci. Stanovništvo je pretežno hrvatskog porijekla i u gradu Novom Vinodolskom (92,58%) i u Vinodolskoj općini (94,30%), ali također uključuje i manji broj drugih nacionalnosti poput Srba, Albanaca, Bošnjaka, Roma, Slovenaca, Nijemaca i Talijana i drugih (Internetski izvor 1). Grad Novi Vinodolski sastoji se od dvadeset naselja u kojima je ukupan popis stanovništva 4345; najviše stanovnika ima u centru odnosno u Novom Vinodolskom (3349), zatim slijede Klenovica (273), Povile (221) i Donji Zagon (116), najmanji broj ljudi je u naseljima Javorje (1), Ruševo Krmpotsko (2) i Bile (7) dok u naseljima Krmpotske Vodice i Podmelnik nije upisan niti jedan stanovnik (Internetski izvor 2). Vinodolska općina obuhvaća četiri naselja. Ukupan broj stanovnika općine je 3242; u naselju Bribir, administrativno središte općine, zabilježen je najveći broj stanovnika (1490), zatim Grižane-Belgrad (824), Tribalj (600) i naposljetku brojčano najmanji Drivenik (328) (ibid.).

Od osnovnih djelatnosti, na cjelokupnom području Primorsko-goranske županije, u strukturi poduzeća najizraženija je trgovina na malo i na veliko koju prate stručne, znanstvene i

tehničke djelatnosti, zatim građevinarstvo, djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i usluživanja hrane te prerađivačka industrija, dok u strukturi zaposlenih prva je također trgovina na malo i na veliko, zatim prerađivačka industrija, djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i usluživanja hrane te građevinarstvo² (Internetski izvor 3). Gotovo jednaka situacija je i u Vinodolskom području odnosno u gradu Novi Vinodolski gdje dominiraju uslužna i trgovačka zanimanja, zatim tehničari, inženjeri i obrtnici, a najviše zaposlenih ima u hotelima i restoranima (Seferagić 2010:231). Ti podaci ukazuju kako je turizam imao veliki utjecaj na gospodarstvo Vinodola jer je svojim razvojem otvorio put mnogim poduzetnicima i obrtnicima, ali je i otvorio nova radna mjesta uslužnih djelatnosti. Vinodol ima prepoznatljivo gospodarstvo koje je imalo razvojnu liniju gdje su prvotno hrvatski doseljenici bili zemljoradnici, stočari i voćari, a prihvatili su i vinarstvo pošto je kraj već imao razvijenu vinarsku tradiciju, no radi bolesti koja je pogodila veći dio vinograda, došlo je do stagnacije i radikalne ekonomske preobrazbe (Antić Peverin 2006:24). Krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kada se počinje javljati europski interes za morem i putovanjem na Jadran, u vinodolskom gospodarstvu dešavaju se znakovite promjene, te se razvija turizam koji je do druge polovice 20. stoljeća postao “dovoljan da zaposli većinu nove radne snage i postaje glavna gospodarska djelatnost” (ibid. 25). Više o počecima turizma grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine i njegovom utjecaju na cjelokupnu mikroregiju, prikazano je u sljedećem poglavlju zvanom *Analiza turističke ponude Vinodola*.

4.2. Vinodol – Pregled kulturno-povijesne baštine

U ovom poglavlju će se provesti analiza znanstvene i stručne literature koja se bavila istraživanjem kulturne baštine Vinodola. Do sada nitko nije zabilježio sustavan pregled kulturno-povijesne baštine koji obuhvaća cijelo područje Vinodola, već su bili istraživani samo pojedini fragmenti. Zato je ovo prvi pokušaj predavljanja cjelokupne kulturno-povijesne baštine Vinodola u kojem se koristilo nekoliko izvora. Uz korištenje relevantne znanstvene i stručne literature, istraživale su se internetske stranice Turističkih zajednica koje u posebnim kategorijama navode kratke sažetke o povijesti pojedinih mjesta Vinodola i njihovim kulturnim obilježjima. Također, analizirala se i stranica Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske s obzirom da su u Registar uvršteni pojedini sakralni i graditeljski objekti Vinodola, što znači da su i zaštićena kulturna dobra

² Struktura je prikazana prema podacima prikupljenim u 2020.-oj godini.

države. Predstavljanjem Vinodolske kulturne baštine, interpretirat će se jedan od mnogih čimbenika koji utječu na oblikovanje identiteta regije. Vinodol je kulturna regija sa mnogim kulturno-povijesnim obilježjima koji se protežu od Drivenika, odnosno Križišća, do grada Novog Vinodolskog, odnosno krajnje točke, Ledenica. Iako se dvije teritorijalne jedinice: grad Novi Vinodolski i Vinodolska općina nalaze unutar mikroregije Vinodola, svaka od tih jedinica posjeduje svoju mikrokulturu. Zato, radi boljeg razumijevanja potencijalnih sličnosti i/ili razlika unutar mikroregije, prikaz kulturne baštine Vinodola razdijelit će se na zasebno grad Novi Vinodolski, te Vinodolsku općinu. Također, prikazivanjem kulturne baštine ovog kraja, prikazuje se potencijalna mogućnost za iskorištavanje određenih kulturnih elemenata u turističke i/ili obrazovne svrhe.

4.2.1. Grad Novi Vinodolski

Bogato kulturno naslijeđe grada Novog Vinodolskog u znanstvenoj literaturi je nedovoljno istraženo i predstavljeno. Ograničeno je na tek nekoliko aspekata baštine, a najizraženiji su prikazi sakralne baštine kraja, vjerojatno radi velikog broja dostupnih primjera, obnovljenih objekata i neobnovljenih ruševina, rasprostranjenih diljem grada, zatim arhivske baštine odnosno prikaza povijesne važnosti jednog od najvrjednijih ranih pravnih spomenika za srednjovjekovnu povijest Hrvata - Vinodolski zakon, te tradicijska baština iskazana u pokladnom narodnom običaju - Mesopust. Krčki knezovi, kasnije nazvani Frankopani, na prostoru cijelog Vinodola, pa tako i u Novom Vinodolskom, ostavili su značajan materijalni trag. U kulturnom kontekstu, frankopanski utjecaj se očituje ponajviše u povijesnoj i graditeljskoj baštini. Povijesna baština obuhvaća različite kulturne elemente koji svjedoče o prošlosti nekog lokaliteta, civilizacije, zajednice i sl. Iako sakralna i graditeljska baština također spadaju pod skupinu povijesne baštine, one su u ovom poglavlju istaknute odvojeno radi bolje preglednosti rada. Također, obje kategorije zaslužuju posebno isticanje i zbog njihove važnosti za grad Novi Vinodolski kao vrijedno kulturno naslijeđe. Sukladno tome, u ovom poglavlju pod kategoriju *Povijesna i etnološka baština* uvrstit će se povijesni pisani dokumenti i poznate povijesne ličnosti koje su uvelike utjecale na kulturno naslijeđe grada i identitet zajednice, te tradicijska odnosno nematerijalna baština grada Novog Vinodolskog.

Smješten u sjevernom dijelu Hrvatskog primorja kao središte današnje Rivijere Novi Vinodolski, grad Novi Vinodolski razvio se iz stare frankopanske utvrde zvane Novigrad gdje se uz morsku obalu postepeno proširio (Internetski izvor 4). Nekoliko puta je mijenjao ime kroz svoju dugu povijest pa se tako nazivao “Novi Grad, Novigrad, Novi, Novi u Vinodolu, Novi Vinodol i sada Novi Vinodolski” (Internetski izvor 5). Grad obuhvaća sveukupno 20 naselja: „Bater, Bile, Breze, Crno, Donji Zagon, Drinak, Gornji Zagon, Jakov Polje, Javorje, Klenovice, Krmpotske Vodice, Ledenice, Luka Krmpotska, Novi Vinodolski, Podmelnik, Povile, Ruševo Krmpotsko, Smokvica Krmpotska, Sibinj Krmpotski i Zabukovac“ (ibid.). Zahvaljujući svojoj blagoj klimi i pogodnoj geografskoj poziciji, Novi Vinodolski, kroz svoju dugu i bogatu povijest, svjedočio je mnogim civilizacijama.

Graditeljska baština

Najraniji dokazi ljudskog postojanja na ovim prostorima vežemo uz prapovijesno doba. O tome “svjedoče nalazi iz spilje Vlaška peć, kod Kozice, s artefaktima” iz eneolita i neolitika (ibid.). U kasno brončano doba dvije liburnijske gradine čuvale su okolicu Novog Vinodolskog, jedna na Velom Ospu i “obližnja na brijegu Sveti Juraj između Selca i Bribira” (Janeš 2014:8). Na ovom području, tragovi prvih civilizacija, Liburna i kasnije Japoda, svjedoče o njihovom utjecaju u ranim povijesnim razdobljima Vinodola. Od 128. godine prije Krista, sa učvršćivanjem Rimske vlasti u Vinodolu i potiskivanjem Japoda do rubnih granica regije, postupno dolazi do procesa romanizacije i urbanizacije ovih krajeva (ibid.). Prisustvo gradina, odnosno utvrđenih kaštela, jasno prikazuje važnost takvih ogromnih bedema u ulozi zaštite vinodolskog kraja radi invazija potencijalnih neprijatelja. Graditeljska struktura utvrda, visoki bedemi i čvrst, pretežito kameni, materijal omogućavao je kontrolu ulaska i izlaska u grad, te je služila u obrani od vanjskih neprijateljskih napada. Jedan od najvažnijih fortifikacijskih spomenika Novog Vinodolskog jest utvrda Lopar, sagrađena pod rimskom vlašću u vrijeme kasne antike. Utvrda je smještena na istočnoj strani grada, uz obalu, između istočne uvale Muroska i zapadne Lišanj (ibid. 7). Izgradnja ove utvrde trebala je štititi dugu rimsku cestu koja se protezala od Akvileje do današnjeg Senja (ibid.). “Odvojkom te ceste u Senju, Vinodol je bio povezan” sa unutrašnjošću i Panonijom te je tako Lopar mogao braniti “pomorski put između kopna i otoka Krka”, ali mogao je štititi i pristanište u obližnjem Povilama (ibid. 23). Između 2011. i 2017. godine izvodilo se nekoliko arheoloških terenskih istraživanja na području utvrde u kojima se otkrilo mnoštvo vrijednih

artefakata. Na terenu pronađen je velik broj rimskih keramičkih predmeta, točnije posuda, zdjela i amfora ali i staklenih, kamenih, metalnih i drugih nalaza (Vrančić i Janeš 2020:124). Osim Rimljana, Lopar je kasnije bio i prvo obitavalište krčkih knezova Frankopana (Jurčić Kleković 2005:186). Utvrda je bila peterokutnog tlocrta manjih dimenzija no danas na tom prostoru ostali su tek pokoji fragmenti njenih temelja i zidova. Tijekom svoje višestoljetne povijesti pretežito je bivala cjelovita iako je 1598. godine mletački napad na Vinodol od strane admirala Giovannija Bemba gotovo u potpunosti uništava, ali najveća devastacija događa se između dva svjetska rata, točnije 1936. godine, kada većim dijelom biva uništena miniranjem zbog planova gradnje budućeg hotela “Lišanj” (Janeš 2014:7). Važnost utvrde Lopar kao kulturnog naslijeđa grada očituje se u njenom višestoljetnom postojanju u kojem je služila antičkim civilizacijama, a kasnije i srednjovjekovnim krčkim knezovima Frankopanima koji su važan povijesni simbol grada Novog Vinodolskog. Također, bitno je napomenuti i da su arheološki ostaci utvrde Lopar prepoznati i zapisani u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske kao zaštićeno kulturno dobro pod registarskim brojem Z-6858, (Internetski izvor 6) što još više naglašuje njenu kulturnu vrijednost ne samo na gradskoj ili regionalnoj, već i na nacionalnoj razini.

Naseljavanjem Hrvata tijekom 8. stoljeća, utvrđeni kašteli postaju župska sjedišta Slavena (Janeš 2014:9). Pod izravnom upravom ugarsko-hrvatskih kraljeva, Vinodol od 11. do 13. stoljeća djeluje kao *Territorium regale*, no 1225. godine kralj Andrija II. daje vinodolski teritorij krčkim knezovima Frankopanima kao vladarsko kneštvo sa svim pripadnostima i pravima (ibid. 10). Dolaskom Frankopana uvodi se feudalizam i dolazi do razvitka povijesne jezgre, a vinodolska knežija biva “podijeljena na devet kaštela” koji se vremenom “razvijaju u lokalna središta” (ibid.). Uz utvrdu Lopar, Frankopani se odlučuju na građenje dodatnog kaštela koji će biti od iznimne važnosti za povijesno-pravnu baštinu grada. Frankopanski kaštel s kulom Kvadrac sagrađen je u 13. stoljeću kao rezidencijalni kaštel na strateški boljem mjestu, točnije nad prikladnom lukom iznad ušća tekućice Suhe Ričine (Matejčić 1989:77). Uz izgradnju kaštela, postupno se razvijalo i naselje Novi grad opasano bedemima koji su kasnije nametnuli i gustu gradnju kuća u vrlo uskim ulicama (ibid.). “Glavni ulaz u kaštel danas se nalazi na trgu Vinodolskog zakona”, no prije je to bio “vanjski bedem utvrđenog grada Novog” koji je nekoliko puta bio popaljen i porušen od strane Osmanlija i Mlečana (Internetski izvor 7). Više puta je bio preuređivan, posljednji put dao ga je urediti Fran Krsto Frankopan uoči vjenčanja s groficom Julijom Naro (Škrgatić 2002:129). Nakon urote i uhićenja Frankopana i Petra Zrinskog, 30. travnja 1671. godine, okolni plemići opljačkali

su njihove posjede i uništili dragocjenu povijesnu i kulturnu baštinu devastirajući Kaštel koji je iz tog razloga počeo postupno propadati (Matejčić 1989:80). Godine 1761., na prijedlog Bankalne administracije, dvije trećine Kaštela je porušeno te je ostalo samo jedno krilo (ibid.). Bilo je znatno preuređeno, adaptacija je izbrisala tragove srednjovjekovnog burga i ostavila djeliće vidljive na malom fragmentu jugozapadne strane bedema i u nespretno obnovljenoj velikoj ugaonoj kuli “Kvadrac” (također zvana i “Turnac”) (ibid.). U kuli “Kvadrac”, danas se nalazi Gradska galerija Turnac koja je otvorena tijekom ljetne sezone i posjetiteljima nudi različite izložbene programe. Unutar preostalog dijela kaštela, smješteni su Narodna čitaonica i knjižnica, Narodni muzej, Gradska uprava, te manja financijska i obrtnička poslovnica. Na trgu, ispred kaštela, usvojen je i potpisan 1288. godine najstariji pravni spomenik pisan glagoljicom na hrvatskom jeziku - Vinodolski zakon što ga čini značajnim dijelom povijesne baštine. Kulturna vrijednost frankopanskog kaštela je i službeno potvrđena time što je i ovaj graditeljski spomenik upisan u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao zaštićeno nepokretno kulturno dobro, pod registarskim brojem Z-840 (Internetski izvor 8).

Posljednji primjer graditeljskog kulturnog naslijeđa grada Novog Vinodolskog su ostaci nekadašnjeg naselja Gradina Ledenice, koji je danas u sustavu grada Novog Vinodolskog i pojednostavljenog imena - Ledenice. Nalazi se u zaleđu Grada na jugoistočnom rubu Vinodolske doline i na uzvisini od 260 metara iznad mora (Karković Takalić et. al. 2022:200). Gradina je bila opasana snažnim kamenim zidinama s dvjema polukružnim kulama a oko frankopanskog kaštela, koji je bio smješten na najvišem dijelu brijega, razvilo se naselje (Škrgatić 2002:128). Njena važnost očituje se i u činjenici da je bila jedna “od devet srednjovjekovnih vinodolskih općina koje se spominju u Vinodolskom zakoniku iz 1288. godine” (Karković Takalić et. al. 2022:200). Također, u srednjem vijeku, bile su nazivane ključem Vinodola jer su čuvale ulaz u dolinu i pružale sigurnost tadašnjoj Vinodolskoj knežiji (Škrgatić 2002:128), a kasnije, između šesnaestog i osamnaestog stoljeća, imale su važnu stratešku ulogu u okviru Hrvatsko-slavonske Vojne krajine (Karković Takalić et. al. 2022:201). Naselje je pretrpjelo mnoge napade, bilo je rušeno i paljeno i ponovno građeno, međutim s nestankom opasnosti od Osmanlija u sedamnaestom stoljeću nestaje i važnost Gradine Ledenica odnosno napušta se naselje i premješta u niže predjele na današnjem tzv. Polju (Jurčić Kleković 2005:186). Od nekadašnjeg naselja, danas su preostale samo ruševine i manji fragmenti. Kao jedan “od rijetkih nenaseljenih starih gradova” Hrvatskog primorja koji “uz sakralnu i obrambenu građu čuvaju ostatke stambene arhitekture gradskih ulica” (Karković Takalić

et. al. 2022:201), zadobili su status zaštićenog kulturnog dobra, klasificiranog kao kopneno arheološko nalazište/zona pod registarskom oznakom Z-6979 (Internetski izvor 9).

Sakralna baština

Na području grada Novog Vinodolskog i njegovih pojedinih naselja, rasprostranjena je vrijedna sakralna baština što nam ukazuje da grad nije bio samo pod velikim gospodarskim i političkim utjecajem, već i religijskim. Sustavan proces izgradnje crkava na ovom području započinje polovicom 12. stoljeća odnosno s osnutkom Krbavske biskupije i traje otprilike dva stoljeća prilikom čega je izgrađena i dovršena većina danas poznatih sakralnih objekata (Starac 2000:45). Sjedište biskupije Modruške ili Krbavske preselilo se u Grad 1493. godine gdje je Kristofor Dubrovčanin (Petančić), biskup modruški ili krbavski, pronašao utočište od osmanlijskih napada (Internetski izvor 10). Sjedište biskupije na ovom prostoru je djelovalo iznimno dugo, sve do 1969. godine kada se biskupija ukinula, a njeno područje uklopilo u novoosnovanu Riječko-senjsku biskupiju sa sjedištem u Rijeci (ibid.). Gradnja crkava nastavila su se sve do početka 16. stoljeća kada je zbog turskih provala i ratova uzrokovana ekonomska, politička i sigurnosna kriza, te opća recesija i trenutni prestanak izgradnja crkava (Starac 2000:45). Iako neobično bogata, sakralna baština jedno je od najslabije istraženih dijelova kulturne baštine Vinodola (Jurčić Kleković 2005:187). Također, bitno je napomenuti kako najveći broj izgrađenih sakralnih objekata, i inventara, u Novom Vinodolskom potječe iz srednjeg vijeka, točnije u vrijeme vladavine Frankopana ili ranije, što ponovno naglašava frankopanski utjecaj na vinodolsko područje.

Jurčić Kleković smatra kako “sakralna baština Vinodola u sebi krije neiscrpne priče o drevnom životu na ovim prostorima” (2005:190) što će biti predstavljeno u ovom kratkom pregledu najznačajnijih i najistaknutijih sakralnih objekata grada Novog Vinodolskog. Na prostoru Novog Vinodolskog nalazi se još niz manjih crkva i kapela, pretežno iz razdoblja srednjeg vijeka, koje također treba spomenuti. Ranko Starac (2000.) u svom radu koji je nastao “kao rezultat višegodišnjih terenskih obilazaka svih arheoloških lokaliteta na području Hrvatskog primorja” donosi podatke o stanju, stupnju očuvanosti, “broju, položaju i kulturno-povijesnim karakteristikama sakralnih objekata” na Vinodolu. Preostali sakralni objekti u gradu Novom Vinodolskom su: sv. Kuzma nad Pavlomirom (13. ili poč. 14.st.), sv. Marko u Novljanskom polju, crkva sv. Martin (romanika/predromanika), sv. Mikula (Nikola) u Novom Vinodolskom

(romanika/gotika), sv. Lucija u Zagorima kod Novog Vinodolskog (romanika), sv. Magdalena u Povilama (1. pol. 16.st.), sv. Ivan u Povilama, sv. Ilija u Sibirju, sv. Juraj u Ledenicama (romanika) i sv. Stjepan u Ledenicama (romanika/gotika).

Jedan od prvih primjera sakralne baštine izgrađene pod frankopanskom vlašću jesu ruševine crkve Blažene Djevice Marije na Ospu i pavlinskog samostana koji se nalaze uz poznatu kasnoantičku utvrdu Lopar. Smješteni su na poluotoku Glavica³, u neposrednoj blizini novljanske luke, te danas postoji mali broj pisanih dokumenata sačuvanih o povijesti crkve i samostana (Internetski izvor 11). U sačuvanim dokumentima nalazi se oporuka Mihovila Župana iz prosinca 1446. godine, u kojoj je Župan ostavio “svoj posjed crkvi Blažene Djevice Marije” što dokazuje kako je crkva postojala i prije navedene godine (ibid.). Godine 1462., knez Martin Frankapan Pobožni darovao je crkvu BDM, “koju je nanovo izgradio”, redovnicima Reda Svetog Pavla Pustinjaka i zemljište za gradnju samostana uz navedenu crkvu (Internetski izvor 12). Frankopanski tragovi nalaze se i nad vratima crkve gdje je pronađen frankopanski grb, a otuda potječe i reljefna pala Sveti Pavao i Sveti Antun Pustinjak, te renesansni kapitel (Jurčić Kleković 2005:188). Svi navedeni fragmenti crkve danas se nalaze u prizemlju Frankopanskog kaštela, točnije u lapidariju Narodnog muzeja i galerije (Internetski izvor 13). I crkva i samostan doživjeli su jednaku sudbinu kao i utvrda Lopar te nekolicina drugih kulturnih objekata u gradu. Danas, na mjestu nekadašnje crkve i samostana, nalazi se gradsko groblje koje je u punoj funkciji. Pretpostavlja se kako je upravo radi širenja groblja došlo do rušenja čitave crkve Blažene Djevice Marije kao i većeg dijela pavlinskog samostana, iako je prostora za proširenje izvan te lokacije bilo u izobilju (Starac 2000:54).

U starom dijelu grada, na trgu zvanom Precrikva danas se nalazi tri značajna sakralna objekta koje obilježuju kulturno naslijeđe grada Novog Vinodolskog: crkva svetog Filipa i Jakova, zvonik crkve i Biskupija. Župna crkva Svetog Filipa i Jakova još jedan je primjer srednjovjekovne sakralne baštine grada Novog Vinodolskog. Smještena u staroj jezgri grada, izgrađena je u 14. ili 15. stoljeću. “Na vanjskoj strani zapadnog zida crkve” nalaze se dva kamena u koja je uklesana godina 1520., za što se vjeruje kako je to godina njene obnove ili dogradnje jer se pouzdano zna iz povijesnih izvora da je u vrijeme donošenja Vinodolskog zakona crkva u Novom već postojala (Internetski izvor 14). Tijekom povijesti svjedočila je brojnim pregradnjama i proširenjima, no

³ Glavica, odnosno Fratarska Glavica prvotno se nazivala Osap te se nalazi između uvale Lišanjske i Porta. Drugi nazivi kroz povijest bili su Veli Osap, Osep ili Ospeč/Ospač (Grad Novi Vinodolski).

srednjovjekovni tragovi ovog vrijednog sakralnog spomenika danas više nisu vidljivi (Starac 2000:54) Izvorno gotička crkva, sagrađena u bazilikalnoj formi s tri broda, u osamnaestom stoljeću se barokizirala, a finalnu formu koju danas vidimo dostigla je početkom dvadesetog stoljeća kada se pročelje preuredilo u historicističkom stilu (Internetski izvor 15). Točnije, pročelje se projektirao zagrebački arhitekt Vilim Rauscher 1904. godine (Matejčić 1989:82) Brojni vrijedni predmeti povijesne i sakralne baštine pohranjeni su unutar prostora crkve. U prezbiteriju nalazi se grobnica modruškog biskupa Kristofora Dubrovčanina koji je bježeći od Osmanlija u Novom Vinodolskom pronašao utočište (Starac 2000:54). Mramorna grobna ploča predstavlja tipičan renesansni epitaf postavljen od strane biskupova nećaka Felixa Plianciusa, na kojem je prikazan reljef biskupova lika u ležećem položaju s latinskim natpisom (Jurčić Kleković 2005:188). Osim biskupa Kristofora ovdje su sahranjeni i dvojica crkvenih dužnosnika važnih za vinodolsku regiju. Na desnoj strani oltara u grobnicu je položen biskup Ivan Krstitelj Caballini, a na lijevoj strani biskup Ivan Krstitelj Ježić (Internetski izvor 16). Kako su stalno boravili u Novom, Župna crkva dobila je funkciju stolne te upravo radi njih se vodilo računa o obnovi crkve, njenom održavanju i nadograđivanju (Matejčić 1989:80). U riznici crkve nalaze se dva relikvijara iz 15. stoljeća, u edikuli oltara na strani evanđelja je gotički visoki reljef s prikazom Djevice Marije oko koje su nanizani zavjetni darovi Novljanki, a nad ulazom u sakristiju nalazi se grob kanonika i vikara Nikole pl. Mrzljaka s reljefnim prikazom pokojnika na odru što je rad riječkog kipara Petra Stefanuttija iz 1844. godine (ibid. 82). U crkvi su sačuvani i tragovi frankopanske vladavine iz druge polovice sedamnaestog stoljeća koji se očituju u sakralnom inventaru vrhunskog djela drvorezbarske vještine, točnije u drvenim izrezbarenim korskim klupama (Internetski izvor 17). Crkva i zvonik zapisani su u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao preventivno zaštićeno dobro pod registarskom oznakom P-6156 (Internetski izvor 18).

Važna arhitektonska struktura vezana uz crkvu sv. Filipa i Jakova jest i njen zvonik. Izvorni zvonik crkve nalazio se na krovu crkve sve do 1909. godine kada je odlučeno da se poruši i sagrađi novi, odvojen od crkve (ibid.). Za izgradnju novog zvonika visokog 36 metara, prema projektu arhitekta Vincenza (Vinko) Rauschera, odabrano je mjesto na kojem se nalazila kapela svetog Fabijana i Sebastijana, sagrađena 1511. godine. Nažalost, kako bi se omogućila gradnja zvonika, gotička kapela je morala biti porušena. Od crkve sačuvan je samo barokni duborezbareni antependij iz 1656. godine s frankopanskim grbom (Jurčić Kleković 2005:189), koji se trenutno čuva u Narodnom muzeju grada Novog Vinodolskog, dok se u Povijesnom muzeju u Zagrebu čuva

kamena ploča koja je nekad bila smještena iznad portala odnosno vrata crkve (Internetski izvor 19). Nekadašnju kapelu povezuje i zanimljiva narodna predaja. S obzirom da su sveci Fabijan i Sebastijan zaštitnici kuge odnosno bolesti i epidemija, prema usmenoj predaji smatra se kako je kapela sagrađena u samo 24 sata kako bi se narod zaštitio od smrtonosne kuge koja je u tom razdoblju „harala“ gradom (Internetski izvor 20).

Posljednji primjer sakralne baštine smještene na malenom trgu Precrikva jest biskupija (Biškupija). Izgrađena sredinom 15. stoljeća i obnovljena pod vodstvom biskupa Ivana Krstitelja Ježića nalazi se nasuprot župne crkve svetog Filipa i Jakova (Internetski izvor 21). Barokno pročelje raščlanjeno je bijelim vodoravnim i okomitim elementima s ornamentima plitkih palmeta (ibid.). Nema puno informacija dostupnih o njenoj povijesti, no poznata je činjenica kako je bila rezidencija svih modruških ili krbavskih biskupa (ibid.).

“Sakrivena” među stambenim kućama unutar stare povijesne jezgre grada, na raskrižju ulica braće Radić i Svetog Trojstva, nalazi se istoimena crkva. Sagrađena potkraj 15. stoljeća, jednobrodna crkva Svetog Trojstva klasični je spomenik gotičkog stila s pravokutnim svetištem i “presvođena kamenim svodom svedenim ‘ušilj’ bez istaknutih kamenih rebara ili pojasnica koje bi podupirale svod” (Starac 2000:53). “Oltar crkve rad je domaćeg majstora”, a naručio ga je “modruški kanonik Antun Mažuranić, rođeni Novljanin” (Internetski izvor 22). Građevina je dobro očuvana, a danas se u njoj nalazi sakralna muzejska zbirka (ibid.). U toj zbirci moći će se pogledati vrijedni izložbeni predmeti poput Prvog novljanskog brevijara iz 1459. godine, Novljanski misal iz 1474. godine kao i Drugi novljanski brevijar iz 1494. godine (Internetski izvor 23).

Sakralna baština i arhitektura kasnoantičkog razdoblja na ovim prostorima je ograničena i slabo istražena. Na otočiću Sveti Marin, ili bolje znanom San Marino, nalazi se istoimena crkvića sa višeslojnim porijeklom. Na temeljima starokršćanske građevine kapela je sagrađena na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće (Internetski izvor 24). Crkva svetog Marina baroknog je stila, “s trostranim vanjskim licem plašta svetišta”, a iznutra ovalnog trolista (Starac 2000:58). Ispred pročelja kapele pronađena je kasnoantička mramorna ploča iz 4. stoljeća s natpisom kojeg je “podigao namjesnik Dalmacije Flavius Julius Rufinus Sarmentius, u čast rimske carice Helene” (Internetski izvor 25). Od vremena Frana Krste Frankopana (1663.) pa sve do Drugog svjetskog rata, otočić je služio ribarima za lov na tunu, pa je i danas postavljena jedna ribarska osmatračnica na otoku (ibid.). Kapela se također nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske kao zaštićeno nepokretno kulturno dobro pod registarskom oznakom Z-6742 (Internetski izvor 26).

Povijesna i etnografska baština

Pisani dokumenti poput kraljevskih darovnica, pisama iz papinske kancelarije te raznovrsni dokumenti crkvene i svjetovne vlasti omogućuju nam uvid u sliku svakodnevnice određenog povijesnog naroda i njihovih gospodarskih i političkih promjena (Kruhek 1988:35). Za područje grada Novog Vinodolskog posebnu povijesnu i kulturnu vrijednost imaju pisma i dokumenti nastali u vrijeme vladavine krčkih knezova Frankopana i Zrinskih od kojih se najviše ističe pravni dokument iz trinaestog stoljeća - Vinodolski zakon. Poznat je kao jedan od najvažnijih kulturnih i pravnih spomenika hrvatskoga, ali i važnijih europskih srednjovjekovnih pravnih kodifikacija (Margetić 1988:29). Zakon je donesen 6. siječnja 1288. godine u Frankopanskom kaštelu, te pisan kurzivnom glagoljicom na hrvatskom jeziku. Sastavili su ga i potpisali predstavnici devet vinodolskih općina (Bribir, Trsat, Grobnik, Bakar, Drivenik, Hreljin, Grižane, Ledenice i Novi) “u prisustvu kneza Leonarda iz moćne velikaške obitelji i knezova krčkih” (Jurčić Kleković 2005:182), kojim se običajno pravo knezova/feudalaca i svih slobodnih vinodolskih općina tj. kmetova i pučana ozakonjuje u 77 točaka (Seferagić 2010:228). Dakle, tim zakonom se odredio odnos između vinodolskih općina i njihovih vladara, krčkih knezova Frankopana. Iz većine odredaba zapisanih u Vinodolskom zakonu primjećuje se kako ga je sastavljala komisija predstavnika koja je nastojala ograničiti samovolju i preveliku vlast knezova i uopće vladajuće klase, koliko je god bilo moguće (Margetić 1988:29). Također, u Vinodolskom zakonu i nakon njega, vinodolske općine nazivale su se i gradovima, no većina njih nije bila izravno grad u ekonomsko-socijalnom smislu (“*civitas*”), već se izraz “grad” koristio kao značenje riječi “utvrda” odnosno “sjedište uprave, župe, te obrambeno i gospodarsko središte poljoprivredne mikroregije” (Goss 1988:92). Vinodolski zakon sastavljen je u “više izvoda, po jedan za svaki grad Vinodola” odnosno Vinodolske općine, a rukopis je sačuvan u glagoljskom prijepisu iz prve polovice šesnaestog stoljeća u arhivu modruškog ili krbavskog kaptola u Novom Vinodolskom (Internetski izvor 27). Sastavljen od četrnaest listova, odnosno 28 stranica, čuvao se u arhivu sve do sredine devetnaestog stoljeća kada je postao vlasništvo nadsavjetnika hrvatsko-slavonskog financijskog ravnateljstva, Edvarda Mrzljaka, koji je imenovani rukopis poklonio 1851. godine Narodnom muzeju u Zagrebu (Internetski izvor 28). Kasnije prelazi u Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku, gdje se i danas čuva. Kako bi se očuvala uspomena na ovaj važan povijesni događaj, povodom 700. obljetnice Vinodolskog zakona, postavljena je fontana na istoimenom trgu ispred

Frankopanskog kaštela 1988. godine (Škrgatić 2002:129). Zanimljivog poligonalnog oblika, na fontani je uklesano latinicom i glagoljicom devet gradova potpisnika Vinodolskog zakona. Podizanjem spomenika simbolično se naglasila povijesna vrijednost najstarijeg hrvatskog pravnog dokumenta.

Prema Bratuliću (2011.), jedan od elemenata koji određuju hrvatski identitet jesu tri hrvatska pisma: glagoljica, latinica i hrvatska ćirilica. Hrvati su stoljećima razvijali svoju pisanu kulturu i književnost, od ranog srednjeg vijeka pa sve do 19. stoljeća (ibid. 18). Glagoljica kao jedno od najstarijih hrvatskih pisama ima jedinstvenu povezanost sa hrvatskim kulturno-povijesnim identitetom. Mnogi autori, među kojima je Jurčić Kleković (2005:182) navode kako je glagoljica sve do konca 15. stoljeća bila sastavni dio hrvatske kulture i pisma, te ističu kako se danas smatra važnim dijelom nacionalnog identiteta. Posebni naglasak na važnost glagoljice kao kulturnog naslijeđa i identiteta ističe se i u vinodolskoj regiji odnosno u gradu Novi Vinodolski. Grad ima bogatu tradiciju glagoljice koja se ponajviše ističe u Vinodolskom zakonu kojeg je akademik Petar Strčić “nazivao krsnim listom i domovnicom Hrvata” (Internetski izvor 29). No, tragovi glagoljice mogu se naći i u pisanim pravnim spomenicima i ispravama (potvrđnicama i darovnicama) iz frankopanskih arhiva i arhiva pavlinskog samostana na Ospi, u liturgijskim tekstovima (misala i brevijara) te u natpisima iz novijeg doba (ibid.). Neki od primjera su darovnica crkve Blažene Djevice Marije na Ospi i zemljišta za gradnju pavlinskog samostana Martina Frankopana od 14. svibnja 1462. godine; Novljanski misal iz 15. stoljeća (rukopis na pergameni) i I. novljanski brevijar 1459. godine; natpis na kamenoj ploči na vanjskom zidu crkve svetog Filipa i Jakova, te natpis na kamenoj ploči s pročelja kapele svetog Fabijana i Sebastijana koja je srušena radi izgradnje novog zvonika 1909. godine (ibid.). Najrecentniji spomenik koji spaja grad Novi Vinodolski i glagoljicu kao dio njegove kulturne baštine je skulpturalni natpis na Artu odnosno na početku šetnice Obale Petra Krešimira IV (ibid.). Kamena skulptura velikih proporcija predstavlja natpis “NOVI” na glagoljici. Postavljen pred samim ulazom u grad, na početku Bribirske obale, svojom impozantnom veličinom simbolično uvodi posjetitelje u značajnu povijest grada i njegovu kulturnu baštinu.

Značajan doprinos kulturnom naslijeđu pridonijele su i iznimne povijesne ličnosti svojim ostvarenjima i vizijom, te umjetničkim ili političkim djelovanjem. Najistaknutiji primjer za Novi Vinodolski je proslavljena novljanska obitelj Mažuranić kroz koju se gradio hrvatski identitet i suvremena povijest (Internetski izvor 30). Rođeni u obitelji “Ivana Mikule Mažuranića Petrovog,

pismenog novljanskog starješine i pučkog suca, i Marije rođene Ivić”, trojica braće Ivan (1814.-1890.), Josip (1802.-1891.) i Antun (1805.-1888.) tijekom 19. stoljeća svojim su radom i postignućima doprinijeli razvoju hrvatske znanosti, politike, umjetnosti i kulture (ibid.) Svakako najpoznatiji je Ivan Mažuranić, pjesnik, političar i prvi ban pučanin. Najplodnije razdoblje njegovog književnog stvaralaštva je između 1841. i 1848. godine (Butković 2006:236). Tvorac je značajnog epa *Smrt smail-age Čengića*, napisao je niz pjesama u kojima je spominjao i svoj rodni kraj Vinodol, te je značajan po tome što je nadopunio (14. i 15. pjevanje) povijesni ep Ivana Gundulića, *Osman*. Novljanska sredina, tradicija, narodne pjesme, običaji i Kačićev deseterac nadahnuo je Mažuranića na njegove prve hrvatske stihove koje je zapisao 1830. godine u pjesmi “*Vinodolski dolče, da si zdravo*” (ibid. 237). Godine 1873. postaje hrvatskim banom, na kojem će položaju ostati do 1880. godine, a kao državnik provodi značajne reforme u sudstvu i školstvu, provodi nove zakone i podržava osnivanje i otvaranje kulturnih ustanova (ibid.). Bio je dugogodišnji predsjednik Matice Ilirske i Hrvatskog sabora (Internetski izvor 31) što govori kako se zalagao za promicanje hrvatskog jezika i kulture i širenje svijesti narodnog preporoda. Ivan Mažuranić važan je dio povijesnog identiteta Novog Vinodolskog što je interpretirano u činjenici da mu je posvećen najstariji trg u Gradu na kojem je položena i njegova bista, a tijekom godine se održavaju brojne kulturni događaji u vidu književnih večeri i manifestacija koje su posvećene slavnoj obitelji Mažuranić (Internetski izvor 32). Još jedan član obitelji Mažuranić podupirao je Ivanove ideje i zajedno s njim politički djelovao. Antun Mažuranić, filolog i književnik, bio je “jedan od prvaka Ilirskog pokreta” (Internetski izvor 33). Svojim djelovanjem braća Mažuranić pridonijeli su buđenju nacionalne svijesti Hrvata, te najpotpunije iskazali težnje Iliraca u čuvenom Pokretu (Jurčić Kleković 2005:191). Antun je odgovoran i za promicanje povijesnog dokumenta, Vinodolskog zakona. Zakon koji je bio sačuvan u prijepisu iz druge polovice 16. stoljeća, prvi je objavio Antun u književnom časopisu “Kolo” 1843. godine. Josip Mažuranić izuzetno je važan za kulturni razvoj grada Novog Vinodolskog jer je bio jedan od utemeljitelja novljanske Narodne knjižnice i čitaonice. Otvorena u kući trgovca Lovre Sriće, a kasnije premještena prekoputa u Frankopanski kaštel, utemeljena je 1845. godine u ozračju ilirskog pokreta odnosno hrvatskog narodnog preporoda (Seferagić 2010:230). Lokalno stanovništvo svjesno je njegovog značajnog doprinosa zajednici i kulturnom naslijeđu Grada pa su iz zahvalnosti 9. prosinca 1988. godine “podigli spomen ploču na njegovoj rodnoj kući u Starom gradu” (Internetski izvor 34).

Novljanski mesopust je lokalni naziv za pokladne običaje koji se jednom godišnje izvode tijekom zimskog ciklusa u razdoblju od tri tjedna prije početka korizme (Internetski izvor 35). Novljanski pokladni običaj važan je dio lokalne kulture i identiteta, te ima dugu tradiciju izvođenja koja se njeguje i danas. Iako se smatra kako ima višestoljetne korijene i povijest, kontinuitet izvođenja počinje se sustavno pratiti od polovice 19. stoljeća što nam pokazuju izvorni dokumenti odnosno zbirka novljanskih *žitaka* (1862.), pjesme parodijskog stila vezanih za kronike mjesnih zbivanja, pisane u osmercu (ibid.). Običaj obilježava "igrokaz" narodne drame na otvorenom pisan prema svadbenim običajima mjesta uz tzv. *napovidanje*, prisutan je folklor i igranje kola, *mesopustari* sviraju narodne pjesme uz tradicijski instrument sopile, čita se *žitak* i nakon krštenja Mesopustu se sudi, čita oporuka i sprema "sprovod". Kako bi se simbolično očistilo od grijeha i svega lošeg što je zajednicu zadesilo tijekom godine, mesopusta se pali i tim činom završava razdoblje poklada. Mesopust je najvažniji i najcjenjeniji narodni običaj Novog Vinodolskog čije se prakse izvođenja „provode u strogo ustaljenom tradicionalnom obliku“ (ibid.) što dodatno naglašuje njegovu važnost kulturnog naslijeđa Grada. Također, Novljanski mesopust 2011. godine upisan je u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao nematerijalno zaštićeno kulturno dobro pod registarskom oznakom Z-5397.

Folklor je ključan dio nematerijalne baštine jer se njime izražava autentičnost zajednice kroz različite kulturne fenomene i prakse poput narodnih plesova, pjesama, nošnje, tradicionalnih predmeta i instrumenata i sl. Posebno važan značaj nematerijalne baštine grada Novog Vinodolskog ima Novljansko kolo. Smatra se da potječe iz višestoljetne tradicije koja je starija čak i od Vinodolskog zakona. Smatra se da se kolo igralo u vrijeme svečanosti proglašenja Zakona na Velikoj poljani, danas Trgu palih boraca, pred kneževim dvorom (Ježić 1983:387). Prema narodnoj predaji novljansko kolo igrali su i vodii ban i knez Nikola Frankopan, te prvi ban pućanin Ivan Mažuranić (ibid. 388). Ono što je specifično kod novljanskog kola jest da se takvo kolo igralo diljem Jadrana, no sačuvalo se jedino u Novom Vinodolskom gdje se igra i dan danas (ibid. 387). Također, razlikuje se od drugih slavenskih kola ovakve vrste gdje sa „vrlo sporim svećanim korakom“ daju na značaju opjevanim narodnim epskim pjesmama (Internetski izvor 36). Novljansko kolo igra se i za vrijeme Mesopusta točnije zadnja tri dana prije Čiste srijede odnosno Pepelnice. Povorka žena, muškaraca i djece odjevenih u svećanu novljansku nošnju, predvođeni mesopustarima koji sviraju tradicionalnim instrumentom sopila, dolaze na trg ispred

Frankopanskog kaštela (ibid.). Kolo se igra po taktu koji mu daju pjevači, pjevaju se „junačke narodne pjesme“ u osmercima s „pjesmom Poziv u kolo“ (Ježić 1983:388).

Od tradicijskih glazbala koji se koriste u mnogim novljanskim svečanostima i manifestacijama, među kojima se treba naglasiti naravno Mesopust, te Ružica Vinodola, najzastupljenije su sopile. Sopile su tradicionalan primorski i istarski puhački instrument (ibid. 387) Sviraju (*sope*) se u paru te se razlikuju velika (debela) i mala (tanka) sopila, a izrađuju se od različitih vrsta drveta poput javora, masline, akacije, šestila, dreva ili klena (Internetski izvor 37).

Narodna nošnja još jedan je značajan element nematerijalne kulturne baštine. Ona je tipičan znak novljanskog kulturnog dobra koji u vinodolskoj regiji ima međusobnih razlika, no i zajedničkih značajka (Antić Peverin 2006:22). Pretežno dominira ili potpuno bijela ili potpuno crna boja nošnje uz pojedine crvene dekorativne elemente na rubovima naramenica i oko struka na pojasu, također vidljivi su elementi čipke na rukavima i kragi. Poprilično je jednostavna izgleda iz razloga što je vinodolski odnosno novljanski život tijekom povijesti bio poprilično skroman, ljudi su bili siromašni i nisu mogli priuštiti zlatne ili neke druge vrijedne dodatke (ibid.). Najviše se ističu košulje bogatih rukava sa rubnim čipkastim vezom, te bjelina i čistoća rupca koji se na glavu veže na poseban način (Internetski izvor 38).

Analizom kulturne baštine grada Novog Vinodolskog koja je predstavljena u ovom potpoglavlju zaključujem kako je najviše predstavljena povijesno-umjetnička baština. Točnije, istraživači su temeljito i sustavno istraživali postojanje sakralne i graditeljske baštine na području Novog Vinodolskog dajući kompletan popis istraženih, obnovljenih ili neobnovljenih, sakralnih objekata, te ostataka frankopanskih kula i kaštela. Također, naglašava se važnost Vinodolskog zakona kao istaknutog dijela vinodolskog identiteta, te glagoljice koja se nalazi na zapisima mnogih vinodolskih dokumenata. Od etnografske baštine najviše se prezentiraju poznati pokladni običaj Mesopust, te narodna nošnja i kolo.

4.2.2. Vinodolska općina

Vinodolska općina lokalna je jedinica samouprave sastavljena od naselja Grižane-Belgrad, Triblja, Drivenika i Bribira kao administrativnog središta. Smještena je u unutrašnjosti vinodolske doline, na gorsko-planinskom predjelu, u zaleđu priobalja odnosno gradova Novi Vinodolski i Crikvenica, te manjih obližnjih naselja (Selce, Jadranovo i Dramalj). Povijest ovih mjesta proteže

se u daleku prošlost od kojih su najraniji tragovi iz prapovijesnog doba. Jedan od dokaza je tzv. Bribirska peć (pećina) za koju se pretpostavlja da je služila kao sklonište paleolitskog čovjeka (Matejčić 1989:8). Krčki knezovi unijeli su na svoje posjede u Vinodolu novi stil života i viši kulturni standard (ibid. 16) što znači da, kao i u cijeloj vinodolskoj regiji, djelovanje i vladavina srednjovjekovne feudalne obitelji Frankopan oblikovalo je lokalnu zajednicu i kulturu i time ostavila najveći trag i utjecaj na ovom području.

4.2.2.1. Bribir

Sa istočne strane Vinodolske doline, na malom brežuljku, smjestilo se naselje Bribir. U staroj povijesnoj jezgri smješteni su frankopansko-zrinski Kaštel i župna crkva sv. Petra i sv. Pavla, a u neposrednoj blizini, oko brežuljka, razvila se ruralno-urbana naseobina od petnaestak sela i zaselaka (Antić Peverin 2008:21). Bribir se smatra jednim od najstarijih naselja ovog područja. Najraniji tragovi obitavanja naroda na ovom prostoru vežu se uz antičko razdoblje odnosno uz narode Ilira, plemena Japoda (u obalnom dijelu Liburni) i potom Rimljana (ibid. 23). To dokazuju i arheološki ostaci pronađeni u vrtovima unutar povijesne jezgre Bribira te tragovi kasnoantičke i ranosrednjovjekovne keramike (Starac 2000:50). Dolaskom Hrvata započeo je proces slaveniziranja u vinodolskoj regiji što znači da su mjesta dobila slavensko ime i značaj. Jedini izuzetak bio je Bribir koji je sačuvao antičko podrijetlo imena čime održava svoj kontinuitet od antike do danas (Jurčić Kleković 2005:182). Prema povijesnim izvorima ime Bribir potječe od riječi Varvaria koji se čita Barbaria, a u današnjem jeziku reducirano je na riječ Bribir (Antić Peverin 2008:56). Smatra se da je ovdje postojalo naselje s domorodačkim stanovništvom zvanim Raparia, također područje je bilo naseljeno Liburnima na obalnom području i Japodima na kontinentalnom, koji su Rimljani smatrali barbarima (ibid.).

Autor Antić Peverin (2008.) u svojoj knjizi donosi kratki pregled kulturno-povijesne baštine Bribira, dijeleći je u pet skupina. Prva skupina sastoji se od sakralne baštine koja je najobilnija na ovom prostoru, u drugu skupinu se ubrajaju povijesne građevine (kašteli i javni objekti), treća skupina sastoji se od nekoliko elemenata narodnog graditeljstva koji obuhvaća tradicionalne kamene bribirske kuće te drugi narodni svakodnevnici elementi sačinjeni od kamena poput vrela i perila, putova i staza itd. Etnografska baština tvori četvrtu skupinu u koju se ubraja narodna nošnja, glazbeni elementi i kolo. Posljednja skupina tiče se povijesne materijalne baštine

izražene u jednom od najstarijih hrvatskim pisama, glagoljici. Iako je u ovom poglavlju autor predstavio širok spektar kulturnog naslijeđa Bribira, kao što je već rečeno, većina baštine je nedovoljno istražena i prezentirana.

Frankopani zauzimaju prostor Vinodola, pa tako i Bribira, u 13. stoljeću kada postaje važno vjersko središte. Naime, 1288. godine, prilikom donošenja i potpisivanja Vinodolskog zakona, crkveno sjedište Vinodolske Župe je upravo Bribir. Treba napomenuti kako je prilikom dolaska Frankopana crkva već bila organizirana, što znači da nisu oni bili utemeljitelji, ali su bili najviše zaslužni za poticanje izgradnje novih crkava i kulturno razvijanje (Antić Peverin 2008:87). Najistaknutiji primjer sakralne baštine Bribira jest župna crkva sv. Petra i sv. Pavla, smještena u samom središtu povijesne jezgre naselja. Izgrađena je na temeljima manje gotičke crkve odnosno kapele Gospe Karmelske, a najraniji povijesni trag gradnje crkve svjedoči glagoljski natpis na portalu iz 1524. godine, u vrijeme vladavine kneza Bernardina Frankopana, kada je na tim temeljima izgrađena današnja crkva (ibid. 88-89). Trobrodna je bazilika, longitudinalnog oblika sa latinskim križem. Župna crkva doživjela je brojne pregradnje i obnove tijekom povijesti, (Starac 2000:69) a današnji izgled rezultat je proširenja, preuređenja i barokizacije u prvoj polovici 18. stoljeća (Internetski izvor 39). Unutar crkve nalazi se vrijedna zbirka sakralnih inventara, reljefa i skulptura iz razdoblja renesanse, baroka i klasicizma. Značajni spomenici su reljef Bogorodice s djetetom iz 19. stoljeća, “renesansno svetohranište ukrašeno motivima s jedinstvenom rešetkom od kovanog željeza” (ibid.) te barokna slika *Pranje nogu* umjetnika Petera Thusa iz sredine 17. stoljeća, za koje se dugo smatralo da je djelo poznatog talijanskog manirista Jacopo Palma Mlađi (Antić Peverin 2008:139).

Kapela sv. Antona opata, Pustinjaka jedna je od rijetkih sačuvanih srednjovjekovnih kapela u kojoj se naslućuju značajni tragovi srednjovjekovne, ranoromaničke, strukture (Starac 2000:67). Jednobrodna kapela smještena na istočnoj strani gradića, smatra se jednom od najstarijih u Bribiru. Kapela je očuvana što znači da je također prošla kroz nekoliko obnova. Bribirski narod u srednjem vijeku bavio se stočarstvom što je vjerojatno potaklo gradnju ove kapele posvećene svetom Antunu Pustinjaku, zaštitniku “blaga”, uzgoja svinja i stoke (Antić Peverin 2008:167). Na prostoru Bribira i okolice nalazi se tridesetak sakralnih objekata od kojih su neki u funkciji, neki u ruševnom stanju a neki u tragovima (u temeljima drugih crkava ili zapisane u povijesnim dokumentima). Kapele koje su još u funkciji su kapela sv. Josipa na Vrbi, sv. Stjepana u Ugrinima, sv. Nikole Tavelića u Lukovom, sv. Martina u Podskočima, te kapela svetog Jurja mučenika kao jedna od najstarijih

kapela iz kasnoantičkog-ranobizantskog razdoblja (ibid. 2008). Kapele koje su u ruševnom stanju, pretežito iz razdoblja predromanike, su kapela sv. Vid u naselju svetog Vida kod Bribira, sv. Marija Magdalena na Duješinu, sv. Jeronim kod naselja Podgori te kapela sv. Ana pokraj Miroši (Starac 2000:67).

Graditeljska baština, u obliku fortifikacijske strukture, u Vinodolu ima kontinuitet od antike, (Matejčić 1991:128) no ostaci kaštela u Bribiru kakvog znamo danas, posljedica su izgradnje i nadograđivanja frankopanskih knezova i feudalaca. Vinodol doživljava najveći kulturni procvat za vrijeme vladavine Bernardina Frankopana, početkom 16. stoljeća, kada se u Bribiru, koji uz Ledenice tada postaje *ključem Vinodola*, učvršćuju gradske zidine Kaštel i Turan (Jurčić Kleković 2005:185). Bribirsko vlastelinstvo ukida se 1848. godine, Kaštel i Turan postaju vlasništvo općine čime nažalost završava njihova dugogodišnja povijest i vrijednost jer 1878. godine utvrda se spravnjuje sa zemljom radi izgradnje škole (ibid.). Danas je u tom objektu smještena Narodna knjižnica i čitaonica i Muzejska zbirka. Jedini preostali fragment nekadašnje utvrde je četverokutna dvokatna kula Turan, sagrađena 1302. godine te dio gradskog bedema (ibid.).

Vrlo važan povijesni spomenik iz gotičkog razdoblja je kameni bunar zvan *Kruna bunara*. Tzv. *grlo*, nalazi se na trgu Vrba, na koji je prenesen iz Kaštela kada se rušio stambeni dio za gradnju škole i općine (Antić Peverin 2008:59). Djelo nepoznatog autora, cilindričnog oblika sa suženjem pri kraju, izrađeno je od kamena vapnenca te nastalo krajem 15. stoljeća ili početkom 16. stoljeća, a Juraj Divnić, ninski biskup, smatra se donatorom ili naručiteljem djela (Braut). Svaka stranica bunara je ukrašena reljefom štita koji prati stilsku renesansnu formu, a najistaknutiji je primjer biskupskog grba šibenske obitelji Divnić zbog kojeg se pretpostavlja da je kruna naknadno bila dopremljena u Bribir s neke druge lokacije (ibid.). Točnije, smatra se da je izvorno stajala na nekom javnom prostoru u Šibeniku ili na posjedu obitelji Divnić, no nije poznato pod kakvim okolnostima i čijim posredstvom je donesena u današnji Bribir (ibid.).

U skupinu kulturne baštine zvane narodno graditeljstvo ubraja se nekoliko elemenata poput tradicijske arhitekture i uporabnih predmeta i objekta poput staja, bunara, ograda, putova, i u primjeru ovog područja, vrela i perila. Takvi primjerci i spomenici daju nam važne informacije i uvid u svakodnevnicu neke zajednice. Osim toga, način gradnje i odabir materijala omogućuje nam bolje shvaćanje gospodarske situacije zajednice, razumijevanje stilskih karakteristika kojima možemo saznati povijesnu podlogu zajednice i sl. Graditeljstvo na prostoru naselja Bribira

okarakterizirano je korištenjem kamena kao građevinskog materijala što je tradicionalni materijal u većini primorskog područja države. Od prvih naseljavanja ovog prostora, kamen je bio učestali građevni materijal, te su tadašnji Bribirci bili iznimno vješti u klesanju i obradi kamena. O temi zidarstva i klesarstva kao glavne privredne grane Vinodolaca na pragu 20. stoljeća, te životu zidara i klesara, istraživale su autorice Marina Pretković i Mirna Ratkajec, te Sanja Lončar i Petra Kelemen. Zidari i klesari bili su pretežito samouki, znanje se prenosilo generacijama sve do početka 20. stoljeća kada se u Crikvenici otvorila zidarska škola (Ratkajec 2009:4). Zbog nepovoljnih gospodarskih i ekonomskih prilika, većina zidara i klesara iz Vinodola u potrazi za poslom je odlazila tijekom 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća u razne europske gradove, ali i prekomorske zemlje što je utjecalo na život njihovih obitelji i žena (ibid.).

Primjer tradicijske arhitekture u Bribiru je ruralna stara kuća zvana *potleušica*. U izvornoj kući smatra se da su zajedno živjeli čovjek i blago odnosno stoka ili domaće životinje. Tijekom vremena kuća se podijelila u dva dijela, stambeni prostor i prostor za blago, a naposljetku blago se odvojilo u dvorišni dio, a u uređenoj konobi bilo je vino (Antić Peverin 2008:60). Daljnjim napretkom kuća se nadograđivala i širila. U novijoj fazi izgradio se kat odnosno gornji dio koji je bio za stanovanje i na koji se dolazilo stubištem, a prizemlje odnosno podrum je bio za gospodarske potrebe koji je otvor imao u obliku volte (ibid.). U Bribiru danas postoji nekoliko primjera kuća *potleušica*, no većina potječe iz novije faze.

Još jedan spomenik koji nam govori o svakodnevnom životu vinodolske zajednice, a vezan je uz kamen, jesu *vrela i perila*. Vrelo ili *vrilo* predstavlja prirodni izvor vode koji je obilno prisutan u Vinodolu, no zbog presušivanja izvora tijekom ljetnih mjeseci, ljudi su morali naći način kako da sakupe, ograde i zaštite dotok vode kako bi im ostalo dostupno (Internetski izvor 40). Rasprostranjena su po cijelom Vinodolu odnosno nalaze se u Driveniku, Grižanama i Bribiru. Nije poznato kada se točno počinju graditi, no najstariji dokazi natpisa na vrelima potječu iz sredine 19. stoljeća. Većina njih se koristila sve do 1970.-ih, ali dolaskom modernizacije i uvođenjem vodovoda koji su opskrbljivali Vinodol vodom, vrela gube svoj značaj, napuštaju se i ostaju zaboravljena (ibid.). Turistička zajednica Vinodolske općine je prije desetak godina osmislila i pokrenula projekt “Vrela i perila” kojima se očistilo i obnovilo 16 lokacija duž Vinodolske općine u svrhu zaštite i očuvanja ove graditeljske baštine, ali i razvoja turizma Vinodolske općine čime je ostvaren “prepoznatljiv turistički proizvod”. (Internetski izvor 41)

Drugi aspekt vinodolske svakodnevnice povezan sa vodom u Bribiru je prikazan kroz perila, mjesta na kojima su žene prale odjeću. Bila su različitih oblika, većinom od kamena ili betona sa jednim ili više bazena u koje je doticala voda iz vrela (ibid.). To je važan primjer etnografske baštine Bribira i Vinodola koji je dobro sačuvan, no nedovoljno istražen. Danas postoji desetak poznatih vrela i perila na području Bribira, a smatra se kako je svako selo sadržavalo po jedan primjerak. Većina njih je uređena tijekom 20. stoljeća, najstariji primjer vrela potječe iz sredine 19. stoljeća (Kričina 1842. i Lokvica - Podskoči 1877.), no za perila ne postoji dovoljan broj datacija (ibid.). Primjeri Bribirskih vrela i perila su “Propasta vrelo” u mjestu Ugrini, “Kavranova stena” u Dragaljinu (jedno od najstarijih vrela iz 1854. godine), “Lokvice” u Podskočima i “Jargovo” (ibid.).

Važan dio tradicijske kulture, uklopljen u životnu svakodnevicu ljudi, čini prehrana. U znanstvenoj literaturi o tradicijskoj prehrani Vinodola, najviše se ističe tradicijsko uskršno jelo Bribirski prisnac (Škrgatić 2002:127). Jelo nosi stoljetnu tradiciju koja seže u davna vremena kada je stanovništvo Vinodola bilo siromašno i prehrana je bila skromna, te se samo u posebnim prilikama, poput svetkovina i vjerskih blagdana, pripremala skuplja jela među kojima je bio prisnac (ibid.). Prisnac je krušno jelo napravljeno od “brašna, jaja i masti” sa dodanim priložima poput “pancete ili šunke, mladog sira i mladog luka” (Internetski izvor 42). U prošlosti pripremalo isključivo za Uskrs, no danas je ta tradicija prenesena na svakodnevicu te se uklapa i u gastronomsku ponudu kroz različite manifestacije (ibid.).

Glagoljaštvo i njegova baština prisutna je u bribirskoj povijesti. Smatra se i “posebnom odlikom bribirskog identiteta” koje je dugi niz godina bilo osnovno pismo ovog kraja (Antić Peverin 2008:62). Većina njihove ostavštine vidljiva je u sakralnim dokumentima, knjigama bribirskih bratovština, te u kamenim spomenicima nađenim na crkvama ili kaštelu. Najpoznatiji primjer je Bribirski misal jedan od najstarijih i najbolje očuvanih rukopisa u Bribiru, datiran u 13. stoljeće i pisan na pergameni (ibid. 63). Nije poznato tko ga je napisao i gdje je napisan, a sadrži uglavnom tekstove misa, poslanice za nedjeljnu pedeseticu, te je napisan u obliku rimske kurije (ibid. 64). Još jedan literarni spomenik pisan glagoljicom je Bribirski brevijar, zbornik obrednih tekstova koji se koristi u rimokatoličkom bogoslužju. Također pisan na pergameni, poprilično je oštećen i nepotpun jer nedostaje preko 150 listova, odnosno nedostaje početak i kraj, a u ostatku zapisa vidljiv je tekst oficije (službene molitve) Velikog petka, nakon čega slijede upute o recitiranju oficija u toku crkvene godine (ibid. 65). Što se tiče kamenih spomenika, u Bribiru je

očuvano sedam glagoljskih natpisa, od kojih je jedan ugraviran na Milonjinom križu iz 13. stoljeća, te se većina njih odnosi na izgradnju, dogradnju ili pregradnju nekog objekta (ibid.). Primjeri su na glavnom portalu crkve sv. Petra i sv. Pavla, na dovratniku portala i na kamenom bloku uzidanom u vrh pročelja crkve sv. Martina, na rodnoj kući Mihajla Kombola i kameni blok s natpisom na jednom dijelu Kaštela (Antić Peverin 2008.).

4.2.2.2. Drivenik

Prilikom dolaska Hrvata, vinodolski gradovi i naselja slavenizirala su svoja imena odnosno dobili su svoje hrvatske prijevode. Drivenik - *drveni grad*, smatra se da je mogao biti vrlo staro sjedište Vinodola bogato drvenom građom odnosno da su imali objekte obrambene, stambene i ostale strukture, u tom ranom razdoblju, od drva (Goss:1988:92). Drivenik je najmanji gradić po broju stanovnika u sastavu današnje općine Vinodol, smješten unutar vinodolske doline na granici između visokih i oštih litica i prostranog šumskog predjela. Na vrhu brežuljka nalaze se kaštel i dvije crkve, dok u podnožju brijega smješteno je maleno naselje današnjeg Drivenika. Smatra se kako je izvorno sjedište nekadašnjeg srednjovjekovnog grada bilo upravo na tom brežuljku te da se naknadno stanovništvo preselilo u podnožje. Župna crkva sv. Dujma trobrodna je građevina izgrađena 1821. godine na mjestu starije, mnogo manje, istoimene crkve od koje danas nema vidljivih tragova (Starac 2000:83). Druga crkva smještena na srednjovjekovnom brijegu jest crkva sv. Stjepana. Nalazi se u neposrednoj blizini frankopanskog, Driveničkog kaštela, te se smatra kasnogotičkom ili ranobaroknom građevinom, s pretpostavkom da je izgrađena na mjestu manje kapele ranokršćanskog ili romaničkog tipa (ibid.). Unutar crkve smješteni su vrijedni sakralni inventari iz 16. i 17. stoljeća, gotička "Pieta" i "zlatni" ranobarokni oltar, koji su danas pohranjeni u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu (ibid.). Radionica profesionalnih duborezbara i pozlatara, po uzoru na venecijansku manirističku arhitekturu i štukaturu, izradila je zlatne oltare (Matejčić 1991:127). Posljednja sakralna građevina, kapela sv. Martina, smještena je na uzvisini brijega, u središtu groblja, smatra se da je izgrađena sredinom 15. stoljeća, no nedovoljno je istražena i zato postoji mali broj potvrdnih informacija o njenom porijeklu i mogućim pregradnjama (Zaradija Kiš 2003:184).

Kao i svako mjesto vinodolskog kraja, i Drivenik je najviše bio oblikovan za vrijeme frankopanske vladavine. U 13. stoljeću, nakon potpisa Vinodolskog zakona, Drivenik je bio jedno

od sjedišta župne uprave, a i dolaskom Frankopana postalo je sjedište njihovog izaslanika-satnika (Jurčić Kleković 2005:183). Sjedište je bilo u Kaštelu, izvorno kasnoantička utvrda izgrađenom od drveta, a tek kasnije između 13. i 15. stoljeća dobio je kameni “oklop” (Internetski izvor 43). Frankopanima je služila kao fortifikacijska struktura i njome su nadzirali promet kroz Vinodol, a “dobili su ga u posjed darovnicom hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. za svoje ratne zasluge” (ibid.). Nekoliko puta bila je dograđivana i proširivana. Utvrda je renesansna četverokutna građevina sa dvjema okruglim kulama na uglovima (Škrković 2002:122), dok na trećem uglu nalazi se neobičan spoj elipsoidnog oblika sa četverokutnom kulom. Zadnja, najveća kula, okruglog je oblika unutar koje se nalazi izvorna četverokutna kula, te se navodi kako su okrugli oblici sagrađeni naknadno u 16. stoljeću kao obrana od neprijatelja i topovskih kugli (Jurčić Kleković 2005:183).

Dio etnografske baštine Drivenika već je spomenuto u prethodnom pregledu spominjući vrela i perila koja su rasprostranjena duž Vinodolske doline. U Driveniku se ukupno nalazi petnaest primjeraka, koji većina datiraju iz modernog razdoblja odnosno između 1928. i 1941. godine (Internetski izvor 44). Najstarije je vrelo i perilo “Stari” iz 1866. godine čija se godina isklesala na kamenom luku iznad otvorene strane vrela (ibid.). Većina je izgrađena od kamenih blokova ili betona, sa karakterističnom gradnjom zvanom “brentišće” odnosno uzdignutom površinom za odlaganje *brente* (otvorena posuda za vodu) i kamenim zidićem, a primjeri su “Piralo” u Bačićima, “Bronac” u Petrinovićima te “Šimići” u Šimićima kod Drivenika (ibid.).

Drivenik je bio jedan od ukupno devet slobodnih vinodolskih općina i potpisnika Vinodolskog zakona pri čemu se ubrajala u “političko, upravno i crkveno glagoljaško područje” što znači da obiluje glagoljaškom baštinom odnosno “ispravama kupoprodajnog sadržaja, te raznim pravnim dokumentima i sakralnim rukopisima” (Pantelić 1996:85). Krajem 20. stoljeća otkriven je i restauriran Polulist glagoljskoga brevijara iz Drivenika pisan hrvatskom glagoljicom s kraja 15. stoljeća koji sadrži dio govora biskupa sv. Augustina koji se čitao na zajedničkom oficiju na Rođenje mnogih mučenika nebiskupa (ibid. 86) Također u Driveniku su pisani i “Pregovori” za bir (daću) za zemljište “Čistine” između Drivenčana i baštinika Grižanovih iz 1574. godine (ibid. 85). Prisutnost navedenih spomenika svjedoči o dubokoj povezanosti zajednice sa glagoljaškom tradicijom.

4.2.2.3. Grižane - Belgrad

Grižane, plemićki grad, jedan je od jedanaest srednjovjekovnih gradova i/ili kaštela podignutih u svrhu zaštite plodne Vinodolske doline te stare srednjovjekovne Vinodolske županije koja je postala nasljednim posjedom krčkih knezova, kasnije Frankopana, između 1209. i 1223. godine (Regan 2006:115). Naziv Grižane potječe od lokalne starohrvatske riječi *griže* što se odnosi na krševite litice odnosno razmrvljenu “razgrizenu” stijenu (Škrgatić 2002:124). Ime Belgrad (*zidani grad*), također je stari naziv vezan uz Grižane, a danas se njime zove selo zapadno od grižanskoga “sela i podno strmog šiljka s grižanskim” gradićem (Goss 1988:92). Naselje se nalazi između Triblja i Bribira, smješteno je ispod ruševina starog grada te je bogato vodom i obradivom zemljom, a “tragovi prvog naseljavanja datiraju u brončano i željezno doba, o čemu svjedoče arheološki nalazi oružja i nakita” (Matejčić 1989:57). Ostaci najutjecajnijeg plemstva na ovom prostoru, krčkih knezova, kasnije Frankopana, ovdje su također vidljivi u graditeljskoj baštini. Kaštel je prepoznatljivog “frankopanskog” oblika utvrde, četverokutna gradina sa postavljenim kulama valjkastog oblika na svakom pojedinom uglu. Utvrda je podignuta na kasnoantičkim temeljima te je tijekom povijesti pretrpio razna oštećenja. Najveći utjecaj imao je razorni potres 1323. godine i nepovoljno tlo sa činjenicom da je kaštel izgrađen na brežuljku, a posljedice toga vidimo i danas, odnosno njenu ruševinu i ostatke triju kula (Škrgatić 2002:124).

Gradina Badanj druga je važna utvrda smještena u Grižanama. Ovo arheološko nalazište ili zona, važan je dio kulturnog naslijeđa naselja Grižane-Belgrad jer je registrirano kao zaštićeno kulturno dobro pod registarskom oznakom RRI-0405-1976 (Internetski izvor 45). Ovalnog je tlocrta sa dva prstena obrambenih zidova te je kroz svoju povijest nekoliko puta bila dograđivana i proširivana (ibid.). Prvotno izgrađena kao rimska fortifikacija u 4. stoljeću, (ibid.) u srednjem vijeku doživjela je nekoliko proširenja u kojima joj je dograđen stambeni dio te je cijeli prostor bio opasan sa dva koncentrično građena čvrsta zida (Škrgatić 2002:120) Nakon potresa u 14. stoljeću, utvrda je doživjela kolaps većeg dijela građevine radi čega biva i ostaje do danas napuštena. Pravo izvorno ime nije poznato no naziv koji danas znamo dobila je zahvaljujući obliku gradine koja podsjeća na golemu bačvu (ibid.).

Sakralna baština naselja Grižane sadrži nekoliko vrijednih sakralnih objekata i inventara. Župna crkva sv. Martina smatra se građevinom srednjovjekovnog porijekla, sa nekoliko preinaka kasne barokizacije i obnove u neogotičkom stilu tijekom 16. i 17. stoljeća (Starac 2000:79). Iz

temelja je pregrađena i proširena 1906. godine u historicističkom stilu neorenesanse, a u “crkvenoj riznici čuvaju se vrijedni primjerci gotičke i barokne opreme oltara” (Internetski izvor 46).

Crkva sv. Marije Snježne u Belgradu također je sagrađena na temeljima srednjovjekovne građevine. Nekadašnja kasnogotička crkva, danas je u potpunosti barokno stilizirana (Starac 2000:79). Pripada neprocjenjivoj vrijednoj baštini Vinodola jer je u njoj sačuvan najveći broj originalnih kamenih glagoljskih natpisa (Jurčić Kleković 2005:189).

Grižane su, uz Drivenik i Bribir, posljednje naselje u kojem su pronađeni primjerci vrela i perila. Nije poznato kada je najstarije vrelo i perilo datirano, neka su podignuta krajem 19. stoljeća, no većina je podignuta ili obnovljena 30.-ih i 40.-ih godina 20. stoljeća (Internetski izvor 47). Gotovo jednakih oblika kao i drivenički i bibrirski, neki od primjera su “Jelenčićeva voda” u Mavrićima, “Gorica/Rupe” u Kamenjaku, najstarije poznato iz 1832. godine “Židovalj” u Kostelju, “Bačevo” te “Orihovik” u Belgradu (ibid.).

Osim navođenja materijalne baštine, potrebno je spomenuti i poznatu povijesnu ličnost koja je donijela velik doprinos umjetnosti, ali i grižanskom identitetu. Juraj Julije Klović renesansni je minijaturist poznat ne samo na našem području, već i diljem Europe i svijeta. Njegova djela sačuvana su u muzejima i galerijama velikih gradova poput Londona, New Yorka, Pariza itd (ibid. 104) jer predstavljaju vrhunac renesansnog slikarskog razdoblja *cinquecenta* (Jurčić Kleković 2005:191) Rođen je 1498. godine u Grižanama, a umro 8. siječnja 1578. godine u palači Farnese u Rimu. Prema narodnoj predaji spominje se kako je mladi Klović na noktu lijeve ruke nacrtao sličicu, (ibid.) što pokazuje razinu njegovog umijeća slikanja. Svoju osnovnu naobrazbu dobio je u pavlinskom samostanu u Crikvenici, no nauku je dalje nastavio u Italiji gdje je živio i djelovao, a najplodnije razdoblje Klovićevog stvaralaštva bilo je 30.-ih godina 16. stoljeća (ibid.). Mnogi renesansni umjetnici i intelektualci poštivali su Klovića i veličali njegov rad što se vidi u raznim zapisima ali i u činjenici kako su ga njegovi suvremenici ispratili na vječni počinak. Vasari, poznati renesansni umjetnik i biograf, za Klovića je rekao da “...nikada nije postojao niti će ubuduće još mnogo stoljeća postojati jedinstveni ili izvrsniji minijaturist (...) jer on je nadmašio sve koji se ikada na taj način ugledali u slikarstvu.” (ibid.) Pokopali su ga u crkvi San Pietro in Vincoli, pokraj skulpture znamenitog Michelangelovog Mojsija, a nadgrobni spomenik sa njegovom bistom, podignut od strane Regularnih kanonika 1623. godine, u istoj crkvi na desnoj strani glavnog oltara, prikazuje natpis *Julius Clovio pictor nulli secundus*, što bi u prijevodu značilo: Julije Klović, slikar kome nema premca (ibid.). Njegova važnost prepoznata je

naravno ne samo u značajnijim hrvatskim kulturnim institucijama već i u rodnom Vinodolu, ali tek nedavnim otvorenjem muzejske zbirke u Grižanama. Tim činom dobio je stalno mjesto u kojem se prikazuje njegov nemjerljiv značaj i utjecaj za Hrvatsku, ali i za svjetsku umjetnost. Kuća Klović otvorila se 15. travnja 2014. godine, postavljena je u obnovljenoj građevini iz 1887. godine koja je bila nekadašnja škola, te sadrži bogatu memorijalnu muzejsku zbirku koja predstavlja, uz život i rad hrvatskog renesansnog minijaturista Julija Klovića, „i ostala kulturna bogatstva općine Vinodol“ (Internetski izvor 48). Originalna umjetnička djela Klovića pohranjena su u najpoznatijim svjetskim muzejima pa su u stalnom postavu ove izložbe izloženi faksimili njegovih radova (ibid.). Najpoznatije djelo je Časoslov Farnese sa “28 minijatura, uglavnom prizora iz Starog i Novog zavjeta”, čija se replika može vidjeti u ovom muzeju, dok se izvoran eksponat čuva u knjižnici Pierpoint Morgan u New Yorku (ibid.).

4.2.2.4. Tribalj

Malo naselje, razvučeno uz cestu koja je i glavna ulica mjesta, svoj naziv dobio je od starohrvatske riječi žrtve odnosno *triba* jer nosi sjećanje na mjesto gdje su stari Hrvati svojim poganskim bogovima prinosili žrtve (Škrković 2002:121). Naselje Tribalj najviše je poznato po svojem umjetnom jezeru, koje je istaknuto kao turistička atrakcija, no tijekom većeg dijela godine jezero se pretežito koristi za ribolovne aktivnosti. Od svih naselja Vinodolske općine, kulturno naslijeđe Triblja je najmanje istraženo i predstavljeno te se posjeduje najmanja količina informacija. Ističe se s nekoliko sakralnih objekata, na području nema prepoznatih frankopanskih gradina, a etnografska baština također relativno nije poznata.

Župna crkva sv. Marije smještena je na rubu Tribaljskog polja, u srednjem vijeku poznato kao Stomorino polje, te nije poznata točna datacija (Starac 2000:82). Ranija istraživanja pokazuju kako je crkva prošla kroz nekoliko pregradnji i obnova, a spominje se i u povijesnim zapisima iz 1323., 1412. i 1449. godine (ibid.) što dokazuje kako njeni temelji sežu u daleku povijest. Crkva je smještena uz poznato ranosrednjovjekovno groblje od iznimne povijesne važnosti.

Blizu sela Stranče-Gorica nalazi se istoimena drevna starohrvatska nekropola. Nalazi datiraju između 8. i 11. stoljeća i ovo groblje je trenutno najstariji otkriveni trag obitavanja Hrvata na vinodolskom području (Škrković 2002:121). Predmeti nađeni unutar groblja pokazuju kako su Hrvati prilikom dolaska na ovo područje još bili pogani, te je kasnije uslijedio prelazak na

kršćanstvo. U početku su “održavali magijske obrede, štovali su bogove, prenosili im žrtve”, a svoje preminule su prenosili preko vode radi “očišćenja” i ukapali na desnoj obali rijeke te su u grobove stavljali “hranu spremljenu u keramičke posude loptastog oblika” (ibid.). Nakon prelaska na kršćanstvo, polaganje hrane je odbačeno, ali je i dalje ostala tradicija pokapanja pokojnika sa svim svojim nakitom što je otkriveno i u arheološkim nalazima. Postoje dvije faze ukopavanja koje se razlikuju kronološki i kulturološki; prva, starija faza, u kojoj su pronađeni uporabni predmeti te keramičke posude, i druga, mlađa faza, u kojoj su nađeni nakit odnosno naušnice, prstenje, ogrlice i privjesci (Jurčić Kleković 2005:185). Nakit je izrađen u radionicama Panonije i Dalmacije što govori o razvijenim trgovačkim vezama unutar tadašnje hrvatske države, te je od visoke umjetničke vrijednosti i izvedbe (Škrgatić 2002:121).

Etnografija naselja Tribalj nije dovoljno istražena, no u Registru kulturnih dobara RH zapisan je stambeni objekt koji predstavlja tradicijsku arhitekturu naselja. Pod registarskom oznakom Z-7279, Tradicijska kuća *Belobrajić* s okućnicom troetažna je kamena građevina, s tlocrtom u obliku slova L, građena u dvije faze: prizemni dio datira s početka 19. stoljeća, dok je kat nadograđen 1892. godine (Internetski izvor 49). Inventar građevine pokazuje svakodnevnicu nekadašnjeg života na području današnje Vinodolske općine od čega se ističu kuhinjski inventari, velik broj gospodarskih uporabnih predmeta, glazbenih instrumenata, tehničkih predmeta te namještaja tradicionalnih odlika (ibid.).

Na temelju ovog pregleda kulturno-povijesne baštine Vinodola vidljivo je kako se najviše istraživala sakralna i graditeljska baština na oba područja. Većina kulturne baštine Vinodola temelji se na utjecaju Frankopana koji su višestoljetnom vladavinom ostavili značajan trag na ovim prostorima. To se može prepoznati ponajviše u vinodolskim kaštelima i kulama jer svako mjesto, od Drivenika do Novog Vinodolskog, se posebno ističe svojim primjerkom. Nadalje, zaključujem kako su pojedini elementi kulturne baštine Vinodola isticani osim na lokalnoj, također i na nacionalnoj razini poput Vinodolskog zakona, pisma glagoljice, te značajne povijesne ličnosti ban pučanin Ivan Mažuranić i umjetnik Juraj Julije Klović. Dakle, iako su ti elementi dio nacionalnog identiteta zbog svoje povijesno-pravne važnosti, oni oblikuju i regionalni identitet Vinodola. U razgovoru sa kazivačima, ali i analiziranjem znanstvene i stručne literature, zaključujem da je primijećena kolektivna svijest prihvaćanja konkretno Vinodolskog zakona kao sastavnog dijela

njihovog identiteta što se izražava u njegovom promicanju kroz kulturne inicijative poput postavljanja fontane u spomen na taj događaj u gradu Novom Vinodolskom gdje se zakon i potpisao, kao i u medijskim sadržajima i turističkim promocijama navodeći ga na svojim službenim stranicama Grada i Turističke zajednice kao bitan element kulturne ovog prostora. Za razliku od znanstvenih i stručnih izvora vezanih za kulturnu baštinu Novog Vinodolskog gdje je sadržajno prikupljen veći broj izvora, za kulturno naslijeđe Vinodolske općine postoji vrlo ograničeni broj izvora što pokazuje da je nedovoljno istraženo i zastupljeno u znanstvenoj literaturi. Najzastupljenija tema istraživanja ovog prostora jest u povijesnom kontekstu odnosno povijesnom pregledu naselja Bribira, od antičkih i frankopanskih vremena do danas. Naselja Grižane-Belgrad, Drivenik i Tribalj znatno su manje predstavljena kroz kulturnu baštinu, većina je najviše prepoznata u sakralnoj i graditeljskoj baštini. U kulturnom kontekstu, sakralna baština je najčešća tema istraživanja svih naselja Vinodolske općine. Osim toga, spominje se i arhitektonska baština u doba krčkih knezova gdje se na području nekadašnje Vinodolske župe podiglo čak devet kaštela, od kojih se na današnjem prostoru Vinodolske općine nalazi tri primjera: bibrirski, drivenički i grižanski kaštel. Etnografska baština Vinodola se najmanje istražuje. Ona naravno postoji, no vrlo slabo je naglašena. Etnografska baština grada Novog Vinodolskog u literaturi se najviše predstavlja kroz pokladni običaj Mesopust, novljanski folklor i narodnu nošnju. Elementi tradicijske kulture poput tradicijske prehrane, zanata i ostalih narodnih običaja nedovoljno su istraženi i zastupljeni u znanstvenoj literaturi, stoga je potrebno pridati veću pažnju njihovom istraživanju kako bi se u potpunosti upoznala novljanska kultura iz svih aspekata. Na području Vinodolske općine je također nedovoljno istražena, iako je područje obilato narodnim običajima, svetkovinama (mjesni blagdani), starim zanatima, tradicijskom prehranom (pr. bibrirski prisnac) i dr. Jednake zaključke iznijele su i autorice Kelemen i Lončar (2011:183) koje su istraživale etnografsku baštinu Vinodola kroz analizu turističkih promotivnih materijala. Pošto se to istraživanje provodilo prije dvanaest godina, a ishod je i dalje isti, odnosno nema značajnijih promjena u predstavljanju kulturne baštine Vinodola, može se zaključiti kako se do sada nije pridala velika pažnja sustavnijem istraživanju kulturne baštine ovoga kraja.

Nadalje, u ovom poglavlju istražila se i predstavila sva nepokretna i pojedina nematerijalna kulturna dobra Vinodolskog područja zaštićena i zapisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Što se tiče pokretne baštine, dva su predmeta iz Bribira zaštićena kao pokretno kulturno dobro. Oni su kulturno-povijesni predmet *Kruna bunara*, pod registarskom oznakom P-6166, te

sakralno-religijska zbirka tj. sakralni *inventar crkve sv. Petra i sv. Pavla*, pod registarskom oznakom R-66.⁴ U Registru kulturnih dobara RH nije zabilježeno nijedno nepokretno ili nematerijalno kulturno dobro zaštićeno u naselju Bribir. U Grižanama su kao pokretno kulturno dobro upisana dva sakralna predmeta: u crkvi sv. Martina zaštićene su orgulje pod registarskom oznakom Z-4222, dok u crkvi sv. Marije Snježne zaštićen je oltar pod oznakom Z-7034.⁵ Također, u Grižanama su zaštićeni i etnografski primjerci baštine odnosno tradicionalni uporabni predmet za prešanje grožđa - *trokula* (RRI -29) te njeni kameni dijelovi (RRI -30).⁶

Svi navedeni objekti i predmeti se prema *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* predstavljaju kao nacionalno blago za koje su vlasnici i „nositelji prava na kulturno dobro“ odgovorni za njihovu zaštitu i očuvanje prema ovome Zakonu, te za “uspostavljanje uvjeta da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe potrebama pojedinca i općem interesu” i da se prenose budućim naraštajima (Internetski izvor 50). Župna crkva svetog Filipa i Jakova sa zvonikom te kulturno-povijesna cjelina gradskog predjela Lukavice registrirani su kao preventivno zaštićeno dobro što znači da su formalno zaštićeni pod Zakonom, no na određeno vrijeme. Prepoznaju ih kao privremeno rješenje koje „donosi nadležno tijelo prema mjestu gdje se dobro nalazi“, te imaju određeni vremenski rok unutar kojeg se mora utvrditi svojstvo kulturnog dobra (ibid.). Ukoliko se to ne provede, rješenje o preventivnoj zaštiti prestaje važiti (ibid.). Ovime zaključujem da, činjenicom da su prethodno navedeni sakralni i graditeljski objekti prihvaćeni i uvršteni u Registar zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske, ističe se njihova važnost na lokalnoj, ali i na nacionalnoj razini jer se nalaze pod zakonskom zaštitom nadležnih vlasti koje određuju i vrednuju kulturne elemente kao kulturna dobra države. Istovremeno se time i predstavljaju kao posebno vrijedno kulturno naslijeđe koje zahtjeva pažljivo upravljanje te očuvanje odnosno kontinuirano vođenje računa o njihovoj obnovi i očuvanosti. Kulturno naslijeđe svjedoči o trajanju jednog naroda, to je dokaz civilizacijske zrelosti jedne zajednice i potvrda naše vrijednosti, a iskazuje se u povijesnim, gospodarskim, umjetničkim i drugim dosezima (Škrgatić 2002:115). Radi toga je izuzetno važno u potpunosti istražiti kulturnu baštinu lokaliteta i predstaviti ju prvenstveno lokalnom stanovništvu, a zatim i ostalima. Na taj način potiče se svijest

⁴ Podatke o popisu zaštićenih pokretnih kulturnih dobara sa područja grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, ustupila mi je Zrinka Stepanić Hofer, voditeljica Odjela za Registar kulturnih dobara, kojoj se ovim putem zahvaljujem.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

o razini vrijednosti kulturne baštine i važnosti njenog očuvanja što također doprinosi i jačanju regionalnog identiteta.

5. ANALIZA TURISTIČKE PONUDE VINODOLA

5.1. Kulturni turizam

Zahvaljujući povoljnim klimatskim uvjetima i karakterističnom geografskom položaju, mnoštvom prirodnih resursa poput planina, brežuljaka, šuma, jezera i obale, ali i onih društvenih, ponudom kulturno-povijesnog naslijeđa, Vinodolsko područje, osim karakterističnog masovnog turizma, “nudi razne mogućnosti za razvoj selektivnih oblika turizma poput ruralnog, “eko” i “etno” turizma te kulturnog turizma” (Crnić 2005:25) To dovodi do zaključka da upravo na takvim oblicima turizma vinodolsko područje nastoji proširiti svoju turističku ponudu, nudeći razne kulturne sadržaje primarno predstavljene kroz manifestacije ili smještajnu ponudu u mirnim, povučenim naseljima unutar vinodolske doline koji nude povezanost prirode i tradicije kraja.

Unutar razgranatog turističkog sektora, kao relativno novi koncept 21. stoljeća, pojavljuje se kategorija zvana “kulturni turizam”. Ona se definira se kao “kretanje ljudi izvan njihovog uobičajenog mjesta stanovanja koje je motivirano turističkim atrakcijama odnosno zanimanjem za umjetnost, kulturno i povijesno naslijeđe, stil i način života, lokalitete i sl.” (Jurčić Kleković 2006:46). Turistička ponuda takvog tipa očituje se u manifestacijama kulturnog sadržaja, te lokalitetima povijesnog značaja. Takav oblik selektivnog turizma ne fokusira se samo na kulturno-povijesnim sadržajima, već nastoji iskusiti i suvremena zbivanja mjesta kojeg posjećuju (Karković Takalić et. al. 2022:199). Posjetioci traže upoznavanje i iskustvo lokalne kulture i tradicije (Stankova i Vassenska 2005:126) što ukazuje da se potražnja fokusira na autentičnosti mjesta, umjesto njegovih “komercijalnih” i “ustaljenih” usluga tzv. masovnog turizma. No, da bi destinacija “udovoljila zahtjevima novog turista”, ona “mora imati istaknuti vlastiti kulturni identitet” (Smolčić 2005:68;72). To znači da što je viša svijest lokalne zajednice o vrijednostima i potencijalu kulturnog naslijeđa, to je veća mogućnost za uvođenjem i provedbom kulturnog turizma unutar određene turističke destinacije. Od početaka razvoja turizma, uvijek se usko povezivao sa kulturom. Njihova međusobna povezanost zajednici pruža mnoge pogodnosti među kojima je činjenica da (kulturni) turizam može imati važnu ulogu u “očuvanju kulturnog identiteta i njegove

promocije” (ibid.). Upoznavanjem, shvaćanjem razine vrijednosti, promicanjem i djelovanjem u sklopu zaštite i očuvanja kulturne baštine, jača se međusobna povezanost sa zajednicom, a samim time i oblikuje identitet kroz lokalnu baštinu. Tradicijske i kulturno-povijesne vrijednosti određenog područja, odmah nakon prirodnih i geografskih obilježja mjesta, često se ističu u predstavljanju turističkih sadržaja kao jedan od glavnih faktora prepoznatljivosti lokaliteta. To znači da kulturni identitet i nasljeđe imaju važnu ulogu u pojačavanju atraktivnosti turističkih destinacija, (Stankova i Vassenska 2015:126) odnosno kultura neke zajednice i njihovo nasljeđe, osim što su važan čimbenik pri oblikovanju identiteta, imali su, i imaju, važnu ulogu u oblikovanju turističke ponude određene destinacije.

Kao što je već prethodno spomenuto, izuzev potražnje za upoznavanjem i istraživanjem već dobro prepoznatih kulturnih sadržaja destinacije, postoji selektivni oblik turizma koji privlači određenu skupinu turista čije je središte interesa iskustvo autohtonog življenja zajednice unutar opuštene, prirodne okoline. Naziva se “ruralni turizam” te se definira kao “skupni naziv za različite aktivnosti i oblike turizma koji se razvijaju izvan područja gradova i područja na kojima se razvija masovni turizam” (Karković et. al. 2022:196) Najčešće se odnosi na sela i ruralna naselja koji nastoje ponuditi autohtono iskustvo kroz smještajne, gastronomske, rekreativne i tradicijske sadržaje. Bitne karakteristike koje se povezuju uz destinacije ruralnog turizma su prvenstveno mirna okolina, odsutnost buke i očuvan okoliš te gostoprimstvo domaćina i ponuda autentične domaće prehrane sa upoznavanjem ruralnog načina života (Jerčinović 2005:197). Razlog razvijanja ruralnog turizma nije samo u namjeri proširenja turističke ponude, već on sudjeluje kao bitan “planski instrument (...) u svrhu revitalizacije ruralnih prostora” koji, nudeći nove poslovne prilike i radna mjesta, „pozitivno utječe na gospodarski rast i razvoj mjesta“, te omogućuje potencijalnu obustavu sve većeg iseljavanja lokalnog stanovništva (ibid.). Osim bitnih ekonomskih beneficija, ruralni turizam pridonosi obnovi, održavanju i promociji kulturne lokalne baštine što može ojačati kulturni identitet zajednice nudeći posjetiteljima upoznavanje tradicionalnog načina života, njihove povijesti i običaja.

5.2. Povijest vinodolskog turizma

Krajem 19. stoljeća, javljaju se počeci turizma na prostoru Vinodola koji od tada započinje svoj ubrzani napredak i razvoj. Potražnja za turizmom, tijekom početnog razdoblja razvoja,

uglavnom se usmjerila na prostor Crikveničko-vinodolske rivijere odnosno na gradove Crikvenicu i Novi Vinodolski. U početku se turizam vezao isključivo za viši sloj društva, no s gospodarskim, ekonomskim i društvenim promjenama polako se otvarao srednjoj klasi. Vinodolska mikroregija je svoje početke povezivala sa razvojem zdravstvenog turizma koji je bio vrlo aktualan i popularan, te je rezultirao otvaranjem prvih zimovališta i lječilišta (Karković Takalić et. al. 2022:200). Vinodol se nalazi na pogodnom geografskom prostoru sa ugodnom mediteranskom klimom koja uključuje topla ljeta i blage zime, što znači da je izuzetno pogodovala željama i uvjetima tadašnje elite odnosno turista. Osim toga, pogodni prostorni položaj Vinodola u odnosu na ostale gradove i zemlje doprinio je također popularnosti ovog područja jer je bio relativno blizu drugim destinacijama točnije “nekadašnjim gospodarskim i političkim centrima poput Austro-Ugarske Monarhije i industrijski razvijene Češke” (Karković Takalić et. al. 2022:200). Izgradnjom prvih drvenih kupališta na tzv. bibrirskoj obali u Novom Vinodolskom 1878. godine, službeno počinje organizirani turizam kakvog i danas poznajemo (ibid.). Interes za odmorom i opuštanjem postaje sve veći, te uz izgradnje kupališta, u Vinodolu se uz obalu počinju graditi i ugostiteljski i smještajni objekti kako bi posjetioce zadržali odnosno omogućili im što duži boravak. Ubrzo nakon izgradnje prvog hotela zvanog “Lišanj” u Novom Vinodolskom (Blažević 2014:44), regionalne, pa i državne, vlasti primjećuju turistički potencijal Vinodola i potiču lokalnu zajednicu da sudjeluju u unapređenju turističke ponude i destinacije kako bi privukli još veći broj turista, ali i pospješili lokalno gospodarstvo. Tako se u međuvremenu gradilo još nekoliko hotela i vila na obalnom prostoru Novog Vinodolskog od kojih su najpoznatiji hoteli bili “Slavuj”, “Klek” i “San Marino”. Početkom 20. stoljeća, jača svijest o važnosti turističkog sektora i njenog utjecaja na lokalno gospodarstvo gradnjom uslužnih objekata u državnom vlasništvu, no i lokalna zajednica sudjeluje tako što gradi vlastite kuće u svrhu turističkog najma. Osim toga, “lokalno općinsko poglavarstvo uvodi naplaćivanje boravišne kupališne takse” što dovodi do osnutka prve turističke organizacije, 1902./03. godine, zvane “Društvo za uređenje i poljepšanje Novoga i okolice” čija je zadaća bila održavanje i uređenje okoliša, parkovnih i drugih zelenih površina, kupališta, plaža i slično radi vizualnog unapređenja gradskog prostora, te radi privlačenja još većeg broja turista (Blažević 1998:104). Novi postaje jednim od glavnih destinacija zdravstvenog turizma definirajući se kao “Morsko kupalište i klimatičko (zimsko) lječilište”, a Društvo postaje Lječilišno povjerenstvo 1906. godine, čime se “sužava njegova uloga i odgovornost za cijelo mjesto” (Seferagić 2010:229). U razdoblju između dva svjetska rata razvoj turizma na području vinodolske

regije na kratko je stagnirao, no od 1960.-ih pa sve do danas, ponovno se javljaju gradske inicijative za unapređenje turističke ponude.

Povijest razvoja turizma u Vinodolskoj općini do sada nije bilo znanstveno i stručno obrađivano. Analizom promotivnih materijala Turističke zajednice Vinodolske općine, izdanih krajem 20. stoljeća, te analizom njihove trenutne internetske stranice zaključeno je kako turizam Vinodolske općine ne seže u daleku prošlost, za razliku od stoljetne tradicije susjednog Novog Vinodolskog, već je relativno nedavno započela svoj razvoj. Područje poznato po prirodnim ljepotama brežuljaka i šumskog predjela te ugodnoj klimi daje dovoljno dobre resurse za razvitak ruralnog turizma na kojem danas Općina gradi svoj “*image*”. Dakle, osnutkom Turističke zajednice 1998. godine postepeno se gradila turistička ponuda koja je ponajviše usmjerena na “tradicionalnu” smještajnu ponudu i time privukla veći broj turista, ali i pospjela lokalno gospodarstvo. To se odnosilo na obiteljske smještaje u pretežito autohtonim tradicionalnim kamenim kućama i ruralnim kućama za odmor, izuzev naravno i modernih apartmana. Vinodol se može doživjeti odlaskom na mnoštvo rasprostranjenih vidikovaca duž Vinodolske općine i grada Novog Vinodolskog od kojih je najpoznatiji projekt “Oči Vinodola”; ukupno šest vidikovaca sa kojih se vidi pogled na “Velebit, Velebitski kanal, Kvarnersko otočje, Učku i čitavu dolinu Grižana” (Internetski izvor 51). Također, izgradnjom i uređenjem drugih prirodnih resursa kao što su parkovne površine, šetnice, te planinarske i biciklističke staze koje simultano upoznavaju rekreativce sa povijesnim nasljeđem vinodolskog kraja susretajući po putu gradine starih Frankopana, proširila se turistička ponuda Vinodola u sklopu ruralnog i kulturnog turizma.

5.2.1. Suvremena turistička ponuda Vinodola

U razgovoru o kulturnom turizmu Grada i mogućnostima njegovog razvoja, kazivač Velibor Topolovec, inače tajnik DVD-a San Marino, te jedan od ključnih organizatora natjecateljskog dijela manifestacije Ružica Vinodola, navodi kako je “posljednjih desetak godina” primijećen porast inicijativa od strane Turističkih zajednica, usmjerenih na unapređenje turističke ponude grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine kroz kulturne projekte vezane uz povijest i baštinu Vinodola. Osim dobro poznatog ljetnog Karnevala u Novom, koji se kontinuirano održava od 1993. godine, te Ružice Vinodola, čiji počeci sežu od 2004. godine, predstavljene su nove manifestacije koje su turisti uspješno prihvatili poput “Fešte od kilometra”, “Primorskog

trokuta” (2017.) i “Novljanskih gušti” (2018.). Za razliku od Ljetnog karnevala i Ružice Vinodola koje su višednevne manifestacije, ove tri manifestacije traju samo jedan dan, a najviše su usmjerene na privlačenje većeg broja turista i njihovu animaciju nudeći domaće gastronomske delicije uz pratnju lokalnih tamburaša. Jedna od atraktivnijih manifestacija posljednjih godina, koja je privukla velik broj turista izuzev Ljetnog karnevala i Ružice Vinodola, jest “Okolotorno”, predstavljen 2015. godine. Kulturno-turistička manifestacija izvodi se svake srijede tijekom ljetnih mjeseci, počevši od kraja lipnja pa sve do sredine rujna. Koncipirana je kao šetnja Starim gradom što i sama riječ govori (*Okolotorno* - šetnja oko grada) pri čemu posjetitelje dočekuje lokalna glazbena akustična pratnja i razni štandovi sa autohtonim prehrambenim i obrtničkim proizvodima. Kod ostataka srednjovjekovnog kaštela, u blizini kule Kvadrac, nalazi se početna točka pred kojom stoje “čuvari”, odjeveni u srednjovjekovne odore, koji simbolično označuju ulazak u Stari grad. Uz prezentaciju frankopanske kulturne baštine, značajan dio manifestacije obuhvaća i folklorna tradicija, odnosno određeni dio sudionika iz KUD-a “Ilija Dorčić” je odjeveno i u novljanske narodne nošnje (Velibor Topolovec).

Kulturni sadržaj Vinodolske općine usmjeren je ponajviše na obilježavanje slavnoga frankopanskog razdoblja kroz novu manifestaciju “Drivenik - putnik kroz vrijeme” prvi put održanu ove godine, te kulturno-turističku rutu “Putovima Frankopana” (2022.). Prva manifestacija nastoji kroz razne radionice vezane uz srednjovjekovno razdoblje poput streličarstva i tkanja, glazbene i plesne programe, rekreacije drevnih odjevnih predmeta i viteških borbi predstaviti važnu kulturnu baštinu vinodolskog kraja vezanu za plemićku obitelj Frankopana. “Putovima Frankopana” spoj je planinarskog, gastronomskog i kulturno-povijesnog sadržaja gdje uz rutu planinske obilaznice kroz tri područja: otoka Krka, Vinodola i Gorskog kotara, posjetitelj ima priliku upoznati i kulturno-povijesne stanice frankopanskog naslijeđa koje obuhvaćaju “sedamnaest kaštela, utvrđenih gradova i dvoraca te tri sakralna kompleksa” (Internetski izvor 52). Manifestacija “Vinodolske ljetne večeri” najstarija je manifestacija vezana uz područje Vinodolske općine gdje se nastoji “oživjeti prostor frankopanskih mjesta i kaštela” tijekom ljetnih mjeseci, nudeći razne kulturne sadržaje poput predstava, književnih i glazbenih večeri te folklornih izvedbi u koja su uključena lokalna kulturno-umjetnička društva (Internetski izvor 53). Osim isticanja srednjovjekovnog frankopanskog naslijeđa, Vinodolska općina ponosi se i činjenicom da je u Grižanama rođen jedan od najpoznatijih hrvatskih renesansnih umjetnika, minijaturist Juraj Julije Klović. Otvaranjem Kuće Klović smještene u objektu stare odnosno nekadašnje osnovne

škole u rodnim Grižanama, kroz muzejsku zbirku odabranih djela prikazuje se Klovićev rad i životni tijek kako bi posjetitelji još bolje upoznali njegov lik i djelo u sklopu vinodolske kulturne baštine.

Osim unapređenja kulturne ponude, vinodolska mikroregija ulaže i u smještajnu ponudu te infrastrukturu. Objavom Odluke o donošenju Prostornog plana uređenja Grada Novi Vinodolski 2006. godine, navode se ciljevi prostornog uređenja i namjene prostora čime se utvrđuje “korištenje namjene i oblikovanja građevinskog i drugog zemljišta, zaštita okoliša, zaštita osobito vrijednih dijelova prirode te zaštita građevinske baštine” (Seferagić 2010:233). Analizom internetskih stranica Turističkih zajednica zaključeno je kako kontinuirani razvoj i težnja za unapređenjem je vidljiva i na radovima unutar posljednjih desetak godina. U Vinodolskoj općini izgrađeni su “boutique hostel Mali Pariz u Grižanama i etno hotel u Balatura u Triblju” u sklopu razvoja ruralnog turizma te mnogi projekti vezani uz čišćenje, uređenje i održavanje javnih površina, parkova, spomenika i prirodnih atrakcija kao što su staze i šetnice, vidikovci i tradicionalna vrela i perila (Internetski izvor 54). Također, Turistička zajednica Vinodolske općine teži dodatnom razvoju ruralnog turizma navodeći buduće projekte vezane uz revitalizaciju poljoprivrede usmjerene na poticanje uzgoja tradicionalnih poljoprivrednih kultura poput smokava, maslina, trešanja i dr. čije bi proizvode implementirali u turističku ponudu kraja (ibid.). Time bi pozitivno utjecali na lokalno gospodarstvo i promociju autohtonih proizvoda, te bi sačuvali i unaprijedili tradicionalni način uzgoja proizvoda. U gradu Novom Vinodolskom, posljednjih godina ulagalo se u novu adaptaciju hotela “Lišanj” (2018.), uređenje Bribirske obale te izgradnju dviju marina: “Novi” u glavnoj novljanskoj luci i “Mitan” pokraj senjske obilaznice prije naselja Povile.

Na području grada Novog Vinodolskog, u prvih devet mjeseci 2022. godine, ostvarilo se preko 650 tisuća noćenja što je 31% više noćenja u odnosu na 2021. godinu (Internetski izvor 55). Vinodolska općina bilježi 44% više dolazaka u odnosu na 2021. godinu što u brojkama znači: “8310 / 5789 dolazaka i noćenja 67011 / 47211 s prosječnim danom boravka turista od osam dana.” (Internetski izvor 56). Prilikom analiziranja podataka posjećenosti Vinodolske mikroregije, nisu pronađeni podaci vezani za turističku posjećenost tijekom zimskog perioda što znači da se ne može točno odrediti kolika je godišnja posjećenost ove mikroregije, no dani podaci nam ukazuju da tijekom ljetnih mjeseci i grad Novi Vinodolski i Vinodolska općina iz godine u godinu bilježe

veliku posjećenost što implicira da su mjesta prepoznata kao relativno privlačne turističke destinacije sjevernog dijela Hrvatskog primorja.

Analizom suvremene turističke ponude Vinodola koja se predstavlja na internetskim stranicama Turističkih zajednica i regionalnih novina Novog lista od posljednjih nekoliko godina, zaključuje se kako je u posljednjih desetak godina primijećen porast osviještenosti turističkih zajednica o važnosti korištenja kulturno-povijesne baštine u turističke svrhe, za razliku od turističke ponude s kraja 19. i tijekom 20. stoljeća kada se većinom promovirao zdravstveni turizam, te turizam osnovan isključivo na odmoru i opuštanju. U 20. stoljeću, manifestacije temeljene na kulturno-povijesnoj baštini nisu postojale u Vinodolu. Najraniji podaci govore kako je među prvima nastala manifestacija Ljetni karneval početkom 1990.-ih, no ona se temelji pretežito na zabavnom sadržaju odnosno maškarama. Time se dolazi do zaključka da je manifestacija Ružica Vinodola (2004.) prva manifestacija u Vinodolu koja je uključila elemente povijesti i tradicije vinodolske baštine. Sve prethodno navedene manifestacije nastoje korištenjem kulturno-povijesnih elemenata koji su dio vinodolskog identiteta, poput povijesnih frankopanskih gradina i folklor, predstaviti gastronomske i zabavne sadržaje poput domaćih prehrambenih proizvoda OPG-ovaca i autohtonih vina, uz glazbenu pratnju lokalnih tamburaša. Manifestacije imaju i povijesnu notu kojom žele turiste približiti kulturnom naslijeđu Novoga i okolice predstavljajući rute kojima se mogu kretati i upoznavati povijesne znamenitosti poput kasnoantičkih ostavština utvrde Lopar i otočić San Marino na obalnom području, te Kaštela i kule Kvadrac, kao frankopanskog naslijeđa, u staroj jezgri grada.

5.3. Analiza promotivnih materijala

U prethodnom poglavlju predstavljeno je kulturno naslijeđe Vinodola odnosno mikroregije koja obuhvaća grad Novi Vinodolski i Vinodolsku općinu. U ovom poglavlju prikazat će se realnost korištenja tih potencijala u turističke svrhe odnosno prikazat će se kolika je implementacija navedenih kulturnih elemenata u svrhu turizma i mikroregionalne promocije.

Analiza turističke ponude vinodolskog područja obuhvatila je sveukupno 23 primjeraka tiskanih promotivnih materijala, od kojih je pet turističkih kataloga i brošura, četiri turističkih vodiča, deset turističkih letaka s jednim digitalnim primjerkom te tri primjeraka lokalnog časopisa.

Uz promotivne materijale, analizirane su i obje internetske stranice Turističkih zajednica. Svi materijali datiraju iz razdoblja između 1998. i 2022. godine. Koristeći promotivnu strategiju izrađivanjem razglednica, turističkih prospekata, geografskih skica i putopisa turistima se omogućuje da steknu uvid u različite mogućnosti zadovoljavanja svojih turističkih potreba i interesa (Antić Peverin 2006:27). U današnje vrijeme, tehnološki napredak unio je mnoštvo pozitivnih pomaka za sve djelatnosti, pa tako uključujući i turizam. Internet je prije svega postao ključna uloga u promoviranju destinacija omogućujući turistima i putnicima da se detaljno informiraju o mjestu koje žele posjetiti i sukladno tome planiraju put. Bitnu ulogu u promociji određene destinacije imaju turističke zajednice. Korištenje službenih web stranica i društvenih mreža, izradom promotivnih materijala i kampanja te potporom raznih kulturnih, obrazovnih i zabavnih projekata pridonosi se poboljšanju promocije željene destinacije. Na području mikroregije Vinodola nalaze se dvije Turističke zajednice: TZ grada Novi Vinodolski i TZ Vinodolske općine. Uz njih, analizirana je i Hrvatska turistička zajednica u kontekstu predstavljanja posebno grada Novog Vinodolskog i Vinodola. Svi navedeni materijali analizirat će se kroz tri prostorne skupine, državna, regionalna i lokalna, kako bi se prikazao i interpretirao sveobuhvatni, širi i uži, kontekst turističkog predstavljanja Vinodola. Sličan pristup analiziranja turističke ponude Vinodola na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini uz analizu promotivnih materijala i vizualnih motiva korišten je i u radu etnologinja Petre Kelemen i Sanje Lončar (2011.).

Počevši od šireg okvira predstavljanja, Hrvatska turistička zajednica nastoji svojim radom promovirati Hrvatsku i njene turističke destinacije kroz različite marketinške strategije; od reklama i prospekata do korištenja društvenih mreža i sudjelovanja na međunarodnim sajmovima. U službenoj tiskanoj promotivnoj brošuri (2019.) Hrvatska se promovira uz slogan “Puna života - Ne ispunjavajte život danima, ispunite dane životom”. Hrvatska je predstavljena kroz polu-regionalnu kategorizaciju s nekoliko istaknutih gradova poput Zagreba i dalmatinskih gradova Zadra, Splita i Dubrovnika. Vinodol je predstavljen u regiji Kvarner koji se predstavlja kao savršen spoj mora i kontinenta, otoka i gorja. Iako je slogan za Kvarnersku regiju “Gdje se susreću prave raznolikosti”, navedene raznolikosti regije nisu pretjerano istaknute. Najveći fokus je na poznatim i čvrsto utemeljenim turističkim destinacijama poput Opatije, Rijeke te otoka Cresa, Raba i Lošinja, dok se vinodolsko područje spominje u par minimalnih bilješki. Na mapi karte regije, Vinodolsko područje uočeno je prikazom samo središnjeg grada mikroregije - Novog Vinodolskog uz obližnji veći grad Crikvenicu, no Vinodolska općina uopće nije istaknuta što sugerira da Općina nije

etablirana kao šire priznata turistička destinacija. Mikroregija se spominje samo u kontekstu Crikveničko-vinodolske rivijere, te se prezentira jedino kroz zdravstveni turizam spominjanjem duge tradicije lječilišnog turizma Opatije, Crikvenice i Novog Vinodolskog nudeći izbor brojnih *wellnes spa & resorta*. Ostale karakteristike Vinodola poput prirodnih obilježja, gastronomske ponude, tradicionalnog i kulturnog nasljeđa, nisu prikazane u sklopu prezentacije kvarnerske regije. Za razliku od tekstualnog primjerka, na web stranici HTZ-e prikazan je detaljniji pregled turističke ponude vinodolske mikroregije pod odvojenim skupinama, Vinodol i grad Novi Vinodolski. Kroz vizualne motive pretežito dominiraju prirodne karakteristike poput mora, plaža, šetnica i blage mediteranske klime u gradu Novom Vinodolskom te šume i brežuljci u Vinodolskoj općini. Nakon prirode, naglasak je na kulturnom nasljeđu odnosno prikazu sakralne baštine, stare jezgre gradova, povijesne baštine starih Frankopana i Vinodolskog zakona, te naposljetku tradicije i običaja prezentiranih kroz folklor, graditeljsku baštinu i narodne nošnje. Vinodol se prvenstveno predstavlja kao mjesto za odmor nudeći blagodatni ruralnog turizma iskazanih u autohtonim ruralnim kućama, obiteljskim smještajima i gastronomskoj ponudi vinodolskih specijaliteta i vina, te se predstavlja kao idealno mjesto namijenjeno rekreativcima koji svoje želje za aktivnim odmorom mogu iskoristiti u raskošnoj zelenoj oazi obilatoj šetnicama, vidikovcima, planinarskim i biciklističkim stazama. Sličnom metodom predstavljen je i grad Novi Vinodolski koji također nudi sportske i rekreativne sadržaje u sklopu šetnica, staza i vidikovaca, no ističe se i nautičkim turizmom s obzirom na nedavnu izgradnju dviju raskošnih marina.

Slika 2.: Prikaz naslovne strane internetske stranice Turističke zajednice Vinodolske općine. Izvor: web stranica tz-vinodol.hr (Pristup: 11.9..2023.)

Tek u nekoliko natuknica HTZ predstavlja kulturno nasljeđe Vinodola spominjući glavne ljetne manifestacije Vinodolske ljetne večeri i Ružica Vinodola te zimski Mesopust, zatim muzejsku zbirku važne povijesne umjetničke ličnosti Jurja Julija Klovića i graditeljsku baštinu starih Vinodolaca - vrela i perila. Jednako tako, kulturno nasljeđe je predstavljeno i za grad Novi Vinodolski, naglašavajući najvažniji narodni običaj Novljanski mesopust i kolo kao stoljetnu tradiciju koja se mora doživjeti te posjet Starom gradu, župnoj crkvi, Kaštelu i kuli Kvadrac kao svjedokom frankopanskog razdoblja. Također su navedene i najistaknutije ljetne manifestacije vezane uz povijesno nasljeđe grada i/ili gastronomsku ponudu: Ljetni karneval, Okolotorno, Fešta od kilometra, Ružica Vinodola te Novljanski gušti.

Slika 3.: Prikaz Ljetnog karnevala u Novom Vinodolskom. Objavljeno: 3.7.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 11.9.2023.)

Slika 4.: Prikaz Vinodolskih ljetnih večeri u Bribiru ispred frankopanske kule i gradine. Izvor: web stranica tz-vinodol.hr (Pristup: 11.9..2023.)

Osim na nacionalnoj razini, Vinodol se predstavlja i u regionalnom kontekstu kroz turističke promotivne materijale. U promotivnoj brošuri “Kvarner - primorje, otoci i gorje” (2008.) uključena je turistička ponuda grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine koja se najviše očituje u kulturnoj baštini navodeći Frankopanske kaštele, lokalne sakralne objekte, starohrvatsko pismo glagoljicu kojom se krasi mnogi vinodolski spomenici te tradicionalni instrument sopile. Spominje se i gastronomska ponuda koja uključuje tradicionalne voćke poput smokava i trešanja, a od poljoprivrednih grana istaknuto je vinogradarstvo odnosno uzgoj vinodolske žlahtine. Drugi oblici narodnih običaja nisu predstavljeni. Uz kulturnu baštinu Vinodola, spominje se i drugi turistički motiv, već dobro poznati za ovo područje, a to su *wellness*, sportski turizam i aktivni odmor, navodeći Vinodol kao mjesto idealno za biciklizam, vodene aktivnosti poput *sky-lifta* i ronjenja te ribolov uz Tribaljsko jezero. Od manifestacija jedino spominju Dane sporta i Ljetni karneval u Novom Vinodolskom, Vinodolske ljetne večeri u Vinodolskoj općini te Ružicu Vinodola kao manifestaciju koja je uklopljena unutar oba vinodolska područja.

Najbrojnija skupina promotivnih materijala Vinodola pripada posljednjoj kategoriji koja uključuje najuži geografski spektar, lokalni. To su promotivni turistički vodiči, brošure i letci izdani od turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine. Promotivni materijali grada Novog Vinodolskog uglavnom su fokusirani na ponudu standardnih turističkih proizvoda koje često vežemo uz masovni turizam. U prvom planu naglašuje se kratka povijest kraja i prirodna obilježja koja pogoduju mjestu kao idealnom turističkom destinacijom za odmor.

Najveći fokus je na smještajnoj ponudi kampova, luksuznog “Novi resort-a” i modernih apartmana, zatim na ponudi brojnih kamenih i šljunčanih plaža s pogledom na bistro plavo more kao glavnog motiva turističke ljetne sezone, te ponudi nautičkog turizma sa dvije gradske marine kojima ističu Novi Vinodolski kao idealnu geografsku poziciju koja povezuje plovne putove Europe i Sredozemlja. Motivi kulturnih i tradicijskih elemenata prikazuju se u minimalnom obliku navodeći dobro poznatu tisućljetnu povijest grada povezanu sa Vinodolskim zakonom, frankopanskim nasljeđem te pojedinim lokalnim crkvama i naravno običajem Novljanskog mesopusta. Od ljetne kulturne ponude navode se već prethodno navedene manifestacije poput Ružice Vinodola, Ljetnog karnevala, Fešte od kilometra i Primorskog trokuta. One su uostalom i jedine aktualne manifestacije predstavljene kao turistička ponuda posjetiteljima izuzev povremenih glazbenih ljetnih večeri klasične glazbe. Pojedini individualni turistički prospekti tj. letci Grada pretežito se fokusiraju na smještajnoj i zabavno-rekreativnoj ponudi poput popisa kampova, te planinarskih staza i šetnica, biciklističkih ruta i vidikovaca koji su često povezani i sa područjem Vinodolske općine s obzirom da je navedena ponuda izgrađena i rasprostranjena unutar oba područja. Od sportskih aktivnosti nudi se i jedriličarstvo, ronjenje, ribolov te konjičko jahanje. U sklopu zabave, osim poznatog Ljetnog karnevala, promovira se nedavno uvedena atrakcija turističkog vlakića koji prevozi turiste duž obalnog područja Grada sve do Stare jezgre, nudeći posjetiteljima bolje upoznavanje i istraživanje čitavog mjesta. Od manifestacija jedino je promovirana Ružica Vinodola sa raznim informativnim prospektima. Kulturna baština Novog Vinodolskog također je vrlo oskudno prezentirana u tiskanim promotivnim materijalima.

Promotivni materijali Vinodolske općine pretežito se ističu svojim prirodnim obilježjima plodne vinodolske doline i ugodne klime, te kao mjesta smještenog između mora i planina koji nudi jedinstvenu priliku za odmorom. Vidljiva je značajna razlika u prikazivanju ciljanog turističkog sadržaja u usporedbi sa gradom Novim Vinodolskim. Za razliku od Novog Vinodolskog, čiji je primarni cilj ponuditi standardne turističke sadržaje poput modernog smještaja i plaža, Vinodolska općina u sklopu sve većeg razvoja kulturnog i ruralnog turizma, svoju ponudu fokusira na autentičnom doživljaju mjesta nudeći autohtonu gastronomsku i smještajnu ponudu uz također, kao i Novi, mogućnost aktivnog odmora uz biciklizam, planinarstvo i ribolov. U promotivnim materijalima ističu se sva mjesta Vinodolske općine, Bribir, Grižane, Drivenik i Tribalj, upoznavajući čitatelje sa njihovom poviješću vezanom uglavnom za frankopansko razdoblje, te ponudom kulturnog nasljeđa svakog mjesta koji se očituje u dobro poznatim frankopanskim

kaštelima, lokalnim crkvama i umjetniku Jurje Julije Kloviću. Vizualni motivi pretežito se vežu uz prirodu poput zelenih brežuljaka i šuma, zatim uz kulturno nasljeđe očitovano u sakralnoj baštini i frankopanskim kaštelima, tradiciji vezanoj uz vinogradarstvo, narodnu nošnju, autohtone kuće i kamen kao tradicionalni građevinski materijal, te narodne običaje vezane uz vrela i perila. Manifestacije, aktivni odmor i rekreacija najmanje se prikazuju kao vizualni motiv u tiskanim promotivnim materijalima.

Službene web stranice turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog (Internetski izvor 57) i Vinodolske općine (Internetski izvor 58) svakako nude drugačiji, detaljniji, način prezentacije sadržaja i pristup informacijama za razliku od fizičkih promotivnih materijala koji zbog ograničene količine prostora nude osnovne informacije o mjestu, smještaju, kulturnoj baštini i drugim relevantnim sadržajima. Web stranica Turističke zajednice grada Novi Vinodolski bitno se razlikuje od tiskanih promotivnih materijala u odabiru motiva i sadržaja prilikom predstavljanja lokaliteta. Fokus nije samo na smještajnoj ponudi i standardnim atraktivnim turističkim elementima, već se nastoji više istaknuti kulturno-povijesna pozadina mjesta navodeći opširne informacije o povijesti mjesta, sakralnoj baštini, frankopanskom nasljeđu, Vinodolskom zakonu, novljanskom Mesopustu i obitelji Mažuranić. Nakon toga, slijedi ponuda vezana uz aktivni odmor, rekreaciju, smještaj i nautički turizam. Na naslovnoj strani glavni motivi predstavljaju spoj prirodnih karakteristika grada, poput bistrog plavog mora, šljunčanih plaža i panorame mjesta, i povijesno-tradicionalne baštine, uz prikaze novljanske narodne nošnje, Vinodolskog zakona i ruševina Ledeničke gradine.

Web stranica Turističke zajednice Vinodolske općine poprilično je jednaka ponudi predstavljenoj u njenim tiskanim promotivnim materijalima. Fokus je na prikazu kulturne i povijesne baštine predstavljajući frankopanske kaštele u Driveniku, Bribiru i Grižanama, lokalne župne crkve, vrsnog umjetnika Jurja Julija Klovića, te graditeljske i arheološke nalaze. Prikazi tradicijske baštine i manifestacija su ograničeni i fokusirani jedino na starom društvenom običaju vrela i perila, vinogradarskoj tradiciji, Bribirskom prsnacu kao poznato tradicionalno uskršno jelo, te predstavljanjem lokalnog KUD-a Bribir. Lokalitet je često povezan i sa karakteristikama ruralnog turizma gdje se sa sloganom "Korak od mora, dva od sniga" ističu kao privlačno odredište za odmor koje se prilagođava željama turista pružajući mogućnost uživanja u neposrednoj blizini mora ili u kontinentalnom dijelu na svježem gorskom zraku nudeći različite rekreativne i sportske sadržaje, ali i autohtonu smještajnu ponudu. Sličnu analizu promidžbenih turističkih materijala

Vinodolske općine interpretirale su etnologinje Petra Kelemen i Sanja Lončar (2011.)⁷. Uspoređivanje njihove analize, istražene prije dvanaest godina, i trenutne u ovom radu, zaključujem da u određenom vremenskom razdoblju nije došlo do pretjeranih izmjena u prezentiranju turističke ponude Vinodolske općine. Fokus je i dalje ostao na naglasku “prirodnih ljepota i ugodne klime” prikazujući Vinodol kao primamljivu destinaciju za odmor (Kelemen i Lončar 2011:200). Od prezentacije kulturnog nasljeđa, naglasak i dalje leži na prikazu lokalnih crkava, frankopanskih utvrda, lika i djela Jurja Julija Klovića i pokojih manifestacija i običaja (ibid.).

Iz analize turističke ponude Vinodola vidljivo je da se mikroregija predstavlja najviše kroz elemente prirodnih geografskih obilježja i odabrane kulturno-povijesne baštine. Ugodna mediteranska klima i povoljna geografska pozicija Vinodol čini primamljivim mjestom za opušteno ljetovanje, ali i za aktivni odmor uz razne rekreativne i sportske sadržaje. Kulturno-povijesno nasljeđe prezentira se kroz najreprezentativnije sadržaje lokaliteta poput sakralne baštine, arhitekture, arheoloških nalaza i poznatih povijesnih ličnosti. Primjeri arheoloških nalazišta vezana su uz antičko razdoblje dok je sakralna i graditeljska baština vezana uz razdoblje važne plemićke obitelji Frankopan, a povijesne ličnosti, obitelj Mažuranić sa naglaskom na bana Ivana Mažuranića i umjetnika Jurja Julija Klovića, povezane su uz njihove rodne gradove Novi Vinodolski i Grižane-Belgrad. Bitno je napomenuti kako je primijećeno da se fokus turističke ponude mijenja ovisno o prostornom okruženju. Točnije, što je uži prostorni fokus to je predstavljanje lokaliteta opširnije i detaljnije. U tiskanim promotivnim materijalima na nacionalnoj i regionalnoj razini Vinodol se uglavnom prikazuje kroz standardne turističke sadržaje vezane uz odmor i rekreaciju, dok je kulturno-povijesni sadržaj na sekundarnom mjestu. Promotivni materijali na lokalnoj razini nastoje što temeljitije predstaviti svoje mjesto kroz sve turističke aspekte, od standardne komercijalne ponude do kulturne baštine koja je uvelike naglašena i u ovom slučaju služi relativno kao primarni turistički motiv.

Među vizualnim materijalima najviše se prezentira frankopansko nasljeđe u vidu gradina, kula i kaštela, vinogradarstvo kao tisućljetna poljoprivredna tradicija te prirodne karakteristike.

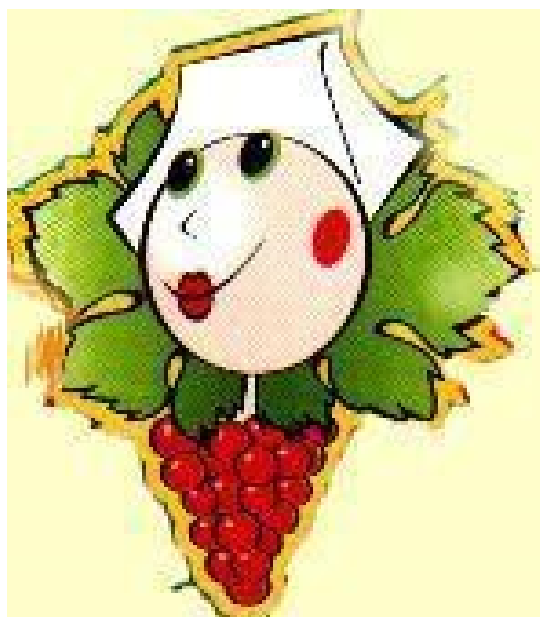
⁷ U svome radu autorice su istraživale problematiku poimanja i implementiranja termina “obično” i “atraktivno” unutar prezentacije turističkih sadržaja nekog lokaliteta, te mogućnost uvođenja “zabilježenih priča o načinu života” utemeljenih “etnografskim istraživanjem” u “turističku ponudu”.

Također, korištenje navedenih elemenata kao simbola na logotipovima turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine dovodi do zaključka da ti vizualni motivi služe u izgradnji regionalnog identiteta odnosno kroz njih se predstavlja, i s njima se povezuje, lokalna zajednica. Identificiranje vinodolske mikroregije kroz narativ frankopanskog srednjovjekovnog razdoblja poprilično je izražajan u Vinodolskoj općini činjenicom da prilikom slavlja Svjetskog dana turizma glavni motiv bio je upravo na frankopanskom nasljeđu. U administrativnom središtu Vinodolske općine, mjestu Bribir, na Svjetski dan turizma, turističku promociju lokaliteta usredotočili su na gastronomsku ponudu domaćih proizvoda lokalnih OPG-a i autohtonog jela Bribirskog prasnaca, uz primaran kulturno-povijesni sadržaj vezan za Frankopane poput prezentacije srednjovjekovne povijesti Vinodola i viteških borbi od strane Udruge Zrinskih i Frankopana Drivenik, odjevenih u srednjovjekovne povijesne kostime (Šimonović 2022.). Najmanji fokus među vizualnim i tekstualnim materijalima jest na tradiciji i običajima koji se minimalno pojavljuju u promotivnim sadržajima. Većina kulturnih elemenata i baštine je prepoznata, valorizirana, prihvaćena i predstavljena “od struke”, (ibid. 196) što znači da kontinuiranim prikazivanjem “uvijek istih prizora”, “promidžbeni materijali postaju svojevrsni obrazac” kojim se stvara “jednolična slika” lokaliteta (ibid.). Time se gubi svojevrsna autentičnost lokalne kulturne baštine radi zanemarivanja drugih kulturnih elemenata vrijednih spomena. Nedostatak promoviranja različitih kulturnih vrijednosti lokaliteta može se pripisati nedovoljnom sviješću i prihvaćanju lokalnog stanovništva o vlastitoj kulturnoj baštini. Stoga je bitno kroz određene institucije uz “kvalitativna istraživanja u lokalnim zajednicama” poticati naglasak na “zapostavljenim” ili zaboravljenim elementima lokalne kulturne i tradicionalne baštine (ibid. 205).

Što se tiče manifestacije “Ružica Vinodola”, ona se promovira kroz razne medije poput turističkih brošura, letaka, lokalnih časopisa, internetskih stranica, televizije i slično. Internetske stranice turističkih zajednica promoviraju manifestaciju na različite načine. Primijećeno je da je “Ružica Vinodola” prepoznata također na nacionalnoj razini. Na stranicama Hrvatske turističke zajednice, pod kategorijom Vinodol, ne pruža se veliki doprinos toj temi, već se samo navodi u ponudi manifestacija kao jedna od atraktivnijih za posjetiti na tom području. Pod kategorijom Novi Vinodolski, HTZ daje opširniji pregled manifestacije postavljen u skupinu Događaji. Time se dolazi do zaključka da, iako se spominje na nacionalnoj razini, ne prikazuje se kao jedan od glavnih elemenata regije. Suprotno tome, na regionalnoj, odnosno lokalnoj razini se najviše i najopširnije

prezentira. Od 2004. godine, kada je manifestacija „Ružica Vinodola“ prvi put zaživjela, u svim turističkim promotivnim materijalima grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine uključuje se u sklopu prezentacije mikroregije kao jedinstvene manifestacije koja kroz suvremeni oblik zabave prikazuje elemente vinodolske prošlosti. Manifestacija se redovito objavljuje i u lokalnom glasilu Vinodolske općine „Glasu Vinodola“. Glasilo se izdaje četiri puta godišnje, u otprilike tisuću primjeraka, te je dostupan isključivo lokalnom stanovništvu. Besplatan je i poštom se dijeli po domaćinstvima (Alenka Spoja). U glasilu se izvješćuju teme o radu lokalne samouprave na području Vinodolske općine i njene okolice, te “tematiziraju lokalna povijest, kulturna i društvena događanja” uključujući i lokalne manifestacije i običaje (Kelemen i Lončar 2011:201).

U promotivnim materijalima manifestacije često se koriste specifični simboli kojima se obilježava regija, mjesto ili temeljne značajke manifestacije. Prema Skledaru (1991.), simboli pomažu u izgradnji kulturnog identiteta, mogu biti povezani sa kulturom i na taj način prenose njene određene vrijednosti koje postaju prepoznatljivije. U ovome slučaju, manifestacija se promovira sa svojevrsnim logom oblikovanim motivima vinogradarske tradicije. Naime, simbol je oblikovan kao antropomorfnu zrnno grozda sa bijelim rupcem na glavi, prepoznatljivim elementom novljanske narodne nošnje, koji predstavlja *Ružicu* odnosno “trgačicu” iz narodne predaje. “Ružica” je okružena lišćem vinove loze, a ispod nje postavljen je jedan grozd. Navedeni logo manifestacije simbolizira dijelić narodnog običaja berbe grožđa, prenesenog usmenom predajom, gdje je pri odabiru najljepše i najmarljivije djevojke “trgačice”, tadašnja *Ružica* u završnoj povorci prema gradu nosila u ruci granu vinove loze sa grozdovima.

Slika 5. Logo manifestacije “Ružica Vinodola“. Izvor: web stranica Adriatic-holidays.net (Pristup: 20.7.2023.)

Ta grana, odnosno listovi vinove loze sa grozdom, naziva se *skočac*. Smatra se kako su u prošlosti neki stanovnici tim imenom nazivali i tadašnji običaj berbe grožđa i biranja *Ružice*, “jer bi izabranu ljepoticu koja je ujedno morala biti i najradnija žena u vinogradu, iskitili grožđem” (Ježić 1983:392) Simbol *skočca* prokomentirali su i kazivači:

“Skočac je na trsu, na dijelu vinove loze, (to je) list i grozd. Kako raste grožđe, oni odrežu komad loze i grozd sa listima, to je skočac.” (Anton Deranja)

“To je grozd, on predstavlja djevojku, asocijacija na djevojke koje se natječu. Sam pogled na taj logo već gledatelja navodi u kojem pravcu bi se to moglo odvijati. Netko tko ne zna, može mu probuditi maštu, ali prvu pomisao definitivno ima na neku vezu sa grožđem.” (Alenka Spoja)

Slika 6. Primjer “skočca” odnosno komada grozda sa listovima vinove loze. Snimila: Antonia Cerovec, 1.10.2021.

Slika 7. Primjer suvenira simbola manifestacije “Ružice Vinodola”. Snimila: Antonia Cerovec, 1.10.2021.

Tijekom godina također je izdano i nekoliko promotivnih letaka odnosno knjižica u kojima se detaljno predstavlja cjelokupni tijek manifestacije “Ružica Vinodola” uz njen opis i postanak. Motivi koji se najčešće ističu su *Ružice*, odnosno djevojke u radnim nošnjama inspiriranim novljanskom narodnom nošnjom te prikazi vinograda, vinove loze i grožđa. Osim toga, u knjižicama se detaljno predstavlja i šira kulturna baština Vinodola koja je povezana sa manifestacijom poput čuvenog frankopanskog doba i vinogradarskoj povijesti i tradiciji. To pokazuje kako se želi naglasiti utjecaj kulturne baštine na stvaranje ove manifestacije s kojom zajedno grade identitet Vinodola.

Slika 8. Djevojke “Ružice Vinodola” u vinogradima u Pavlomiru. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

6. “RUŽICA VINODOLA” - ULOGA MANIFESTACIJE U IZGRADNJI I PREDSTAVLJANJU VINODOLSKOG IDENTITETA

Suvremena turistička ponuda sve više postaje zasićena prekomjernom komercijalizacijom turističkih sadržaja destinacije što rezultira povećanom potražnjom za “autohtonim, ekološkim, jednostavnim, neposrednim obilježjima življenja” (Sokolić 2006:53). Autentičnost mjesta i zajednice predstavlja se određenim karakteristikama i elementima među kojima su najistaknutiji lokalna tradicija, kultura i baština. Izvedbene prakse poput manifestacija i lokalnih festivala koriste se kao ključni elementi turističkih strategija regionalnog razvoja u gospodarskom i ekonomskom kontekstu, no oni također mogu igrati veliku ulogu u očuvanju, promoviranju i predstavljanju kulturne baštine lokalne zajednice (Stankova i Vassenska 2015:120). U “cilju obogaćenja kulturološke i turističke ponude vinodolske rivijere” (ibid.) i prenošenja vinodolske tradicije lokalnoj zajednici i pridošlim turistima temeljene na davnom vinogradarskom i društvenom običaju, nastala je manifestacija zvana “Ružica Vinodola”. Kroz ovo poglavlje, analizirat će se uloga manifestacije “Ružica Vinodola” u predstavljanju vinodolskog identiteta.

6.1. Kratka povijest vinogradarske tradicije Vinodola

Sve do kraja 19. stoljeća, vinogradarstvo je snažno utjecalo na gospodarstvo lokalne i regionalne zajednice, no pojavom vinskih bolesti postupno se gubio njen značaj.⁸ Godine 1876. pojavljuje se bolest trsne plijesni (*oidium*), no vinogradarstvo u potpunosti propada 1890. godine pojavom trsne uši tj. filoksere, koja je “uništila dotadašnje vinograde zasađene starom plemenitom evropskom lozom” (Ježić 1969:12). Iako je do početka Prvog svjetskog rata, poljoprivreda uspjela ostati glavna privredna grana (Blažević 1998:23), nepovoljna poljoprivredna, ali i gospodarska situacija Vinodola rezultirala je, krajem 19. i početkom 20. stoljeća, demografskim rasapom i odlaskom radne snage lokalnog stanovništva u “industrijski razvijene gradove ili daleke prekomorske zemlje trbuhom za kruhom” (Sokolić 2002:92). Negativni učinci na razvoj vinogradarske djelatnosti rezultirali su njenom stagnacijom tijekom gotovo cijelog prošlog stoljeća.

Početkom 1990.-ih, “uspostavom samostalnosti i suverenosti Republike Hrvatske i novim uvjetima privatne inicijative i tržišnog gospodarstva” započinju procesi revitalizacije vinogradarstva unutar vinodolske mikroregije (ibid. 93) Također, pokretale su se i privatne inicijative i projekti, na različitim lokalitetima Vinodola, vezani za podizanje novih nasada vinograda poput obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Bribiru, Grižanama, Dolincima, Baretićima, Podbanju i Driveniku (Juriša 2008:94). Takvi postupci ukazali su da, iako je vinogradarska tradicija bila godinama zanemarena, i dalje je bila prisutna među lokalnim stanovništvom koji su je ovim putem htjeli oživjeti i ponovno osnažiti. Dolaskom vukovarskih ratnih prognanika 1991. godine, predvođena Mihovilom Jurišom, direktorom Vupika d.o.o., inače Vinodolcem iz Dolinaca kod Grižana, i Miroslavom Palinkašem, započela je obnova vinogradarstva suvremenim metodama i tehnikama (Sokolić 2002:93). “Skupina od šest djelatnika na čelu sa dipl. ing. Andrijom Birom”, uz podršku Općine, osnovala je “proizvodnu radnu jedinicu u Pavlomiru”, te u suradnji sa Katedrom za vinogradarstvo, Agronomskog fakulteta Sveučilišta u

⁸ Trag ostavljen na razvijeno vinodolsko vinogradarstvo pojavom vinskih bolesti bio je neizmjeran i poražavajući. Toj činjenici pridonosi primjer evidentiranih podataka o hektrima zasađene vinove loze u prethodna dva stoljeća koji pokazuju da je 1815. godine bilo zasađeno 410 ha vinograda, a 1947. godine preostalo je svega 5,5 ha zasađenih vinograda (Blažević 1998:23)

Zagrebu, “na čelu sa profesorom Nikolom Miroševićem, otpočela proizvodnju loznih cjevova” (ibid.). Prvotnim zakupom 57 hektara na deset godina, površine danas zvane Pavlomir u okolici grada Novog Vinodolskog, poduzeće Vupik iz Vukovara nastojalo je “oživjeti poljoprivrednu proizvodnju sa ambicioznim planovima za rasadničku-cvjećarsku, povrtnarsku, vinogradarsku i ratarsku proizvodnju” (Blažević 1998:24). Započeli su sa proizvodnjom pšenice i kukuruza, no ubrzo su proizvodnju usmjerili isključivo na vinarstvo, te su 1994. godine zasadili svoje prve trsove (Internetski izvor 59). Godine 2008., Miroslav Palinkaš otkupljuje Pavlomir od Vupika te se potpuno posvećuje proizvodnji vina i posebnoj vinodolskoj autohtonij sorti Žlahtina.

Slika 9. Pogled na vinograde u Pavlomiru, Novi Vinodolski (Snimila: Antonia Cerovec, 24.9.2021.)

6.2. Povijest nastanka manifestacije

Višestoljetnim pozicioniranjem vinogradarstva kao najvažnije poljoprivredne grane, oblikovala se tradicija kojom se gradio kulturni identitet zajednice. Upis vinske tradicije u ime mikroregije predstavlja duboko ukorijenjenu povezanost lokalne zajednice sa tom djelatnošću, ali i identificiranje kroz nju. Osim toga, vinogradarstvo je određivalo i “način življenja ljudi” time što su svoju svakodnevnicu upotpunjavali narodnim običajima vezanim uz vinarstvo odnosno uz “trgadbu-berbu grožđa, mastenje i proizvodnju vina, čuvanje i kušanje raznih autohtonih sorta” (Sokolić 2006:53). Prema usmenoj predaji, još od vremena vladavine knezova Frankopana, u

Vinodolu je zabilježen narodni običaj vezan uz godišnju berbu grožđa zvan “Ružica”. Najstariji zabilježeni zapis o imenovanoj *Ružici* je u legendi iz 1600. godine, razdoblja kada su prostor Vinodola, točnije grada Novog Vinodolskog, obilježili intenzivni Osmanski napadi. Te godine za “Ružicu Vinodola” bila je odabrana Dobrica Sokolić, “šesnaestogodišnja ljepotica: vitka stasa, crnih očiju, tamne valovite kose, a vrijednih ruku” (ibid.). Nakon odabira, *Ružica* se okitila vinovom lozom, u ruci je držala, visoko uzdignuto, “skočac” odnosno granu vinove loze sa grozdom, te se zajedno sa ostalim djevojkama i beračima koji su nosili koševe grožđa na leđima, uz pjesmu i pratnju sopila, mišca i fidulice, povorka vraćala natrag u grad (ibid. 14). Međutim, prilikom dolaska pred gradska vrata, zatekli su ih stanovnici susjednih sela i mjesta upozoravajući na skorašnji napad Turaka. Te predvečeri, skupina Turaka opkolila je posjed ispod zidina dok je ostatak ušao u grad na Mala vrata u Mošuni, tražeći Dobricu za čiju se ljepotu pročulo diljem Vinodola (ibid.). Nakon pljačkanja mjesta, pronašli su i oteli Dobricu te je odveli, prema nagađanjima, u Travnik, u harem bogatog paše (ibid.). Dobričinu obitelj, ali i cijeli vinodolski kraj, obuzela je žalost za otetom *Ružicom*, te su se njena braća zaklela na osvetu Turcima i pronalazak svoje sestre. Najstariji i srednji brat otišli su u pohod i potražnju, no nakon odlaska za njih se više nikad nije čulo. Međutim, srednji brat je uspio saznati, prilikom ljutog boja “od Turčina Hasana koji je nekad četovao u Vinodolu”, da je njegova sestra Dobrica odvedena u daleki Carigrad (ibid.). Najmlađi brat, poznat u narodnim pjesmama kao “mladi Pavlić”, pogođen tom velikom tragedijom, odmalena je učio rukovati oružjem te je kao mladić uspio “vještinom i junaštvom” doći do Carigrada (ibid.). Prilikom dolaska u Carigrad, poginuo je u “okršaju mačevima sa stražom Omer-pašina harema”, no u momentu prije smrti ugledao je sestru Dobricu zatočenu u haremu (ibid.). Smrt mladog junaka i razlog njegovog dolaska dirnula je Omer-pašu koji je odlučio osloboditi Dobricu iz harema nakon dvadeset godina zatočenja i poslati je natrag rodnom kraju (ibid.). Sjećanja na ta davna vremena o običaju berbe grožđa i odabira *Ružice*, te “o velikoj bratskoj ljubavi Vinodolaca”, osim legende, govori i stari spomenik smješten u Staroj jezgri grada Novog Vinodolskog (ibid.). Na trgu Preckriva, u neposrednoj blizini bivših biskupskih dvora odnosno Biškupije, na portalu stare kuće u predjelu Mošune, uzidana je željezna topovska kugla kojom su neprijatelji napadali Novi u 16. i 17. stoljeću, u spomen na “burne dane opsada, napada i pljačkanja Novog od strane Mlečana i Turaka” (ibid. 13). Također, odabir kuće je imao simboličan razlog jer je ona bila dom obitelji i braće Sokolić koji su herojski otišli u pohod spašavanja svoje sestre Dobrice.

Iz usmene predaje zaključujemo kako je običaj bio svečan i poseban događaj koji se svake godine, netom prije jeseni, u frankopanskim vinogradima na položajima zvanim “*Pod rupu*” odvijala berba koju su obavljali njihovi kmetovi, kasnije Vinodolci (Internetski izvor 60). Na berbu grožđa dolazile su i mlade djevojke zvane ‘*trgačice*’ odjevene u narodne nošnje, “iz svih krajeva vinodolske knežije, od grada Grobnika do Novog Vinodolskog i otoka Krka” (Ježić 1969:13). S obzirom na velike napore koje je berba zahtijevala, ljudi su pronalazili načine za zabavu i opuštanje zbog čega je nastao običaj izbora najljepše i najvrednije beračice. Izabrana *Ružica* kitila se grožđem i vinovom lozom, te sa “skočcem” u ruci, granom listova vinove loze sa grozdom, predvodila je povorku praćenu narodnim pjesmama, tradicionalnim instrumentima i veseljem, sa brežuljkastih vinogradarskih posjeda natrag u grad. Narodni običaj godinama se neprestano odvijao sve do kraja 19. stoljeća kada je Vinodol zadesila kobna vinska bolest trsne uši koja je uništila sve vinogradske posjede, a time ugasila i dugogodišnju tradiciju. Prema narodnoj predaji, običaj biranja *Ružice* posljednji put se održao 1880. godine, ali samo za područje Novog Vinodolskog (ibid.). Tadašnja *Ružica* bila je Anka Piškulić od roda Vujica, zvana Anka Vujičinka (ibid.). Također, osim ovih podataka, sjećanje na stari narodni običaj ostao je i u zapisu vesele narodne pjesme (ibid.) koja se pjeva diljem Vinodola:

*“Sinoć Ive iz Novoga dojde,
Svojoj Ljubi tužan glas donese,
Ljubi moja, oženio sam se,
Za novljanku najlipšu divojku.”*

Osim sačuvanih legendi o vinogradarskim običajima, važnost vinogradarstva u Vinodolu, pogotovo tijekom 19. stoljeća, pokazuju zapisi o postojanju određenih regulativa vezanih uz početak i organizaciju berbe. Dan berbe tj. “*trgadbe*” bio je propisan uredbom kojom je zaključeno da mora započeti 9. rujna, a svima koji bi započeli ranije, poglavarstvo bi oduzelo ubrano grožđe (Sokolić 2006:61). Tome svjedoči i podatak iz Općinskih zapisnika u kojemu piše kako je navedeni datum odabran na dan 31. srpnja 1862. godine (ibid.). Par dana prije početka berbe potrebno je bilo obaviti određene pripreme koje su uključivale popravljavanje i pranje bačava i drugih potrebnih posuda, te kupovanje i oštrenje malih “*kosera*” (ibid.). Još jedan zanimljiv običaj vezao se uz svečani početak berbe o kojemu govori etnolog Aleksej Gotthardi Pavlovsky u sklopu pisanog

priloga za Projekt Ružica Vinodola fešta grožđa i vina. Naime, domaćin je bio prvi koji je odrezao grozd u svakom vinogradu uz riječi “pomoz’ Bože” (ibid.). Također, ubrano grožđe u vinogradu se kasnije “mastilo” odnosno gazilo nogama tako što se u badanj (*kadica*) natakne probušeni pokrov (*grot*) kroz koji bi se mošt cijedio u badanj, a na grotu bi ostalo izmašćeno grožđe (ibid.). Mošt se prevozio u mješinama, na mulama ili na zaprežnim kolima koja su vukla krave ili volovi natrag u grad (ibid.).

Na temelju prethodno predstavljenih zapisa, legendi i pokrenutih inicijativa za revitalizacijom vinogradarstva na vinodolskom području, početkom 21. stoljeća, pronađena je inspiracija za ponovnim oživljavanjem narodnog običaja biranja “Ružice Vinodola”. Inicijatori sa idejom manifestacije, temeljene na narodnom običaju, bili su Goran Ježić i Anton Deranja, s kojim sam imala priliku razgovarati. Želja za obogaćenjem kulturne i turističke ponude Novog Vinodolskog potaknula je Antona Deranju o ideji stvaranja turističkog proizvoda temeljenog na tradicijskim osnovama. Kao većina Vinodolaca, i on je bio upoznat sa narodnim običajem i usmenom predajom vezanom za biranje najvtjednije beračice grožđa, te je svoju ideju komentirao na slijedeći način:

“Sasvim slučajno sam se sjetio, kad smo išli u školu izlazila je Modra lasta gdje se pisalo o Legendi gdje se godinama birala najljepša djevojka Ružica Vinodola... iznad njezine rodne kuće, iznad portala je zabetonirana topovska kugla na sjećanje kad su Turci došli i nju uzeli itd. Znači zapis imamo, kuglu imamo, i vinogradi su, koliko u kojem omjeru, ali su se revitalizirali..znači imamo sve da tu Ružicu napravimo. Ja sam s tom idejom, zamolio sam jednog, on je Ježić Goran, njegov otac je Davor Ježić koji je to pisal (legendu)... zamolio sam (ga) da mi on nađe taj zapis koji je bio.. dao mi je original, mi smo otišli u grad (...) fotokopirali u tri primjerka (i otišli) zajedno u Turističku zajednicu sa prijedlogom da imamo ideju da se napravi takva manifestacija pošto imamo sve elemente.”
(2021.)

Potrebno je spomenuti kako je vremenski period predaje i izrade ideje bio između 2002. i 2003. godine. Dalje Deranja navodi kako je Turistička zajednica prijedlog prihvatila i sljedeći tjedan dogovorila sastanak u Pavlomiru. Na sastanku su između ostalih bili predstavnici Turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, Goran Ježić, Anton Deranja, Miroslav

Palinkaš, vlasnik vinske kuće Pavlomir i Ivan Balažević, akademski slikar. Ideja o programu i projektu Ružice Vinodola zaključno se oblikovala prema rješenju etnologa Alekseja Gotthardi Pavlovsky-og koje je Turistička zajednica grada Novog Vinodolskog prihvatila odlukom iz 2004. godine (Sokolić 2006:57). Iste godine održao se prvi izbor “Ružice Vinodola” pod istoimenom manifestacijom.

Manifestacija “Ružica Vinodola” sa svojom povijesnom podlogom, vezanom uz vinogradarsku tradiciju i narodni običaj, uklopila se u okvire turističke suvremene ponude pružajući posjetiteljima zabavu, ali i upoznavanje vinodolske kulture. Kroz tri dana izvođenja, skupina djevojaka natječe se u nizu jednostavnih, ali i složenijih zadataka vezanih uz stare i suvremene običaje vinogradarstva. Svi zadaci se boduju ili vremenski mjere, te djevojka koja prikupi najveći broj bodova pobjeđuje i postaje *Ružicom*. Detaljnija obrada pripreme i izvođenja manifestacije slijedi u nastavku rada.

6.2. Organizacija

Festivalski turizam vrlo je razvijena, privlačna i utjecajna turistička grana koja se fokusira na razmjenu kulture na međunarodnom, nacionalnom i lokalnom nivou (Stankova i Vassenska 2015:120) Realizacija manifestacije zahtjeva širok spektar ljudi i stručnjaka uz nekoliko ključnih elemenata koji su potrebni za ostvarenje plana. Početna faza bila je oblikovanje plana i koncepta manifestacije prema kojemu se razrađuju daljnji elementi. Nadalje, važno je pronaći organizatore koji bi, uz financijsku potporu, bili odgovorni za provedbu same manifestacije. Službeni organizatori manifestacije “Ružica Vinodola” su TZ grada Novi Vinodolski i TZ Vinodolske općine, “u suradnji sa gradom i općinom, te velikim brojem pokrovitelja i sponzora” (Internetski izvor 61). Iznimno važnu ulogu u organizaciji ima vinska kuća Pavlomir na čijem se posjedu izvodi natjecanje tijekom prvoga dana manifestacije.

Tijekom terenskog istraživanja imala sam priliku razgovarati Veliborom Topolovcem, tajnikom DVD-a “San Marino”, članom Udruge prijatelja grožđa i vina “Ružica Vinodola” te jednim od ključnih suradnika u organizaciji manifestacije, u kojoj djeluje posljednjih petnaestak godina. Gospodin Topolovec, u suradnji sa volonterskom udrugom “Ružica Vinodola” djeluje kao logistička podrška u angažiranju pronalaska sudaca i osiguravanju dovoljnog broja natjecateljskih, ukoliko se ne zadovolji konačan broj. Prema riječima gospodina Topolovca, pripreme radnje

započinju nekoliko mjeseci prije promoviranjem manifestacije i pozivanjem djevojaka da se uključe u događaj. Potencijalne natjecateljice mogu se prijaviti kroz službene stranice Turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, društvene mreže te ostavljanjem podataka telefonom ili osobno u prostorijama Turističkih zajednica. Prijava traje sve dok se ne osigura dovoljna kvota od sveukupno dvanaest djevojaka, u iznimnim situacijama deset. Dobna granica je osamnaest godina, no mogu se prijaviti i djevojke do šesnaest godina uz potpisani pristanak roditelja. U počecima, pristup prijavljivanju imale su samo djevojke iz Vinodola. Prvenstveni kriteriji odabira kandidatkinja bili su da su djevojke iz “gradova, mjesta potpisnika Vinodolskog zakona iz 1288. godine, da su iz područja koja se bave proizvodnjom grožđa i vina u Vinodolu, te da poznaju običaje vezane uz berbu grožđa i proizvodnju vina” (Sokolić 2006:57). Nekoliko godina kasnije odabir kandidatkinja proširio se na Primorsko-goransku županiju, a danas se mogu prijaviti djevojke iz svih dijelova Republike Hrvatske, pa čak i inozemstva. Kazivačica Alenka Spoja, direktorica TZ Vinodolske općine, navodi kako su se za “Ružicu Vinodola” natjecale djevojke iz “Austrije, Slovenije, Bosne” i drugih obližnjih zemalja. Time se može zaključiti kako je tijekom gotovo dvadeset godina izvođenja, svojom jedinstvenošću i zanimljivim konceptom, manifestacija privukla velik broj promatrača i posjetitelja ne samo iz lokalne, regionalne ili nacionalne sredine već i iz inozemstva. Nakon dovoljnog broja natjecateljica, vijeće TZ grada Novi Vinodolski sastavlja konačnu listu (ibid.) te se saziva prvi sastanak na kojem se djevojke okupljaju kako bi ih se upoznalo sa pričom i nastankom same manifestacije putem “videa, filmova i riječi”, ali i sa službenim regulatornim dijelom. Službeni dio, kako Topolovec navodi, obuhvaća postupak izvlačenja startnih brojeva (12) koji se dodjeljuju svakoj natjecateljici odnosno s kojima one nastupaju i natječu se. Također, na tom sastanku dobivaju i svoje radne nošnje, košulje, haljine, cipele tj. papuče sa kojima će se natjecati.

Ključni element u realizaciji manifestacije imaju i sudionici projekta bez kojih sama izvedba ne bi bila moguća. Unutar programa uključeni su Kulturno-umjetnička društva “Ilija Dorčić” i “Bribir” koji sudjeluju na predstavljanju djevojaka, početku otvaranja natjecanja i pri završetku tako što u povorci prate djevojke na pozornicu. U izvedbenom planu tijekom natjecanja postoji nekoliko skupina sudionika koji su presudni za održavanje, a to su: žiri i suci. Žiri se uglavnom sastoji od predstavnika dviju Turističkih zajednica i posljednje pobjednice odnosno *Ružice*, te je njihova uloga nadziranje regularnosti natjecanja, zbrajanje konačnih bodova i na temelju tih rezultata, odabir pobjednice (Velibor Topolovec). Suci igraju ključnu ulogu u

natjecateljskom djelu, njihova je zadaća pratiti svaku djevojku prilikom izvršenja zadataka te izmjeriti vrijeme ili bodovati prema izvrsnosti ispunjenja zadatka odnosno prema bodovnoj ljestvici od 1 do 12. Kao što je već navedeno, udruga Ružica Vinodola vodi računa o osiguravanju dovoljnog broja sudaca. Suci su odabrani unutar lokalnog stanovništva, te se ne mijenjaju svake godine, već sudjeluju po nekoliko godina, ovisno o vlastitoj volji. Također, suci mijenjaju ili pridonose rekvizite na pozornicu između pojedinih igara tj. zadataka.

“Svaku djevojku prate barem dva suca, (sveukupno ih) je deset (no) nisu sve djevojke u isto vrijeme na pozornici. Ovisi kako koja igra traži zahtjevnost (toliko će biti sudaca, no najveći broj sudaca po jednoj natjecateljici je tri).” (Velibor Topolovec)

Uz sudionike koji su direktno uključeni u službeni dio natjecanja, na manifestaciji se također nalaze i “neposredni” sudionici koji također utječu na samo iskustvo događaja. Prvenstveno je to tamburaški sastav koji “prati program predstavljanja i samog natjecanja”, te animira publiku između pauza (Velibor Topolovec). Zatim, tu su voditelji koji vode publiku i natjecateljice kroz program manifestacije, te naposljetku, sudionici bez kojih se manifestacija ne bi mogla održati, a to su publika tj. posjetitelji.

6.4. Izvedba manifestacije

Manifestacija “Ružica Vinodola” odvija se svake godine, krajem mjeseca kolovoza, u rasponu od dva tjedna. Višednevna kulturno-turistička atrakcija, nastala na temelju narodnog običaja, sažeta tradicijskim elementima vezanim uz vinogradarstvo koji se koriste u natjecateljskim igrama, lokalnom stanovništvu i posjetiteljima nudi zabavan kulturni program.

Godine 2004., prvi puta se održala manifestacija “Ružica Vinodola” sa tri natjecateljska dana u Pavlomiru, a proglašenje pobjednice u gradu Novom Vinodolskom. “Vrlo brzo se pokazalo da su turisti zainteresirani za manifestaciju i da se treba jedan dio prebaciti u grad, kako bi bila pristupačnija većem broju ljudi” (Velibor Topolovec) što je rezultiralo promjenom prostora i redoslijeda održavanja. Program manifestacije definiran je od strane dviju Turističkih zajednica, grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, te je relativno nepromjenjiv. Započinje predstavljanjem djevojaka koje se odvija u administrativnom središtu Vinodolske općine, Bribiru.

Prvi dan natjecanja održava se u Pavlomiru, dok se sljedeća dva održavaju u Novom Vinodolskom. Manifestacija se održava u večernjim satima sa početkom u 20 sati, a završava par sati kasnije. Nakon završetka natjecanja i revijalnog dijela trećeg dana, pobjednica se proglašava na Trgu Vinodolskog zakona u centru grada.

Većina igara osmišljena je tako da se kroz jednostavne i kratke zadatke replicira vinogradarska tradicija Vinodola. Kroz trodnevno natjecanje, sveukupno je devet igara, tri po svakom danu. Prilikom izrade plana programa “Ružice Vinodola”, 2004. godine, etnolog Aleksej Gotthardi Pavlovsky napisao je *Prijedlog igara u natjecanju* koji je obuhvaćao popis potencijalnih igara sa opisom, pravilima i načinom bodovanja. Igre su bile razvrstane po danima izvođenja odnosno u tri skupine - četvrtak, petak i subota. Za svaki pojedini dan oblikovali su igre prema određenoj tematskoj cjelini vezanoj uz narodne običaje vinogradarstva. Za prvi dan, četvrtak, predložene igre imale su za cilj predstaviti “razdoblje poljodjelskih (ženskih) poslova u vinogradu od proljeća do berbe: okopavanje, gnojenje, špricanje.” (Sokolić 2006:67). Tu se očekivalo od natjecateljica da motikom okopaju jedan red trsja, zatim lopatom napune košaru stajskim gnojem (ili alternativnim materijalom) koju stavljaju na leđa, nose na drugi kraj vinograda gdje ju istresu te ponavljaju taj zadatak tri puta, i naposljetku, dobivaju *brentaču* (spremnik) punu vode kojom moraju špricati vinograd u što bržem roku (ibid. 67-68). Drugi dan natjecanja, petak, igre su bile vezane uz “starinske ženske kućanske poslove” koji su uključivali mljevenje žita na ručnom starinskom kamenom žrvnju; miješenje tijesta za kruh te guljenje krumpira i/ili čišćenje ribe (ibid. 68-69). Igre predložene za zadnji dan, subotu, povezivale su se uz starinsku “trgadbju” odnosno berbu grožđa i “mašćenje” odnosno prešanje grožđa, a uključivale su ručno mašćenje grožđa posebno dugačkim batom (mastilicom), zatim nožno mašćenje grožđa u ‘tošu’ nataknutom na ‘maštel’ (bačva), te pretakanje mošta/vina u bačvu (ibid. 69-70). Do danas, koncept je ostao isti, te se većina igara, navedenih u ovom Prijedlogu, i danas primjenjuje izuzev fizički zahtjevnijih zadataka/igara poput okopavanja i gnojenja, te zadataka koji uključuju rukovanje s oštrim alatima poput guljenja krumpira ili čišćenja ribe.

6.4.1. Predstavljanje u Bribiru

Manifestacija službeno počinje u petak, tjedan dana uoči natjecateljskog dijela, na području Vinodolske općine, točnije Bribira. Kazivačica Alenka Spoja opisuje tijek događaja u Bribiru:

“To predstavljanje započinje obilaskom cijele te povorke, svih sudionika tog večernjeg programa, obilaskom oko grada. Znači krećemo iz grada, nama je grad tu gore na brijegu, spuštamo se pomalo uz pratnju sopilaša i KUD-a “Bribir” odjevenih u narodne nošnje, na glavnu prometnicu i vraćamo, zatvaramo krug.”

Osim folklorne povorke, uz natjecateljice hodaju njihovi pratitelji sa bakljama. Pratitelji imaju sporednu ulogu praćenja natjecateljica do pozornice prilikom svečanog otvorenja svih dana natjecanja te se biraju osobno po želji pojedine djevojke. “Pratioc može biti dečko ili dobar prijatelj te djevojke (...) njihovo je da same odrede svoje pratiocce da dođu s njima.” (Velibor Topolovec). Nakon povorke sudionici odlaze u staru jezgru Bribira, na pozornicu smještenu uz kulu Turan i ostatke frankopanskog kaštela. Uz glazbeni program, natjecateljice se službeno predstavljaju posjetiteljima sa par riječi o sebi, te odgovaraju zašto su se odlučile prijaviti i kakvo iskustvo očekuju.

Slika 10. Predstavljanje *Ružica* na pozornici pred bribirskim Kaštelom. Objavljeno: 10. 8. 2019. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 11. Pogled na bibrsku kulu Turan i ostatke gradine, te pozornicu na kojoj se predstavljaju *Ružice*
(Snimila: Antonia Cerovec, 1.10.2021.)

6.4.2. Natjecanje u Pavlomiru

Natjecateljski dio manifestacije izvodi se najčešće treći tjedan mjeseca kolovoza, tjedan dana nakon službenog predstavljanja u Bribiru. Natjecanje se proteže kroz tri dana, sa početkom u četvrtak u Pavlomiru, a nastavlja se sljedeća dva dana u Novom Vinodolskom.

Prije dolaska vukovarskih prognanika na područje Novog Vinodolskog, Pavlomisir je bio dio zapuštenog novljanskog polja. Danas je taj posjed poslovna jedinica na kojem se nalazi Vinska kuća Pavlomisir, u vlasništvu gospodina Miroslava Palinkaša, te 31 hektar vinograda. Do Pavlomira se može doći pješke ili autom, kroz makadam ili glavnom cestom koja ujedno vodi prema Bribiru. Udaljenost posjeda od središta grada Novog Vinodolskog je otprilike dva kilometara, što je dvadesetak minuta hoda pješke.

Slika 12. Povorka mladih članova KUD-a “Ilija Dorčić” kroz pavlomirski vinograd, u pratnji sopilaša, natjecateljica i njihovih pratitelja. Objavljeno: 17.8.2018.

Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Prvi dan natjecanja službeno otvara Knez vinograda, uz pratnju bubnjara, kratkom recitacijom na lokalnom čakavskom dijalektu. Kroz šaljiv, humorističan način pozdravlja i uvodi posjetitelje u manifestaciju te otvara početak natjecanja. Izbor Kneza nije strogo definirani, već se međusobno u organizaciji dogovaraju za izvršenje te pozicije.

Slika 13. Gospodin Velibor Topolovec u ulozi Kneza vinograda. Objavljeno: 19.8.2022.

Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Prve godine izvođenja, Knez vinograda bio je Anton Deranja, a zadnjih “pet, šest godina” tu funkciju obnaša Velibor Topolovec koji ujedno i osmišljava recitacije. Primjer recitacije je slijedeći:

*“Mili puče plemeniti,
Si volimo vino piti.
Vino piti i živiti,
S Ružicon se veseliti.
Ovdij danas cela svita,
Pavlomit je centar svita.
Vela mi smo tu parada,
Tehnička nas vodi vlada.
Izborna je sada vrime,
Saki sije svoje sime.
Tu se zoblju zadnji glasi,
Tu se vatra vinon gasi,*

*A Pavlomit poduzeće,
Novu priču sad pokreće.
Si već znaju da su oni,
Na vinistri šampioni,
A uz vino prvog reda,
Pjenušac se ovdje dela.
Baza mu je vino fino,
A kršten je “San Marino”.
Tuj i jedna nova zona,
Lipa vinska kušaona.
Sad se vraćan ovoj priči,
Ka na pravu feštu sliči.*

*Tu su cure prve klase,
Za Ružicu spravne zna se.
Se su redon lipotice,
Jedra tela i guzice.
One su van meni draže,
Od onih sa glavne plaže.
Za Ružicu svit je mali,
To smo još i lani znali.
Vinodol je vela zona,
Se od Beča do Londona.
Zato pažnju ja vas molin,*

*Da van pamet sad ne solin.
Se sej lipo posložilo,
Grozdovi je dozorilo.
Mobitele zagasite,
Pogled ovdj preselite.
Večeras su one glavne,
Ružice su one slavne.
Neka počne nova rola,
Ružice od Vinodola.”*

(Velibor Topolovec)

Nakon uvodnog dijela, započinje natjecanje koje obuhvaća tri igre od sveukupno njih devet. Sve igre u Pavlomiru posebno su osmišljene i uklopljene unutar vinogradarskog okruženja, odnosno tematski su povezane sa vinarstvom i vinogradarskom kulturom. To su trčanje kroz vinograd i branje grozdova u košaricu te ručno i nožno mašćenje. Prva igra zahtjeva trčanje kroz vinograd i skupljanje svih deset grozdova položenih na male pločice u košaricu, u što kraćem roku. Kazivač Velibor Topolovec detaljnije opisuje igru i njeno bodovanje navodeći kako su u počecima igre bile malo zahtjevnije jer su djevojke morale skupljati grozdove sa samog trsa, no kako bi im se olakšao zadatak, odlučili su da se grozdovi ipak beru sa pločica postavljenih ispod vinove loze. Cilj je skupiti u što kraćem roku svih deset grozdova, donijeti na pozornicu pri čemu suci mjere vrijeme, pregledavaju broj prikupljenih grozdova, te boduju. Ukoliko nema dovoljan broj grozdova, onda se pripisuju negativne sekunde.

Slika 14. Prva igra: trčanje kroz vinograd i branje grozdova. Objavljeno: 15.8.2014.
Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 15. Prva igra: Sudac provjerava broj grozdova u košari. Objavljeno: 15.8.2014.
Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Druge dvije igre tiču se ručnog i nožnog mašćenja odnosno gaženja i prešanja grožđa. Kazivač Velibor navodi kako svaka igra traje dvije minute u kojoj se mjeri količina soka koje su iscijedile nogama ili mastilicom kroz sito, pri čemu suci prema izmjerenoj količini boduju; “ona koja je najviše iscijedila dobije najviše, a ona koja najmanje dobije najmanje bodova”.

Slika 16. Druga igra: Ručno mašćenje grožđa uz provjeru sudaca. Objavljeno: 19.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 17. Treća igra: Nožno mašćenje grožđa uz pratnju sudaca. Objavljeno: 19.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Zanimljivo je da se u manifestaciji, u jednom trenutku uključuju i promatrači odnosno posjetitelji. Kazivači Marija Jurić i Velibor Topolovec navode kako publika sudjeluje “u sporednoj ulozi” na način da tijekom pauze između natjecanja, voditelj traži nekoliko dobrovoljaca za odigravanje igre. Ukoliko se nitko ne prijavi, on odabire tri volontera koji dolaze na pozornicu. Igre su jednostavne poput što bržeg ispijanja čaše vina ili odčepljivanju butelje. Publika se tako animira na šaljiv način pri čemu pobjednik najčešće mora oprati noge natjecateljici nakon nožnog mašćenja.

Nakon izvođenja svih triju igara, odjavom voditelja službeni dio manifestacije završava, a sudionike se poziva na zabavu odnosno feštu uz tamburaški sastav i degustaciju proizvoda vinarije Pavlomir.

6.4.3. Natjecanje u gradu Novom Vinodolskom

Sljedeća dva dana manifestacije “Ružica Vinodola” odvijaju se unutar stare jezgre grada Novog Vinodolskog, točnije na malom trgu zvanom Precrikva, okruženom župnom crkvom sv. Filipa i sv. Jakova, zvonikom, Biskupijom i vidikovcem s pogledom na more, susjedni otok Krk i

Jadransku magistralu. Prostor odiše posebnim ambijentom koji se kao povijesna cjelina kulturne baštine grada savršeno uklapa sa konceptom i ciljem manifestacije, a to je da posjetitelji uz zabavni program поблиže upoznaju dio vinodolske kulture. Unatoč ograničenom prostoru izvođenja, taj maleni i skromni trg svake godine u potpunosti se ispunjava znatiželjnim promatračima, posjetiteljima i lokalnim stanovništvom.

Slika 18. Pogled na posjetioce sa pozornice na trgu Precrikva. Iza njih nalazi se župna crkva sv. Filipa i sv. Jakova. Objavljeno: 19.8.2018. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 19. Posjetioci na trgu Precrikva, ispred pozornice. Objavljeno: 19.8.2018. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Drugi dan manifestacije započinje povorkom u središtu grada Novog Vinodolskog, točnije na krajnjoj točki Korza hrvatskih branitelja. Simboličnom povorkom kroz grad, članovi KUD-a "Ilija

Dorčić” u pratnji sopilaša, vode natjecateljice sa svojim pratiocima prema mjestu izvođenja manifestacije odnosno natjecanja, u stari grad na trg Precrikva. Tijekom povorke sviraju se i pjevaju narodne pjesme, a još upečatljiviji vizualni dojam pružaju pratioci sa svjetlećim bakljama u rukama.

Slika 20. Povorka KUD-a “Ilija Dorčić” sa Ružicama i njihovom pratnjom kroz centar grada Novog Vinodolskog. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 21. Nastavak povorke prema Starom gradu koju predvode sopilaši, u pozadini se nalazi frankopanska kula Kvadrac (Turnac). Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Dolaskom na pozornicu i uvodnim pozdravom voditelja i zvukom sopila, započinje natjecanje. Pošto je prostor izvođenja manifestacije u gradu ograničen odnosno znatno je manji, igre koje se izvode puno su jednostavnije i iziskuju minimalnu pokretljivost. Ukupno se izvodi šest igara, podijeljenih na dva dana, pri čemu se za svaki dan igraju po tri igre. Za razliku od igara u Pavlomiru koje su “fiksirane”, odnosno stalne su i ne mijenjaju se kroz godine, redoslijed igara u preostala dva dana se mijenja kako nebi došlo do ustaljenosti (Velibor Topolovec). Ono što ih povezuje sa igrama u Pavlomiru jest tematika, većina igara osmišljena je na temelju starih narodnih običaja vezanih uz vinogradarstvo. Popis igara je: pravljenje vijenaca od suhих smokvi i lovorovog lista, mljevenje kave u mlinu ili usitnjavanje klinčića u *avanu*, pretakanje vina iz butelje u lončice i obrnuto, ručno otvaranje i zatvaranje butelje, punjenje posude vodom iz spremnika (*brente*) te ljepljenje etikete na butelju. U njima se traži spretnost, preciznost i izvršenje zadatka u što kraćem roku.

Slika 22. Igra punjenja posude vodom iz spremnika (brente). Objavljeno: 17.8.2019. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 23. Kazivačica i bivša natjecateljica „Ružice Vinodola“ Marija Jurić tijekom igre *Mljevenja kave u tradicionalnom mlincu*. Objavljeno: 18.8.2018. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Kazivačica Marija Jurić, bivša natjecateljica “Ružice Vinodola” objasnila je način izvođenja pojedinih igara:

“(Zatim) imali smo znači četiri butelje i pored četiri naljepnice s time da smo svaku butelju morale staviti na stalak, skinuti naljepnicu i naljepiti, ali da je naljepnica morala biti pravilno okrenuta. Ako bi bila kontra okrenuta, to bi isto bilo odbijeno.”

Slika 24. Igra pretakanja vina u lončice. Objavljeno: 19.8.2017. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 25. Igra pravljenja vjenčića od suhих smokava i lovorovog lista. Objavljeno: 17.8.2019. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Kazivač Velibor Topolovec također je pobliže opisao igre i njeno bodovanje. U zadatku izrade vjenčića mjeri se vrijeme, te je potrebno iskoristiti svih dvadeset lovorovih listova i smokava, a pobjednica je ona koja prva stavi izrađen vjenčić sebi oko vrata. Nadalje, u igrama odčepijivanja i začepijivanja boce vina, te punjenja posude vodom iz brente, kazivač navodi kako se također mjeri vrijeme i prema dobivenom rezultatu daju određeni bodovi.

Tijekom oba dana manifestacije, natjecanje prati tamburaški sastav koji prati program, zabavlja publiku uz sviranje domaće glazbe prije i nakon natjecanja, a tijekom izvođenja igara, uz instrumentalni ritam daje podršku djevojkama i time doprinosi sveukupnoj atmosferi.

Potrebno je spomenuti da je tijekom posljednja dva dana manifestacije, u staroj jezgri grada Novog Vinodolskog, postavljen tzv. sajam na kojemu lokalno stanovništvo, ali i pojedini proizvođači iz cijele Republike Hrvatske, nude svoje domaće proizvode. Većina štandova postavljena je oko frankopanskog kaštela i kule Kvadrac, duž Trga Vinodolskog zakona. Nude se lokalni proizvodi od meda, smokava, aronije, nude se razna vina i dr., te ručni radovi.

“... kroz cijeli grad tj. oko tog starog grada su svugdje postavljeni štandovi. To su kolone štandova i svatko nudi nešto svoje (...) sjećam se da se nude domaći proizvodi poput meda, pa razni proizvodi od lavande, onda ima štandova sa nakitom ili su onako komercijalni ili nude starinski nakit onako od željeza i sa perlicama. Onda ima drvenih igrački ili drvenih vaza i tako slično, pa se nudi za jesti i piti...” (M.A.)

Slika 26. Sajam na Trgu Vinodolskog zakona tijekom manifestacije. Objavljeno: 20.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

“U završnom dijelu u Novom Vinodolskom, znači petak i subotu, pozivaju se da se uključe i obrtnici i kućne radenosti, ljudi koji imaju svoje obrte starih zanata, da kroz tu manifestaciju koja je vezana za povijest, da ponude i svoje proizvode koji su bazirani na starim zanatima poput nekakvog drvodjelstva, izrade suvenira itd (...) svi naši ljudi koji se bave izradom suvenira, naši medari, proizvodnja vina, svih tih domaćih proizvoda... svima njima je omogućeno da sudjeluju i da te svoje proizvode plasiraju i turistima i domaćim ljudima.” (Velibor Topolovec)

Slika 27. Sajam na Trgu Vinodolskog zakona tijekom manifestacije. Objavljeno: 20.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Nadalje, postoji nekoliko primjera obrta predstavljenih na “sajmu” koji su vezani uz srednjovjekovno razdoblje odnosno baziraju se na povijesnom nasljeđu koje aludira na razdoblje frankopanske vladavine ovim prostorima. Na štandovima se nude proizvodi, točnije suveniri koji su tematski oblikovani prema starohrvatskom pismu glagoljici, značajnom kulturno-povijesnom elementu Vinodola. Osim glagoljice, povratak u srednjovjekovno razdoblje Frankopana predstavljaju obrtnici kovači koji u tematski kostimiranoj odjeći nude proizvode načinjene od željeza.

“... bilo je par štandova gdje si mogao kupit’ novčić, tamo bi stajao jedan muškarac onako odjeven kao u vrijeme srednjeg vijeka i vitezova, u kožnoj pregači i nekakvoj platnenoj košulji i imao bi ispred sebe nekakav panj i čekić i onda bi taj novčić ubacio u nekakav željezni kalup gdje bi lupio po tome i onda bi to ostavilo trag na novčiću, kao preslikalo bi se na novčić taj uzorak, a uzorak je bio ja mislim logo od Ružice, ali ne mogu se sjetiti, ili možda samo nekakav izgled kao stari novčić, ali da, to je bilo fora i privuklo je jako puno ljudi sjećam se.” (M.A.)

Iz ovog pregleda zaključuje se kako većina proizvoda predstavljenih na štandovima tijekom manifestacije nisu direktno povezani sa kulturnom baštinom Vinodola niti sa manifestacijom

“Ružica Vinodola”, te ponudu ne predstavlja samo lokalno stanovništvo već dolaze prodavači i ugostitelji OPG-ovci iz cijele Hrvatske. Zbog toga se primjećuje kako su štandovi sa ponudom lokalnih domaćih proizvoda te ručno izrađenih proizvoda više postavljeni u turističke svrhe kao pružatelj usputne zabave posjetitelja koji obilazi grad, ali i kao ekonomska podrška obrtnicima.

6.4.4. Proglašenje pobjednice

Treći dan natjecanja počinje istim programom i protokolom kao i drugi dan, povorkom sa Korza i dolaskom na pozornicu kod Precrikve. Djevojke se natječu u posljednje tri igre, zatim se zbrajaju svi bodovi nakon čega dolazi konačno proglašenje pobjednice odnosno novoizabrane *Ružice Vinodola*.

Između 23h i ponoći, na trg Precrikva dolazi povorka u pratnji sopilaša i KUD-a “Ilija Dorčić” koja “preuzima” djevojke i vodi ih prema glavnoj pozornici između Frankopanskog trga i Trga Vinodolskog zakona, odnosno pokraj frankopanskog kaštela i kule Kvadrac. Uz zabavno-glazbeni program, dočekuju se natjecateljice, te proglašuje prva tri mjesta. Pobjednica sa najviše postignutim bodovima proglašava se Ružicom Vinodola kojoj prethodna tj. prošlogodišnja *Ružica* predaje zlatnu krunu. Kruna odnosno tijara oblikovana je simbolično zlatnim listovima vinove loze i grozdovima. Uz krunu pobjednica dobiva buket cvijeća i lentu sa natpisom manifestacije i osvojene titule, godinom izvođenja, logom “Ružice Vinodola”.

Slika 28. Pobjednica Ružica Vinodola i njene dvije pratilje sa stiliziranim krunama. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Osim simboličnih poklona, pobjednicu se nagrađuje nagradom sedmodnevnog krstarenja Jadranom za dvoje pod pokroviteljstvom sponzora manifestacije, turističke putničke agencije “Katarina Line”. Prva i druga pratilja također se nagrađuju buketom cvijeća, lentom te utješnom nagradom. Za razliku od zlatne krune koja pripada pobjednici, pratilje se okrunjuju sličnom krunom okićenom listovima vinove loze i grozdovima u skromnoj, ali podjednako efektivnoj varijanti. Rangirana mjesta od 4. do 12. se ne objavljuje javno, iz poštovanja prema ostalim djevojkama, no “svaka od njih može doći u turistički ured Vinodolske općine ili Grada kako bi pogledala svoj plasman” (Velibor Topolovec). Osim regularna prva tri mjesta, nagrade odnosno priznanja dodjeljuju se pojedinim natjecateljicama često temeljene na osobnosti, simpatičnosti ili nekoj drugoj karakternoj crti.

6.5. Elementi kulturne baštine predstavljeni u manifestaciji

Manifestacija “Ružica Vinodola” osmišljena je kao jedinstveni kulturno-turistički proizvod koji se interpretira i uklapa unutar specifičnog konteksta kulturnog turizma. Takav oblik selektivnog turizma koristi kulturu i kulturno naslijeđe kao “kulturne resurse u svrhu zadovoljenja turističkih potreba” (Pančić Kombol 2006:213). Kulturni turizam omogućuje turistima i posjetiteljima priliku za povezivanje sa raznim narodima i kulturama, te bolje upoznavanje istih (Karković et. al. 2022:199). Također, turizam može utjecati na lokalnu tradiciju, odnosno na način kojim se predstavlja *drugima*, ali i lokalnom stanovništvu, tako što se baština na određeni način “preuredi” tj. oblikuje prema trenutnim željama tržišta u “svrhu turističke promidžbe.” (ibid.). Sličan obrazac komodifikacije baštine prikazuje se i u konceptu izvođenja “Ružice Vinodola”. Manifestacija spaja povijesno-kulturnu baštinu i tradiciju Vinodola, sa suvremenim elementima turističkih “atrakcija” vezanih uz zabavu i animiranje publike. Točnije, priča o narodnom običaju i vinogradarskoj tradiciji, očuvanoj putem usmene predaje i datiranoj u vrijeme vladavine plemićke obitelji Frankopana, implementirana je u svojevrsni oblik natjecanja, kasnije praćenog “feštom” tj. zabavno-glazbenim programom.

Vinodolska baština je kroz različite kulturne, ali i sporedne, elemente prepoznata i uklopljena u manifestaciju. Ona se prvenstveno odražava u igrama koje djevojke izvode prilikom trodnevnog natjecanja. Većina igara osmišljena je kao povijesni prikaz vinogradske tradicije uz izvođenje narodnih običaja koje je lokalno stanovništvo obavljalo prilikom berbe grožđa poput

ručnog i nožnog mašćenja, mljevenje kave u tradicionalnom mlincu ili usitnjavanje klinčića u *avanu*, posudi u kojoj se sastojci melju ili drobe uz pomoć tučka, punjenje posude vodom iz *brentače* (spremnikom) te simbolično trčanje kroz vinograd uz skupljanje grozdova. Kazivač Velibor Topolovec prokomentirao je kako se tradicija ističe u natjecateljskim igrama:

“Sve su igre u principu na neki način vezane uz tradicijske stare radnje, znači sve je to (temeljeno) na nekakvoj povijesnoj baštini. Nožno mašćenje danas više vjerojatno ne znam da se negdje radi. Svi ti alati koji se koriste, te mastilice u kojem djevojka ulazi da bi nožno mastila grožđe, pa ručna mastilica za ručno mašćenje. Poslije toga, jedna igra je vezana uz brentu s kojim se nekad, pa negdje i danas u manjim domaćinstvima, koristilo za špricanje odnosno čuvanje grožđa...izrada vjenčića od lovorovog lista i suhih smokava, mljevenje kave na starim mlincima. Ručno mljevenje kave koje vjerojatno malo tko više danas doma radi.. Usitnjavanje klinčića u avanima, to je metalna posuda s metalnim batom, gdje se klinčići usitnjuju (...) uglavnom su sve igre vezane uz nekakav tradicionalan oblik kako su to, ajmo reć' radile naše bake i djedovi... gdje se rijetko gdje više (danas) na taj način obrađuju ti poslovi.”

Osim u igrama, primijećen je element iz povijesti vinogradarske tradicije Vinodola prikazan u govoru *Kneza vinograda*. Taj izvedbeni dio manifestacije koji se izvodi prvoga dana u Pavlomiru na otvaranju, nastao je na temelju narodnog običaja vezanog uz zakonski propisan dokument zvan *Proglas o početku trgadbe*, koji je obuhvaćao određene propise i datum proglašavanja početka berbe grožđa. Dakle, običaj je ujedno bio i društveno reguliran kojim se obavještavalo stanovništvo o odobrenom početku berbe grožđa u vinogradima. Recitacija koju na današnjoj manifestaciji izvodi *Knez*, predstavlja se u duhu tradicije *Proglasa o početku trgadbe*, no prilagođena je modernim tj. suvremenim okolnostima kako bi posjetiteljima bila pristupačnija i zabavnija tako što se izvodi šaljivom recitacijom, na lokalnom čakavskom dijalektu, uz pratnju bubnjara. Opis i način izvođenja tumače kazivači Alenka Spoja i Velibor Topolovec:

“To su vam bili mali dokumenti gdje je...možemo reći da seže još od Vinodolskog zakonika, znači iz 13. Stoljeća, gdje su se donosili ti statuti, zakonici, urbari gdje je točno definirano kad trgadba počinje. Mi danas počinjemo nekako po svom nahodaenju, ali to nije bilo tako prije, vjerojatno zato što su ljudi bili neuki u tim stvarima i možda su krenuli u neku trgadbu

u vrijeme kad grožđe nije bilo adekvatno još za branje i onda je to bilo regulirano. To su neki ljudi koji su imali više znanja o tome i odredili kada će se početi trgat'.” (Alenka Spoja)

“Vinski oci, tako ih nazivamo, knezovi itd., (oni) su obišli vinograd i zaključili da je grožđe dozrelo, znači zrelo za početak berbe... I proglasom se pozivaju berači da dođu u vinograd i da započne berba i to je baš dio tradicije, to se tako radilo na taj način. Tog kneza tako i mi danas radimo. Pratio ga je bubnjar koji je išao po selu, bubnjevi su pozivali ljude da ih obavijesti, (...) alarmira na neki način na pažnju. Trebao je nekakav proglas u selu, pa su s bubnjevima pozivali ljude na ta raskrižja, raskršća da izađu van... Onda je knez pročitao proglas tj. obavijest da je vinograd dozreo za berbu i da se uključe.” (Velibor Topolovec)

Slika 29. KUD „Bribir“ na ceremoniji predstavljanja natjecateljica ispred bribirske gradine. Objavljeno: 11.8.2018. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Važan dio vinodolskog folkloru su Kulturno-umjetnička društva “Ilija Dorčić” i “Bribir” te ostali kulturni elementi, prikazani i predstavljeni unutar manifestacije “Ružica Vinodola”, poput tradicionalnog drvenog instrumenta sopile i narodne nošnje. KUD-a “Ilija Dorčić” uključen je u

manifestaciju tijekom otvaranja sva tri dana natjecanja vođenjem povorke sa sudionicima. Kazivačica koja je ujedno i članica KUD-a “Ilija Dorčić” opisuje tijek povorke:

“Mi, KUD, ih čekamo dole na kraju Korza i odonuda ih pratimo skroz do ispred crkve. Usput pjevamo novljanske pjesme, “Novi grade” i ostale narodne pjesme. Kad mi njih otpratimo, cure odlaze na pozornicu i to počne... u subotu je isto tako.” (MG)

Slika 30. Članovi KUD-a “Ilija Dorčić” na trgu Precikva. Objavljeno: 19.8.2018. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Prema usmenoj predaji, lokalno stanovništvo i tadašnje beračice, nakon napornog dana *trgadbe* i odabira *Ružice*, u veseloj povorci vraćali su se iz vinograda sa ubranim groždem natrag u grad, uz svirku i pjevanje narodnih pjesama. Može se zaključiti da se povorkom u manifestaciji na simboličan način predstavlja događaj vezan uz navedeni narodni običaj završetka berbe grožđa. Na gotovo jednak način povorka se formira i danas. Naime, na kraju Korza hrvatskih branitelja, u središtu grada, formira se povorka koju predvodi KUD “Ilija Dorčić” sa pratnjom sopilaša, natjecateljice i njihovi pratioci, te ih prate sve do pozornice u Precikvi, staroj jezgri grada. Prvi dan natjecanja, u Pavlomiru, povorka se također održava hodom kroz vinograd, ali u pratnji mlađih članova KUD-a “Ilija Dorčić”.

Slična povorka održava se i tijekom Dana predstavljanja djevojaka odnosno natjecateljica u mjestu Bribir. Simboličnim performansom KUD-a “Bribir”, zajedno sa sudionicima manifestacije, uz tradicijske folklorne elemente pjevanja i sviranja narodnih pjesama, uvode posjetitelje u kulturnu baštinu Vinodolske općine.

Slika 31. Povorka u Pavlo Miru, prvi dan natjecanja. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Kako odjevni predmeti predstavljaju specifičan vizualni element kojim se dodatno naglašava značaj i posebnost “Ružice Vinodola”, svim sudionicima manifestacije propisano je nošenje simboličnih kostima, ali i odore oblikovane po tradiciji novljanske narodne nošnje.⁹ Osim KUD-a odjevenog u narodnu nošnju, djevojke koje se natječu za *Ružicu* odjevene su u bijelu tzv. “radnu odoru”, stiliziranu prema tradiciji ženske novljanske narodne nošnje¹⁰, točnije *berhana*. Berhan je nošnja bijele boje, izrađena od pamučnog pikea, koju su nosile mlade djevojke i snahe, a nekada su se u njoj i vjenčale mladenke (Internetski izvor 62). Radna odora *Ružice* sastoji se od bijele košulje kratkih rukava obrubljenih čipkom, ovratnik i rukavi izvezeni su “na blage

⁹ Kostimi i odore sudionika na manifestaciji “Ružica Vinodola” kao što su berhan za *Ružice*, tunike sudaca i pratioca i svih ostalih koji se pojavljuju u “postavljenom scenariju”, osmislio je akademski slikar Ivan Balažević (Sokolčić 2006:54) Kostimi su nastali u krojačkoj radionici Ankice Jovanović - Bokula, koja je inače svojim “predanim radom izradila preko dvjesto narodnih nošnji za potrebe građana Novog Vinodolskog” (ibid. 55)

¹⁰ Narodna nošnja grada Novog Vinodolskog jednostavnog je izgleda, te sadrži nekoliko stiliziranih varijanti koje se nose prilikom različitih godišnjih običaja ili proslava. Oblikom i krojem su sve jednake, no razlikuju se prema boji i materijalu (Krišković 2019.) Postoji Crvena nošnja, ona je crne boje, ukrašena crvenom trakom (*kurdalom*), zatim Modra ili plava nošnja koja je također crna, ali ukrašena plavom trakom (ibid.). Za svadbeni običaj, nosile su se dvije svečane nošnje koje su odijevale mladenke, a to su Svilnica, “izrađena od svile i ukrašena trakama”, te Šajnica, izrađena od “finog vunenog materijala, brokata” (ibid.).

volančice” i obrubljeni “čipkom koji je ručni rad” (Marija Jurić). Preko košulje odijeva se bijela haljina, sa naramenicama odnosno crvenim trakama, što imitira novljansku nošnju *berhan*. Ispod haljine oblače se još bijele “podgaće”, dok se na noge obuvaju bijele cipele tj. platnene papuče. Također, djevojkama je oko struka zavezana jednostavna crvena traka, a na prsima je pričvršćeno grožđe sa listovima. Kako je *berhan* bila tradicionalni odjevni predmet kojeg su odijevale isključivo mlade djevojke i snahe, bjelina odore i cipela koje nose natjecateljice “Ružice Vinodola” simboliziraju tu mladost i oblik “čistoće” (Alenka Spoja). Crvene trake na naramenicama i oko struka imitiraju *kurdele* odnosno crvene vrpce koje su također dio novljanskih narodnih nošnji.

Slika 32. Natjecateljica “Ružice Vinodola” u radnoj nošnji. Objavljeno: 11.8.2018. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Ostali sudionici manifestacije ne nose tradicionalne oblike narodnih nošnji, već su odjeveni u specifičnoj tunici i šeširu. Knez vinograda i suci odjeveni su u bijele hlače i crne majice kratkih rukava preko kojih je odjevena tunika, te na glavi nose slamnati šešir. Tunika je jednostavna, bez rukava, u smeđoj boji sa natpisom manifestacije “Ružica Vinodola” uz engleski prijevod (“*The*

Wine Rose of Vinodol”). Iznad natpisa prikazana su dva ukrštena instrumenta, sopila. Pratitelji djevojaka također nose tunike, ali sa drugačijim simbolima. Tunike su crne boje sa tamno crvenim i zlatnim obrubom. Na prednjem dijelu nalazi se imitacija kragne bijele košulje ispod čega se nalazi simbol “skočca” odnosno grožđa i listova vinove loze, te natpis manifestacije jednak onome na tunici sudaca.

Slika 33. Suci manifestacije “Ružice Vinodola“. Objavljeno: 19.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Analizom odjevnih predmeta zaključuje se kako se narodna nošnja Vinodola jedino ističe na povorkama KUD-ova pri otvaranju i zatvaranju manifestacije. Ružice ne nose autentičnu vinodolsku narodnu nošnju, no u toj tzv. radnoj odori se ističu njihovi stilizirani dijelovi poput crvene vrpce oko struka, crvenih naramenica te berhana. Ostali sudionici, suci i pratitelji, nose kostime koji se sastoje od tunike sa logom manifestacije uz simbole tradicijskog instrumenta sopila. To nam sugerira kako se na odjevnim predmetima želi određenim simbolima, u ovom slučaju korištenjem tradicijskog instrumenta sopila, predstaviti dio vinodolskog identiteta. Uklapanje vinodolske folklorne tradicije unutar izvedbenog dijela i odjevnog kodeksa “Ružice Vinodola” pokazuje da se kroz manifestaciju nastoji naglasiti vrijednost kulturne baštine Vinodola,

što potvrđuje svijest lokalnog stanovništva o navedenim kulturnim elementima kao sastavnog dijela vlastitog identiteta.

Slika 34. Povorka natjecateljica i svojih pratitelja u specifičnim crnim tunikama. Objavljeno: 21.8.2022.

Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola (Pristup: 20.7.2023.)

Posljednji kulturni element kojim se, kroz manifestaciju, predstavlja vinodolski identitet jest tradicijska prehrana u gastronomskoj ponudi. Nakon svečanog predstavljanja djevojaka u Bribiru, tjedan uoči natjecateljskog dijela “Ružice Vinodola”, za goste i posjetitelje održava se “fešta” jednaka onoj u Novom Vinodolskom, gdje se uz glazbeni program, nude gastronomski specijaliteti. Ovdje se u gastronomskoj ponudi najviše ističe lokalno tradicijsko jelo, Bribirski prsnac.

“ (...) mi uvijek nastojimo u sklopu Ružice promovirati naše lokalne specijalitete u smislu Bribirskog prsnaca. To je gastro delicija koja je karakteristična isključivo za Bribir, niti čak za jedan drugi dio Vinodolske općine, nego baš za lokaciju Bribir. Tako da, mi nastojimo zaista u svim događanjima i manifestacijama promovirati tu deliciju. Inače, taj pojam prsnac možete čuti na Krku, ima u okolici Rijeke odnosno u Kastvu, međutim oni idu u sasvim drugom smjeru odnosno one su slatke. Bribirski prsnac je po tome jedinstven što je on slan, u njega idu komponente kao što je sir škripavac, panceta, neko suho meso tipa vratina, kapula... on ima te sastojke i po tome se razlikuje, jedinstven je i nema ga nigdje drugdje u takvoj izvedbi kakvu mi znamo u Hrvatskoj.”

Prisnac je jelo značajne tradicijske vrijednosti koju mjesto Bribir predstavlja kroz razne vidove promocija od medija, sajмова, lokalnih festivala do manifestacija. No, primijećeno je kako se tradicijska prehrana predstavlja jedino u Bribiru na dan predstavljanja *Ružica* tjedan dana prije natjecanja. Točnije, predstavlja se samo prisnac. U gradu Novom Vinodolskom, na tzv. sajmu, tijekom dvodnevne manifestacije se ne nude autentična vinodolska jela već su u ponudi domaći proizvodi lokalnog stanovništva, te mnogobrojna ponuda domaćih proizvoda OPG-ovaca iz cijele Hrvatske. Pri tome se može zaključiti da je samo u određenim dijelovima Vinodola izražena svijest o isticanju lokalne tradicijske prehrane.

Analizom kulturnih elemenata predstavljenih u manifestaciji “Ružica Vinodola” može se zaključiti kako se koriste većinom elementi vinogradarske tradicije i običaja koji su se odvijali u vrijeme starih Frankopana. Pojavljuju se u igrama u kojima se natječu poput ručnog i nožnog mašćenja, te mljevenja kave u tradicionalnom mlincu ili usitnjavanje klinčića u avanima. Također, sama manifestacija je osnovana na temelju narodne predaje o običaju koji se odvijao stoljećima unazad, a temeljio se na biranju najvrjednije djevojke u vinogradu nakon berbe grožđa. U literaturi se kulturna baština Vinodola pretežito temelji na frankopanskoj graditeljskoj baštini, te sakralnoj baštini. Primijećeno je da u sklopu manifestacije “Ružica Vinodola” od tih elemenata jedino se koristi u odabiru lokacije izvođenja. Naime, predstavljanje djevojaka u Bribiru događa se upravo na mjestu ispred frankopanske kule u staroj jezgri. Dvodnevno natjecanje u Novom Vinodolskom izvodi se u Precrikvi odnosno na trgu u staroj jezgri grada okruženim župnom crkvom, zvonikom i biskupijom, dok se konačno proglašenje pobjednice odvija na Frankopanskom trgu ispred gradine i kule Kvadrac. Time se zaključuje da se odabirom elemenata graditeljske baštine nastoji “aktivirati” prostor stare jezgre Vinodola, nastoji se stvoriti dublja povezanost između lokalnog stanovništva i njihove kulture odnosno kulturne baštine. Osim toga, time se omogućuje turistima i ostalim posjetiteljima bolje razumijevanje i upoznavanje kulturne baštine kraja. Dakle, analizom izdvojenih elemenata dolazi se do zaključka kako manifestacija ima ulogu stvaranja slike regije prema unutra, ali i prema van. Manifestacija se temelji na lokalnoj baštini i tradiciji vezanoj isključivo uz vinodolsku vinogradarsku tradiciju i običaj, a takvom prezentacijom kulturnih elemenata slika regije se stvara prema unutra što potiče ponos i osjećaj pripadnosti među zajednicom. Međutim, primijećeno je da manifestacija koristi i elemente koji nisu povezani sa

kulturnom baštinom Vinodola već su isključivo odabrani kako bi privukli posjetitelje, odnosno kako bi manifestaciju učini privlačnijom široj publici i tako predstavljali regiju prema van. Neki od tih elemenata su primjerice određene igre u natjecanju poput otvaranja boce vina, etiketiranja boce i trčanja kroz vinograd.

6.6. Uloga i utjecaj promidžbe manifestacije “Ružica Vinodola” u izgradnji mikroregionalnog identiteta

6.6.1. Službena promocija

Glavni promotori manifestacije “Ružica Vinodola” su Turističke zajednice grada Novi Vinodolski i Vinodolske općine, uz potporu grada i općine i ostalih manjih udruga i kulturnih centara. Na pitanje tko radi promociju i na koji način, odgovore su dali kazivači Velibor Topolovec kao jedan od sudionika u organizaciji manifestacije, te Alenka Spoja, direktorica TZ Vinodolske općine. Kazivačica Alenka Spoja objašnjava kako promociju rade obje Turističke zajednice tako što tiskaju materijale, plakate, brošure, te promoviraju manifestaciju putem društvenim mreža odnosno internetskih stranica. Osim toga, promovira se i na međunarodnim sajmovima uz upečatljiv vizualni doživljaj tako što je netko od sudionika, ili aktualna pobjednica, odjevena u Ružicu što posjetiteljima bude jako atraktivno odnosno privuče pažnju da zastanu i raspitaju se o čemu je riječ.

Osim standardnih promotivnih sadržaja poput tiskovnih materijala i medija, manifestacija se promovira kroz lokalne, nacionalne i međunarodne sajmove, događaje i simpozije. Uz već spomenute međunarodne turističke sajmove, promovira se kroz lokalne festivale i događaje vezane uz vinarstvo. Također, pobjednica manifestacije ima važnu ulogu u promociji “Ružice Vinodola” tijekom svog jednogodišnjeg “mandata”.

“Pobjednica dobiva zlatnu krunu koju nosi i godinu dana je ima kod sebe. To predstavlja ujedno i odgovornost gdje se ona mora pojavljivat’ na određenim manifestacijama i tumačit’ (Ružicu Vinodola) na neki način.” (Marija Jurić)

Kazivač Velibor navodi kako pobjednica, *Ružica*, mora kroz cijelu godinu predstavljati manifestaciju i vinske proizvode Vinodola. Tako zajedno s Turističkom zajednicom obilazi vinske manifestacije poput Vincekova, Martinja, te razne izložbe.

Predstavnica Turističke zajednice i osobe koje su direktno uključene u provedbu manifestacije ističu da mnogi posjetioци svoj boravak u vinodolskoj mikroregiji planiraju prema održavanju manifestacije, kako bi ju mogli posjetiti i doživjeti. Također, navode kako broj posjetioца u tom periodu značajno raste, točnije prelazi brojku od 20 tisuća posjetitelja, budući da dolaze ljudi iz različitih dijelova regije i okolice, te unutrašnjosti.

“Sad kad gledamo 20 godina unazad, „Ružica Vinodola“ je postala najpoznatija manifestacija, najprepoznatljivija u Novom Vinodolskom i ovom kraju pa čak bih rekao i šire na priobalju.. svrstava se u desetak manifestacija na cijelom Jadranu koje su i po posjećenosti i interesiranju ljudi i turista i svega možda jedna od najprepoznatljivijih..
(Velibor Topolovec)

Dakle, prema mišljenju kazivača, “Ružica Vinodola” postala je jedna od najvažnijih i najistaknutijih manifestacija u Vinodolu koje uz element zabave, promoviraju lokalnu kulturnu baštinu. Kazivači navode kako javnost pokazuje veliki interes za ovu manifestaciju već dugi niz godina. Posjetitelji se nastoje što više informirati o manifestaciji, a potvrda koliko je utjecala kao turistički proizvod na posjetitelje je činjenica da su organizatorima tijekom 2020. i 2021. godine¹¹, u vrijeme epidemije COVID-a 19, poslani brojni upiti gostiju, turista, ali i lokalnog stanovništva, o tome hoće li se manifestacija održavati. Zaključuje se kako je manifestacija definitivno prepoznata i prihvaćena od strane lokalnog stanovništva i ljudi koji ljetuju u Vinodolu s obzirom na brojke posjećenosti, ali i na temelju razgovora sa kazivačima. Međutim, ne može se sa sigurnošću potvrditi je li manifestacija “Ružica Vinodola” poznata i izvan mikroregije, odnosno dolaze li turisti i posjetitelji iz drugih regija u Vinodol isključivo radi prisustvovanja manifestaciji. Time se otvaraju pitanja i prostor za daljnja istraživanja o tome koliko je ta manifestacija poznata i privlačna izvan regije.

¹¹ Manifestacija “Ružica Vinodola”, od njenog prvog izvođenja (2004.), kontinuirano se održavala svake godine, no pojavom globalne epidemije COVID-a 19, odgodilo se njeno održavanje na dvije godine: 2020. i 2021.

“Ružica Vinodola” do sada je jedina vinodolska manifestacija koja je nagrađivana mnogim priznanjima i nagradama od strane različitih nacionalnih i međunarodnih institucija i organizacija poput Međunarodne nagrade Diploma INTERSTAS 2007. “Zasluge za turizam” i Srebrne povelje “Suncokret ruralnog turizma Hrvatske” (Internetski izvor 63). Također, u razgovoru sa direktoricom TZ Vinodolske općine, Alenkom Spojom, dobila sam na uvid dvije plakete akcije “Plavi cvijet” i “Zeleni cvijet” u kojoj su Turističke zajednice grada Novi Vinodolski i Vinodolske općine, u ime manifestacije “Ružica Vinodola”, 2007. godine osvojili 1. mjesto u kategoriji *Najoriginalnije turističke ponude Primorsko-goranske županije*. Time se potvrđuje kako je prepoznata kao vrijedan kulturno-turistički proizvod, no pošto su navedene akcije su u sklopu projekta “Volim Hrvatsku”, kojeg provodi Hrvatska turistička zajednica u suradnji sa sustavom turističkih zajednica, čiji je cilj podizanje razine kvalitete življenja u određenom lokalitetu, unaprjeđenje kvalitete turističkih proizvoda i ponude, uređivanje prostora, destinacije i okoliša i slično (Hegeduš 2013:55), bilo bi potrebno istražiti među lokalnom zajednicom je li zaista imala utjecaja na njihovu kvalitetu življenja ili su koristi nagrade koncentrirane samo na određene skupine, primjerice na Turističke zajednice.

6.6.2. Percepcija lokalnog stanovništva o identitetu Vinodola

Kako bi bolje razumjeli na koji način se identitet oblikuje u mikroregionalnom području Vinodola, kazivačima su bila postavljena dva specifična pitanja koja se tiču vlastitog mišljenja o Vinodolu i identitetu: *Po čemu je poznat vinodolski kraj, koja je njegova posebnost?* i *Što za Vas predstavlja identitet Vinodola?*. Nadalje, postavljanjem tih pitanja htjelo se saznati kakve se karakteristike ističu, prirodne, kulturne ili neke druge? Uz to, nastojalo se dobiti jasnija slika o definiranju područja interesa odnosno pokušalo se shvatiti na čemu kazivači postavljaju fokus prilikom identificiranja vinodolskog teritorija. Jesu li kazivači fokusirani samo na glavno središte Vinodola, grad Novi Vinodolski, koji je turistički i kulturno najprepoznatljiviji lokalitet Vinodolske mikroregije ili naglašavaju cijelo vinodolsko područje? Time se pokušalo istražiti do koje granice kazivači identificiraju Vinodol kao mjesto kojem pripadaju te koji ga elementi obilježuju.

Odgovori većine kazivača bili su gotovo identični te se mogu grupirati u pet skupina. Prva, najbrojnija, skupina je povijesna i kulturna baština. Kazivači se ponose svojom poviješću naglašavajući Vinodolski zakonik kao bitan kulturni atribut Vinodola. Uz njega, najvažniju povijesnu ulogu ovog prostora imali su Frankopani koje su gotovo svi kazivači spomenuli. Oni su ostavili neizbrisiv trag u Vinodolu, a danas se u Vinodolu očituju ponajviše u graditeljskoj baštini. Kašteli (ledenički, bribirski, novljanski, belgradski i drivenički) su rasprostranjeni duž cijele udoline, od Ledenica i Novog Vinodolskog do Drivenika, te dominiraju krajem i za sva ta mjesta su “najvidljiviji znaci povijesnog identiteta bez obzira što su jedni bolje, a drugi slabije očuvani.” (Antić Peverin 2006:27).

“... mi smo poznati po starim Frankopanima... tu je ta povijest zapečaćena i vidi se na puno mjesta. Tu je kula Bribirska, tu se rodio naš ban Mažuranić gdje je i njegova kuća, a da ne spominjem Vinodolski zakon koji se potpisao u našoj kuli ovdje na starom Trgu... imamo jako puno kulturnih stvari na koje smo ponosni i zbog kojih smo poznati...” (MG)

Utjecaj povijesne plemićke obitelji Frankopan također se može istaknuti i u samom grbu grada Novog Vinodolskog. To su dijelovi službenog predstavljanja kojima zajednica predstavlja svoj kulturni, povijesni identitet prema van, te ga određuje gradska ili općinska uprava unutar zajednice. Naime, službeni grb grada Novog Vinodolskog štitastog je oblika koji prikazuje, na plavoj pozadini, frankopansku kulu “Kvadrac” nastanjenu ispod zlatne šesterokrake zvijezde. “Plavo polje štita simbolizira mediteransko podneblje, zlatna frankopanska zvijezda simbolizira povijesna zbivanja”, a srebrna kula iscrtana crnim obrubom simbolizira vječnu trajnost Grada (Internetski izvor 64). Simboli su značajan strukturalni dio kulturnog identiteta i imaju važnu socijalno-kulturnu funkciju u društvima i društvenim grupama, kao i kod pojedinaca, a to je da služe u svrhu identifikacije i autoidentifikacije određenih društvenih i kulturnih entiteta kao nužnog uvjeta njihove zasebne, autonomne društveno-kulturne egzistencije (Skledar 1991:10). Sličan primjer prisutan je i na grbu Vinodolske općine čiji su simboli vezani pretežito uz vinogradarstvo, no također sadrži tipičnu zlatnu frankopansku zvijezdu. Dakle, na grbu, važnom elementu koji službeno identificira i predstavlja neko područje, vizualni prikaz simbola vezanih uz Frankopane potvrđuje da je baština relevantna u oblikovanju mikroregionalnog identiteta i da se domicilno stanovništvo kroz nju identificira. Osim poznate plemićke obitelji, važne povijesne ličnosti koje

su obilježile vinodolski kraj su prvi ban pučanin Ivan Mažuranić i slavni slikar-minijaturist Juraj Julije Klović koje su kazivači također spominjali.

Sljedeća skupina elemenata koje kazivači povezuju sa identitetom Vinodola jesu narodni običaji, točnije Mesopust. Poklade se odvijaju u vremenu prije početka korizme, a kulminiraju zadnja tri dana prije Čiste srijede odnosno Pepelnice. Ovisno o kojoj se regiji radi, mogu se još nazivati fašnik ili karneval te je simbolika njihovog izvođenja bila borba protiv zla, namjera očišćenja svojih grijeha te prizivanja proljeća. Novljanski mesopust ima dugu tradiciju i povijest koja seže čak i prije Vinodolskog zakona (1288.) te je poseban iz razloga što za vrijeme poklada odigravaju narodnu dramu uz tradicionalne instrumente na otvorenom duž ulica starog dijela grada (Babić et. al. 2012:22). U razgovoru s kazivačima, svi su naveli Mesopust kao jedan od glavnih elemenata vinodolskog identiteta jer je običaj vezan uz tradiciju njihovog kraja koju su njegovali njihovi preci stoljećima prije.

“... vrijeme pusta, peto godišnje doba... (...) ... one su na neki način održavanje tradicije ovog kraja.. I narodna nošnja, i narodni instrumenti, i narodne pjesme koje se tu pjevaju, pa čak i do prehrane, sve je to vezano uz te dane i tradiciju...” (Velibor Topolovec)

“Mene uvijek Vinodol podsjeti na mesopust po zimi gdje se ovdje u Novom za vrijeme maskara pali mesopust i to je baš doživljaj jer je baš pravljen po običaju (...) ...može se vidjeti folklor i narodne nošnje i čuti stare pjesme...” (MA)

Element vinogradarstva spoj je tradicije i imena mikroregije koji se očituje kao jedan od atributa identiteta Vinodola. Kao što sam naziv mikroregije sugerira, Vinodol - vinova dolina, vinodolsko područje bilo je poznato po pogodnom tlu na kojemu je među glavnim poljoprivrednim djelatnostima bilo vinarstvo. Međutim, politički prevrati oslabjeli su zemljoradničku tradiciju a pojavom bolesti vinove loze krajem devetnaestog stoljeća, došlo je do potpunog uništenja vinograda i vinarstva. Početkom devedesetih godina prošlog stoljeća započela je revitalizacija vinogradarske djelatnosti u Vinodolu koja polako “vraća staru slavu svoga imena” (Anton Deranja) a potvrđuju je i kazivači.

“Identitet Vinodola bi moralo biti vinogradarstvo. Definitivno, ja sam rekao da i sam grad Novi Vinodolski dugo nije imao svoj identitet kroz vino i da mu se sad na neki način vraća.”
(Velibor Topolovec)

Manifestacija “Ružica Vinodola” objedinjuje gotovo sve navedene atribute povezane sa identitetom vinodolske mikroregije. Na pitanja što čini “Ružicu Vinodola” jedinstvenom i po čemu se ona ističe, htjelo se saznati na koji način lokalno stanovništvo i posjetioци percipiraju manifestaciju. Prema riječima organizatora, cilj ovog projekta je da se na povijesno-kulturnim vrijednostima Vinodola ponudi kvalitetna turistička atrakcija, namijenjena “gostima koji znaju cijeniti originalnosti u njihovom izvornom obliku, u funkciji moderne turističke ponude” (Sokolić 2006:56). Sličnu konstataciju prokomentirao je i kazivač:

“Primarni cilj nastanka je bilo napraviti jednu manifestaciju koja će privući veći broj turista, da ih se upozna sa jednom tradicijom koja je bila u ovom kraju za vrijeme Frankopana. Pošto su sve to krajevi koji su vezani za Frankopane, znači većina povijesnih ostataka, znači tih njihovih nastambi vezanih uz to doba, tražilo se nešto šta će spojiti povijest i moderno doba. Na nekim temeljima povijesti, na priči koja se prožimala u to vrijeme, druga polovica 19. stoljeća.” (Velibor Topolovec)

Iz razgovora sa kazivačima je zaključeno da percipiraju manifestaciju kao turistički proizvod koji promovira kulturnu baštinu vinodolskog kraja, s samim time i mikroregiju. Kazivači “Ružicu Vinodola” smatraju jedinstvenom manifestacijom upravo zbog uključenja specifične kulturne baštine Vinodola temeljene na vinogradarskim narodnim običajima. Elementi kulturne baštine koju kazivači navode u isticanju manifestacije su etnografski motivi vezani uz vinogradarsku tradiciju Vinodola, povezanost imena mikroregije sa tom tradicijom i folklor, te povijesna baština.

“(Ističe se) po tome šta su spojili tu tradiciju kako su stari brali grožđe u to vrijeme i sad moderno vrijeme gdje je i dan danas vino jedno od glavnih pića naših (smijeh) i spaja samo ime grada sa venom, vinodolski i Ružica Vinodola.. Mislim..tu tradiciju, nešto šta je dio povijesti Novoga su uspjeli ajmo reći oživjeti tako što su napravili ovu manifestaciju i po tome se ističe, po toj tradiciji.” (MA)

“Prvenstveno meni što onako kada biste gledali te slike vidjeli biste prvo tu narodnu nošnju, jer dok vidite dvanaest djevojaka u narodnoj nošnji identično obučenih, to vam onako prvo zapadne za oko i ostane u sjećanju.” (Marija Jurić)

“Upravo taj spoj tradicije i modernog, revitalizacija tih naših prirodnih atrakcija, kulturne baštine, narodnih običaja, sve pretočeno zajedno da čini jedan projekt koji je atraktivan i u današnje vrijeme.” (Alenka Spoja)

“Posebna je po tome šta nije nikoga kopirala, jedinstvena je. Ima svoju historijsku podlogu.” (Anton Deranja)

U Hrvatskoj postoji mnogo manifestacija koje su vezane uz vinogradarske običaje ili koje koriste vinarstvo kao ključnu komponentu za razvoj lokalnih manifestacija. Jedan od takvih primjera je manifestacija Vinistra gdje se nude mnogobrojne sorte vina različitih proizvođača, potom se postavljaju izložbe, te se nudi mogućnost kušanja proizvoda, sve u svrhu komercijalne promocije. Postoje i običaji vezani uz vinogradarstvo poput Martinja i Vincekova koji su ujedno i blagdani koji slave zaštitnike vina i vinograda. Održavaju se u jesensko i zimsko vrijeme, pretežno su u manjem formatu u vinogradima, gdje se provodi krštenje mladog vina ili se vinograd blagoslivlja. Također postoji i određeni broj gradskih manifestacija.

Nadalje, u razgovoru s kazivačima zaključeno je da manifestacija ima funkciju stvaranja veće kohezije među lokalnim stanovništvom koja se prepoznaje u sudjelovanju zajednice unutar gotovo svih segmenata manifestacije. Udruga Ružica Vinodola, lokalna je i volonterska udruga koja sudjeluje u manifestaciji kao logistička potpora u pronalaženju dovoljnog broja natjecateljica i sudaca, te putem društvenih mreža promovira manifestaciju. Također, uloga suca bira se unutar lokalnog stanovništva odnosno većina prethodnih sudaca se sama prijavila za sudjelovanje što pokazuje kako lokalno stanovništvo podržava manifestaciju i rado sudjeluje u njoj. Time se zaključuje kako manifestacija ima važnu ulogu u oblikovanju identiteta jer se lokalno stanovništvo osjeća ponosnima što može doprinijeti njenoj realizaciji. Također, u razgovoru sa kazivačima zaključeno je i da lokalno stanovništvo rado posjećuje manifestaciju svake godine sudjelujući kao

promatrač jer je smatraju prvenstveno zanimljivom, a i ponose se njome jer se kroz nju ističu elementi vinodolske tradicije.

Također, kazivači ističu i važnost mjesta održavanja kao bitnog pokazatelja lokalne kulturne baštine. Vinodol je kroz povijest svoj identitet izgradio uz vinogradarstvo, a ta snažna povezanost predstavljena je i kroz održavanje manifestacije “Ružica Vinodola” na izvornom prostoru. Manifestacija je temeljena na narodnom običaju vezanom uz vinogradarstvo, te jedan dio održavanja izvodi se upravo na takvoj autentičnoj lokaciji, u pavlomirskim vinogradima. Kazivači navode da takvo iskustvo produbljuje značaj i vrijednost narodnog običaja i vinodolske tradicije upisane u ime mikroregije.

“Mene se najviše dojmilo u Pavlomiru, sve je okus vina. Gledaš ih kroz vinograde kako se natječu, imaš dobru gastro ponudu i vinska kuća je tamo, tako da možeš kušati ta vina.”
(Sven Koščak)

“Dio natjecanja koji se odvija u Pavlomiru na baš autentičnoj lokaciji gdje gosti zaista, strancima je jako atraktivno da mogu vidjeti da se upravo kroz taj vinograd odvija natjecanje, da djevojke trče kroz vinograd, gaze grožđe.” (Alenka Spoja)

“Pa mene se najviše dojmilo od svega toga Pavlomir možda, nekako pamtim da je tamo bila najveća fešta i vizualno mi se svidjelo jer nisam to nigdje drugdje doživjela, osjećala sam se kao da sam dio toga iako sam samo gledala. Tamo smo išli pješke od Novog kroz makadam, to je sve isto bilo zanimljivo jer je izgledalo kao avantura (smijeh), prolazili smo kroz manje naseljene dijelove po noći i kroz taj makadam došli u Pavlomir i to je bilo jako atraktivno jer kad dođeš pred Pavlomir po noći, odmah iz daljine vidiš da se nešto događa, da su baklje oko cijelog mjesta, pjevaju se pjesme, fešta je, ono baš je doživljaj. Možda baš zato šta je bilo to u malom mjestu, nekako sakrivenom od grada, a opet ljudi je bilo stotine, i oko vinograda i oko kuće vinske i sa strane gdje su bile klupe i tamburaši.”
(MA)

Posljednje dvije kategorije koje kazivači spominju su prirodne atrakcije i turizam. Prirodna obilježja nekog područja mogu predstavljati njihov identitet iz mnoštvo razloga. “Svi se sadržaji, procesi, veze, odnosi i modeli primarno razvijaju u prostoru na geografskoj površini.” (Šterc et. al. 2014:20). To znači da se svi kulturni, društveni, ekonomski i slični faktori razvijaju i mijenjaju unutar nekog prostora te se mogu prepoznati kao identitet kroz individualno ili kolektivno poimanje. Pod te faktore spadaju i prirodna obilježja kraja. Ono što je zanimljivo jest da je nekoliko kazivača navelo kako je turizam jedna od glavnih karakteristika Vinodola i njegovog identiteta. Spoj prirodnih posebnosti i kulturnih manifestacija stvaraju odlične resurse za predstavljanje identiteta Vinodola kroz turizam.

“Najviše je poznat po prirodnoj ljepoti. Mislim da je na dobrom mjestu prostorno postavljen jer ima prekrasno more i plaže, a opet je blizu šume i planina tako da nudi za svakog ono što poželi. Ako ti se kupa možeš ići na more, ako te više zanima planinarski život i svjež zrak, možeš ići gore u šumu i uživati...” (MA)

“Prva stvar što mi pada su naše prirodne atrakcije, ta ljepota netaknute prirode. Zadnjih godina zaista se trudimo da sve to održimo (...) sve naše znamenitosti mi promoviramo kroz naša događanja... predstavljamo našu tradiciju, u naše programe uključujemo naša lokalna KUD, promoviramo našu kulturno-povijesnu baštinu, drivenički kaštel, bribirsku kulu, frankopansku kao jedna od ostataka nekadašnjeg kaštela iz doba Bernardina Frankopana i prije...” (Alenka Spoja)

“...mislim da je ovo mjesto po turizmu jako dobro (prepoznato)... imamo manifestacije, ljetni karneval, Ružicu Vinodola, krštenje vina u Pavlomiru (...), Okolotorno...” (Sven Koščak)

Osobni identitet izgrađuje se kroz sadržaj kulturno definiranih uloga, ideala i zabrana, a “kulturalna reprodukcija dane strukture društvenih akcija i odnosa istodobno pretpostavlja neposredno subjektivno pounutrenje određenog simboličnog kompleksa.” (Kalanj 2003:50). Oba pojma, kultura i identitet, su dinamična i sklona promjenama, te razumijevanje povezanosti između kulture i pojedinca je ključna, a potonja rečenica objašnjava kako se identitet oblikuje putem

razvoja vanjskih kulturnih faktora i unutarnjeg subjektivnog razvoja. Antić Peverin (2006:27) navodi kako se identitet Vinodola može definirati na dvije razine: “ono što je zajedničko i ono što je posebno”, lokalno. Lokalne osobitosti slične su u većini tih mjesta, primjerice sva obalna mjesta imaju lučice ili sva veća mjesta formirana su oko srednjovjekovnih gradina (ibid.). Naravno postoje i razlike vidljive između naselja na udolini i na obali gdje je primjerice na obalnom prostoru razvijeniji turizam za razliku od udoline i brdskog dijela što je rezultiralo da “opća slika zaobalja zadržava iskonske elemente koji su većinom izgubljeni na obali ili pokriveni betonom i mijenjani urbanizmom.” (ibid.) Prilikom razgovora sa kazivačima, nije primijećeno naglašavanje različitosti između pojedinih mjesta i naselja, iako, naravno, postoje poneke geografske, gospodarske, pa i kulturne razlike. Svi navedeni čimbenici u ovom zaključku ukazuju kako kazivači vinodolski identitet ponajviše iskazuju u kulturnom naslijeđu kraja iz, većinom, frankopanskog razdoblja, zatim se identificiraju kroz vinodolsku povijest odnosno naglašavaju Vinodolski zakon kao vrijedan hrvatski, ali i svjetski spomenik pisan na ovom prostoru dajući mu važnu simboličku i nacionalnu vrijednost. Također, identitet Vinodola prema kazivačima se iskazuje i kroz važan gospodarski sektor - turizam, koji je fokusiran pretežito kroz manifestacije koje spajaju tradiciju i povijest mikroregije. “Ružicu Vinodola” percipiraju kao jedinstvenu manifestaciju koja na autentičnom prostoru predstavlja identitet Vinodola kroz različite kulturne elemente i oblike. Navođenjem istih atributa prilikom identificiranja ove mikroregije, pokazuje se kolektivna svijest i percepcija jednakih vrijednosti. Također, primijećeno je da identitet Vinodola nije iskazan samo i isključivo kroz grad Novi Vinodolski, iako je on prezentiran kao prostorno, povijesno i kulturno najveći i “najvažniji” lokalitet u ovoj mikroregiji. Identitet se očituje kroz cijeli vinodolski prostor u koji su kazivači uključili i Vinodolsku općinu odnosno gradove Bribir, Drivenik, Grižane-Belgrad i Tribalj.

Međutim, primjećuje se da su kazivači prilikom navođenja kulturnog naslijeđa većinom isticali već dobro poznate i spomenute kulturne elemente ove mikroregije koji se i većim dijelom prezentiraju kroz turistički sektor, odnosno opće su poznati široj javnosti. Kulturna baština obuhvaća širok spektar različitih područja i kategorija među kojima se ističu najčešći, već spomenuti aspekti, poput sakralne, povijesne, graditeljske i sl. baštine. Važan dio kulturnog naslijeđa obuhvaća etnografska baština čiji je cilj prikazati kulturu nekog naroda ili zajednice, dajući uvid u njihovu tradiciju i običaje, ili prikazati aspekte njihove životne svakodnevnice. Elementi koji se većinom ističu pri navođenju etnografske baštine, te su navedeni i u iskazima

kazivača, jesu narodna nošnja, godišnji običaji i folklor. No, potrebno je shvatiti da je ova baština iznimno složena i bogata, te da postoji mnoštvo drugih elemenata vrijednih istraživanja i isticanja osim već dobro poznatih i naglašenih. Sličnom problematikom bavile su se etnologinje Sanja Lončar i Petra Kelemen. U radu “‘Obično’ vs. ‘atraktivno’: Kako priče o *načinu života* postaju dio turističke ponude” (2011.) autorice su uz terensko istraživanje na području Vinodola i obradu turističkih promotivnih materijala analizirale poimanje koncepta “atraktivnog” i “običnog” u etnološkom i kulturnoantropološkom vidu gledišta. Termin “atraktivno” u kontekstu baštine shvaća se kao predefinirani obrazac koji se sastoji od niza različitih značajki poput “istaknutih vrijednosti, privlačnosti, rariteta, specifičnosti i nečega što je lako komodifikirati”, što ukazuje na to da je “doživljaj ‘atraktivnog’ unaprijed postavljen i univerzalan” (ibid. 204). S druge strane, termin “obično” doživljava se kroz subjektivno identificiranje baštine, ono je “promjenjivo i ovisno o pojedincu promatraču i njegovoj poziciji” (ibid.). Ono što je uobičajeno i svakodnevno za pripadnike zajednice, može biti nepoznato i zanimljivo odnosno “neobično” posjetiteljima koji dolaze u lokalnu zajednicu (ibid.). Dakle, percepcija “običnoga” ovisi o mnogim čimbenicima kao što su individualna iskustva i perspektiva, ali i društvena pozicija promatrača. Suglasnost etnologa jest da “prihvatanjem vrijednosti tzv. ‘običnoga’” odnosno onoga što smatramo određenom životnom svakodnevicom, udaljuje se od “ustaljenih obrazaca prikazivanja baštine kao ‘atrakcija’ koje su jednolične i dekontekstualizirane pojave.” (ibid.) Time se pridonosi i pozitivnoj promjeni u način na koji predstavljamo kulturnu baštinu, ali pridonosi i jačoj povezanosti kulturnog identiteta sa lokalnom zajednicom.

7. ZAKLJUČAK

U ovom diplomskom radu istraživalo se kakva je uloga baštine u oblikovanju mikroregionalnog identiteta, te koliki utjecaj ima manifestacija „Ružica Vinodola“, kao kulturno-turistički proizvod, na stvaranje i oblikovanje suvremenog identiteta vinodolske mikroregije. Glavna sredstva u analiziranju ove tematike bili su korištenje znanstvene literature, analiza turističkih promotivnih materijala i internetskih stranica, te terensko istraživanje koje je uključivalo razgovore sa lokalnim stanovništvom. Fokus mikroregionalnog identiteta postavljen je na područje Vinodola koje obuhvaća grad Novi Vinodolski i Vinodolsku općinu.

U ovome istraživanju koje je obuhvatilo analizu postojeće kulturne baštine i turističkih promotivnih materijala Vinodola, te analizu predstavljanja manifestacije „Ružice Vinodola“, temeljene na povijesno-kulturnim izvorima baštine, u obliku turističkog proizvoda, vidljivo je da baština Vinodola ima veliku ulogu u oblikovanju vinodolskog identiteta. Kroz svoju dugu povijest, Vinodol je bio pod utjecajem različitih kultura i naroda, čime se formirala današnja mikroregija koja obiluje povijesnim i kulturnim nasljeđem, te je analizom zaključeno da se prepoznatljivost mikroregije Vinodola gradi se na mnogim kulturno-povijesnim elementima najčešće vezanim uz razdoblje vladavine slavne plemićke obitelj Frankopani. U oblikovanju suvremenoga identiteta Vinodola najviše utječe djelovanje turističkih zajednica predstavljanjem i promoviranjem kulturne baštine, ali i ostalih karakteristika poput prirodnih obilježja i rekreativnih sadržaja. One djeluju kao katalizator u razvoju turizma mikroregije, no još važnije, pomažu u osnaživanju vinodolskog identiteta gradeći određenim motivima prepoznatljivost mikroregije. Korištenje i predstavljanje kulturnih elemenata kroz turističke i kulturne sadržaje, pokazuje da postoji svijest lokalne zajednice o njihovoj vrijednosti, a samim time i povezanost s njom odnosno prihvaćanje istih kao dijela njihovog identiteta. Ta tvrdnja potvrđena je i u razgovoru sa kazivačima koji su svoj identitet najviše interpretirali kroz kulturnu i povijesnu baštinu kraja. Vinodol percipiraju kao mjesto povoljnih prirodnih obilježja i mediteranske klime, bogatog povijesnim nasljeđem starih Frankopana i specifičnih narodnih običaja. Izuzev toga, bitan element kojim se Vinodol identificirao kroz povijest je vinogradarstvo. Vinogradarstvo je povijesna tradicija ovoga kraja duboko ukorijenjena u vinodolski identitet. Povijest povezanosti lokalne zajednice sa vinom i vinogradarstvom i njihovo identificiranje kroz tu tradiciju dodatno je ojačano i istaknuto simboličnim upisivanjem vinarske tradicije u samo ime današnje mikroregije. Ova stoljetna tradicija dugo je djelovala unutar mikroregije, sve do pojave vinskih bolesti krajem 19. stoljeća kada je na određeni period potpuno utihnula, ali ne i zaboravljena. Poslijeratnom revitalizacijom vinograda u Pavlomiru i diljem Vinodolske općine, vinogradarstvo se ponovno vratilo i osnažilo kao dio vinodolskog identiteta.

Vinodolska kulturna baština predstavlja se kroz razne kontekste najčešće vezane uz manifestacije, lokalne kulturne događaje i turističke promotivne materijale. U ovom diplomskom radu cilj je bio analizirati kako uloga baštine oblikuje mikroregionalni identitet na primjeru vinodolske manifestacije „Ružica Vinodola“. Istraživanje predstavljenih elemenata unutar manifestacije, analiziranje turističkih promotivnih materijala manifestacije te percepcija lokalnog

stanovništva o utjecaju „Ružice Vinodola“ na oblikovanje identiteta pokazalo je da manifestacija uvelike gradi i oblikuje suvremeni vinodolski identitet. Većina kazivača ističe manifestaciju kao jedinstveni projekt koji se razlikuje od „drugih“ tako što se ističe specifičnim narodnim običajima vezanim uz vinogradarsku tradiciju iz povijesnog vremena frankopanske vladavine. Također, „Ružica Vinodola“ je jedna od ljetnih kulturno-turističkih manifestacija na vinodolskom području koja je, uz zabavni turistički segment, povezala etnografsku kulturnu baštinu Vinodola predstavljajući djelić nekadašnjih običaja svakodnevnog života lokalne zajednice. Manifestacija je nastala na temelju lokalne usmene predaje vezane uz vinogradarski narodni običaj u kojemu se svake godine nakon berbe grožđa birala najvrjednija djevojka – *Ružica*. U tom kontekstu suvremena manifestacija oblikovala je natjecanje u kojemu se djevojke natječu za prvo mjesto, izvodeći razne igre inspirirane vinogradarskim narodnim običajima i svakodnevicom nekadašnjeg života Vinodolaca. Uz tri dana natjecanja, kulturna baština predstavlja se, izravno i/ili neizravno, kroz folklornu povorku lokalnih KUD-ova, odjevne predmete sudionika, gastronomsku ponudu u sklopu sajma i druge slične motive. Predstavljanje i uklapanje mnogih elemenata kulturne baštine i tradicije Vinodola u manifestaciju, pokazuje da je baština osviještena od strane lokalne zajednice, a time i valorizirana što je važan korak u njenom očuvanju i prenošenju na sljedeće generacije. Također, sudjelovanjem lokalnog stanovništva u većem dijelu organizacije i izvedbe manifestacije stvara se društvena kohezija kojom se jača osjećaj ponosa i pripadnosti, pa samim time pomaže u oblikovanju vinodolskog identiteta. „Ružica Vinodola“ rezultat je jedne selekcije od mnoštva elemenata kulturne baštine koja je otvorila put u osnaživanju identiteta mikroregije, te takav postupak bi trebao biti primjer za daljnja istraživanja „novih“ elemenata baštine u Vinodolu koja bi se prezentirala i promovirala, a samim time i sudjelovala u izgradnji identiteta.

U razgovoru sa lokalnim stanovništvom o vinodolskom identitetu i njegovim značajkama, došla sam do zaključka da kazivači većinom percipiraju baštinu Vinodola kroz skup prepoznatih elemenata, već uklopljenih u turističku ponudu. Pitanje koje se ovdje nameće jest zašto je njihova percepcija identiteta vidljiva samo kroz specifičan kontekst kulturne baštine Vinodola koji je široko priznat i istaknut ponajviše u turističkom diskursu. Postoji mnogo više aspekata vinodolskog identiteta i baštine koji su vrijedni prepoznavanja, no kojih se kazivači nisu sjetili spomenuti. Lokalno stanovništvo vjerojatno nije svjesno da aspekti poput povijesti njihovog mjesta ili svakodnevni način života također dio baštine.

Za daljnja istraživanja otvaraju se nova pitanja i teme vezane uz povezanost kulturnih manifestacija i oblikovanja identiteta poput primjerice kakav će utjecaj „Ružica Vinodola“ imati u budućnosti na mikroregionalni identitet. Nadalje, pokazatelj da uloga baštine oblikuje mikroregionalni identitet, vidljiv je u porastu manifestacija i drugih kulturnih događaja diljem Vinodola, vezanih uz kulturno-povijesnu baštinu, u posljednjih desetak godina. Radi toga, mogu se istraživati uloge i utjecaji tih kulturnih manifestacija i događaja na daljnje oblikovanje vinodolskog identiteta.

8. POPIS LITERATURE I IZVORA

Literatura

ANTIĆ PEVERIN, Stanko. 2006. "O identitetu Vinodola". *Vinodolski zbornik 11/2006*, Crikvenica: Centar za kulturu "Dr. Ivan Kostrenčić", 9-33.

ANTIĆ PEVERIN, Stanko. 2008. *Bribir - Župa sv. Petra i sv. Pavla*. Bribir: Narodna knjižnica i čitaonica Bribir; Općina Vinodolska Bribir; Župa sv. Petra i sv. Pavla Bribir.

BABIĆ, Dragomir, et. al. 2012. *Polak običaja i navade stare: mesopusni običaji Novog Vinodolskog - usmena pučka drama*. Novi Vinodolski: Katedra Čakavskog sabora Novljansko kolo: Grad Novi Vinodolski.

BLAŽEVIĆ, Branko. 1998. *Gospodarstvo Novog Vinodolskog u dvadesetom stoljeću: (prilog istraživanju turističkog i ukupnog razvoja)*, Rijeka : Adamić, Novi Vinodolski: Turistička zajednica Novi Vinodolski.

BLAŽEVIĆ, Branko. 2014. "Prilog istraživanju hotelijerstva na području Crikveničko-vinodolske rivijere". *Vinodolski zbornik 15/2014*, Crikvenica: Centar za kulturu "Dr. Ivan Kostrenčić", 39-86.

BRATULIĆ, Josip. 2011. "O hrvatskom identitetu, neposredno". *Hrvatski identitet - Zbornik*, Zagreb: Matica Hrvatska, 9-23

BUTKOVIĆ, Ljiljana. 2006. "Život i književni rad Ivana Mažuranića - uz 190. obljetnicu rođenja". *Vinodolski zbornik 11/2006*, Crikvenica: Centar za kulturu "Dr. Ivan Kostrenčić", 236-240.

CRNIĆ, Ivica. 2005. "Nekoliko teza za koncepciju razvoja turizma u Općini Vinodolskoj". *Vinodolski zbornik 10/2005*, Crikvenica: Ustanova u kulturi "Dr. Ivan Kostrenčić", 25-26.

GAVAZZI, Milovan. 1978. "Areali tradicijske kulture jugoistočne Evrope". U: *Vrela i sudbine narodnih tradicija*, Zagreb: Liber, 184-194.

GOSS, Vladimir. 1988. "Vinodolski teritorij i njegova prostorna organizacija". *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 12-13:91-95.

- HAVILAND, William A. 2002. *Kulturna antropologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- JAGODNIK, Petra et. al. 2019. "Identification and Mapping of Soil Erosion Processes Using the Visual Interpretation of LiDAR Imagery". *International Journal of Geo-Information*. 8/438:1-26
- JANEŠ, Andrej. 2014. "Nove spoznaje o utvrđi Lopar u Novom Vinodolskom". *Vinodolski zbornik 15/2014*, Crikvenica: Centar za kulturu "Dr. Ivan Kostrenčić", 7-30.
- JERČINOVIĆ, Ivica. 2005. "Ruralni turizam u Vinodolu - budućnost i ograničenja". *Vinodolski zbornik 10/2005*, Crikvenica: Ustanova u kulturi "Dr. Ivan Kostrenčić", 197-203.
- JEŽIĆ, Davorin. 1969. "Legenda iz Novog Vinodolskog". *Bilten Kolektiva 4/2-3:12-14*. Rijeka: Istravinoexport.
- JEŽIĆ, Davorin. 1983. "Folklor Novog Vinodolskog". *Vinodolski zbornik III*, Rijeka: "Tipograf" Rijeka, 387-392.
- JURČIĆ KLEKOVIĆ, Željka. 2005. "Kulturna baština Vinodola i njena ugroženost". *Vinodolski zbornik 10/2005*, Crikvenica: Ustanova u kulturi "Dr. Ivan Kostrenčić", 179-195.
- JURČIĆ-KLEKOVIĆ, Željka. 2006. "Strategija razvoja kulturnog turizma Vinodola - globalni ciljevi". *Vinodolski zbornik 11/2006*, Crikvenica: Centar za kulturu "Dr. Ivan Kostrenčić", 44-52.
- JURIŠA, Mihovil. 2008. "Oživljavanje poljoprivrede u Vinodolu". *Vinodolski zbornik 12/2008*, Crikvenica: Centar za kulturu "Dr. Ivan Kostrenčić", 93-104.
- KALANJ, Rade. 2003. Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje. *Socijalna ekologija*, 12/1-2:47-68.
- KARKOVIĆ TAKALIĆ, Palma, et. al. 2022. "Kulturni turizam ruralnog područja Vinodolskog kraja (Ledenice). Cultural tourism of the rural area of the Vinodol region (Ledenice)". U *Zbornik radova 2. međunarodna znanstveno-stručna konferencija za razvoj ruralnog turizma „Održivi i odgovorni razvoj ruralnog područja“*, Sisak : VIMAL AKADEMIJA, 194-208.
- KELEMEN, Petra i Sanja LONČAR. "“Obično” vs. "atraktivno": kako priče o načinu života postaju dio turističke ponude". *Studia ethnologica Croatica 23/1:183-214*.

- KRUHEK, Milan. 1988. "Vinodol od kneževa krčkih do Zrinsko-frankopanske urote". U *Prošlost i baština Vinodola*, ur. Jasna Tomičić. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 35-58.
- MALATESTINIĆ, Ivica. 2005. "Turizam - temeljna djelatnost gospodarskog razvitka". *Vinodolski zbornik 10/2005*, Crikvenica: Ustanova u kulturi "Dr. Ivan Kostrenčić", 1-24.
- MARGETIĆ, Lujo. 1988. "Vinodolski zakon". U *Prošlost i baština Vinodola*, ur. Jasna Tomičić. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 29-34.
- MATEJČIĆ, Radmila. 1988. "Uvod". U *Prošlost i baština Vinodola*, ur. Jasna Tomičić. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 9-28.
- MATEJČIĆ, Radmila. 1989. *Crikvenica: područje općine. Povijest - Kultura - Umjetnost - Prirodne znamenitosti - Turizam*. Vol. 2. Zagreb: Privredni Vjesnik.
- MATEJČIĆ, Radmila. 1991. "Spomenici kulture na području općine Crikvenica". *Peristil* 34/1:127-130.
- MEDVED, Gordana. 2003. "Turistička destinacija Kvarner kroz djelovanje turističke zajednice županije". *Tourism and hospitality management* 9/2:247-260.
- PANČIĆ KOMBOL, Tonka. 2006. "Kulturno naslijeđe i turizam". *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 16-17:211-226.
- PANTELIĆ, Marija Agnezija. 1996. "Drivenički odlomak glagoljskoga brevijara iz 15. stoljeća". *Slovo* 44-46:85-97.
- REGAN, Krešimir. 2006. "Plemićki grad Grižane - povijesno-arheološka slika stanja istraženosti". *Vinodolski zbornik 11/2006*, Crikvenica: Centar za kulturu "Dr. Ivan Kostrenčić", 115-157.
- ROGIĆ, Veljko. "Vinodol - suvremena uslovljenost novih odnosa regionalne zonalnosti." *Hrvatski geografski glasnik* 30/1:104-125.
- SEFERAGIĆ, Dušica. "Usponi i padovi Novog Vinodolskog (Proturječja globalnog razvoja – studija slučaja)". *Sociologija i prostor* 48/2:223-246.
- SKLEDAR, Nikola. 1991. „Simboli i socio-kulturni identitet (prilog antropologijskom pristupu)“. U *Simboli identiteta (studije, eseji, građa)*, Zagreb: Biblioteka hrvatskog etnološkog društva, 7-20.

ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena. 2014. „Zašto trebamo Mediteran? Pozivanje na sredozemni imaginarij u suvremenoj Hrvatskoj”. U *Ponovno iscrtavanje granica: transformacije identiteta i redefiniciranje kulturnih regija u novim političkim okolnostima / Ponovno izrisovanje meja: transformacije identiteta in redefiniciranje kulturnih regij v novih političkih okoliščinah*. Zagreb - Ljubljana: Hrvatsko etnološko društvo; Slovensko etnološko društvo, 27-47.

ŠKRGATIĆ, Sanja. 2002. “Izletnička tura ‘Frankopanski Vinodol’ ”. *Vinodolski zbornik 8/2002*, Crikvenica: Centar za kulturu “Dr. Ivan Kostrenčić”, 115-131.

SMOLČIĆ Jurdana, Dora. 2005. “Održivi razvoj crikveničko-vinodolskog kraja”. *Vinodolski zbornik 10/2005*, Crikvenica: Ustanova u kulturi “Dr. Ivan Kostrenčić”, 61-74.

SOKOLIĆ, Ivan. 2002. “Vinogradarstvo Vinodola na kraju drugog i početkom trećeg milenija”. *Vinodolski zbornik 8/2002*, Crikvenica: Centar za kulturu “Dr. Ivan Kostrenčić”, 89-96.

SOKOLIĆ, Tami. 2006. “Ružica Vinodola”. U *Vinodolski zbornik 11/2006*, Crikvenica: Centar za kulturu “Dr. Ivan Kostrenčić”, 53-72.

STANKOVA, Mariya i Ivana VASSENSKA. 2015. “Raising cultural awareness of local traditions through festival tourism”. *Tourism & Management Studies 11/1*: 120-127.

STARAC, Ranko. 2000. "Sakralna arhitektura srednjovjekovnog Vinodola." *Senjski zbornik 27/1*: 45-95.

ŠOLA, Tomislav. 2019. *Javno pamćenje: čuvanje različitosti i mogući projekti*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

ŠTERC, Stjepan KOMUŠANAC, Monika. 2014. “Prostor kao temelj identiteta u nadgradnji”. *Mostariensia: časopis za humanističke znanosti 18/1-2*:9-25.

SZABO, Agneza. 2003. "Hrvatsko primorje - povijest i politički pojam." *Jezik 50/5*:170-176.

UREMOVIĆ, Vladimir i Marko VUKELIĆ. 2008. “Prilog povijesti turizma u Crikvenici”. *Vinodolski zbornik 12/2008*, Crikvenica: Centar za kulturu “Dr. Ivan Kostrenčić”, 33-70.

UREMOVIĆ, Vladimir. 2009. *Crikvenica ne zaboravlja*. Crikvenica: Grad Crikvenica; Društvo Crikveničana.

VRANČIĆ, Nikolina i Andrej JANEŠ. 2020. "Razvoj utvrde Lopar u Novom Vinodolskom kroz pokretne nalaze." *Starohrvatska prosvjeta* III/47:119-230.

WEEDON, Chris. 2004. *Identity and Culture*. Maidenhead: Open University Press.

ZARADIJA KIŠ, Antonija. 2003. "Sv. Martin u glagoljaškoj tradiciji senjsko-vinodolskog kraja". *Senjski zbornik* 30/1:177-190.

Internetski izvori

Internetski izvor 1. Stanovništvo prema narodnosti i vjeri. Popis 2021.". *Državni zavod za statistiku*, 31. siječnja 2023. [Stanovništvo | Državni zavod za statistiku \(dzs.hr\)](https://dzs.hr/) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 2. ERCEGOVAC Ivana, Srđan GOŠEV, Željka JELINČIĆ, Ljubica PULIŠEČIĆ ČARIĆ i Damir PLESAC. "Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. Prvi rezultati po naseljima." *Državni zavod za statistiku*, 30. lipnja 2022. [SI-1711 Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. Prvi rezultati po naseljima \(dzs.hr\)](https://dzs.hr/) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 3. "Statistički podaci o gospodarstvu PGŽ". *Primorsko-goranska županija*, 1.siječnja 2020. [Statistički podaci o gospodarstvu PGŽ | Primorsko-goranska županija \(pgz.hr\)](https://pgz.hr/) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 4. "Vinodol - prepoznatljiva turistička destinacija". *Turistička zajednica Vinodolske općine*, 5. kolovoza 2022. [VINODOL - PREPOZNATLJIVA TURISTIČKA DESTINACIJA » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](https://tz-vinodol.hr/) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 5. "Povijest grada i počeci turizma". *Grad Novi Vinodolski*. [Povijest grada i počeci turizma - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](https://novi-vinodolski.hr/) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 6. "Arheološki ostaci utvrde Lopar". *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6858> (Pristup 7.6.2023.)

Internetski izvor 7. "Povijest grada i počeci turizma". *Grad Novi Vinodolski*. [Povijest grada i počeci turizma - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](https://novi-vinodolski.hr/) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 8. “Frankopanski kaštel s kulom Kvadrac”. *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-840> (Pristup 8.6.2023.)

Internetski izvor 9. “Ruševine staroga grada Ledenice”. *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6979> (Pristup 9.6.2023.)

Internetski izvor 10. “Povijest grada i počeci turizma”. *Grad Novi Vinodolski*. [Povijest grada i počeci turizma - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](https://novi-vinodolski.hr/povijest-grada-i-poceci-turizma) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 11. “Kulturno povijesna baština - Sakralni objekti”. *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski* [SAKRALNI OBJEKTI | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](https://tz-novi-vinodolski.hr/sakralni-objekti) (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 12. “Sakralna baština“. *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 13. “Sakralna baština“. *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 14. “Kulturno povijesna baština - Vinodolski zakon”. *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski* [VINODOLSKI ZAKON | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](https://tz-novi-vinodolski.hr/vinodolski-zakon) (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 15. “Sakralna baština“. *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 16. “Sakralna baština“. *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 17. “Sakralna baština“. *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 18. “Župna crkva svetog Filipa i Jakova sa zvonikom”. *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/P-6156> (Pristup 9.6.2023.)

Internetski izvor 19. “Sakralna baština“. *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 20. “Kulturno povijesna baština - Sakralni objekti”. *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski* [SAKRALNI OBJEKTI | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](https://tz-novi-vinodolski.hr/sakralni-objekti) (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 21. Internetski izvor 19. "Sakralna baština". *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 22. Internetski izvor 19. "Sakralna baština". *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 23. "Kulturno povijesna baština - Sakralni objekti". *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski* [SAKRALNI OBJEKTI | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](https://tz-novi-vinodolski.hr/SAKRALNI_OBJEKTI) (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 24. "Sakralna baština". *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 25. "Sakralna baština". *Grad Novi Vinodolski* <https://novi-vinodolski.hr/sakralna-bastina/> (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 26. "Crkva sv. Marina s arheološkim nalazištem na otočiću Sveti Marin". *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6742> (Pristup 9.6.2023.)

Internetski izvor 27. "Kulturna baština - Vinodolski zakon". *Grad Novi Vinodolski* [Vinodolski zakon - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](https://novi-vinodolski.hr/Vinodolski_zakon_-_Novi_Vinodolski_-_Sluzbene_stranice_grada) (Pristup 9.6.2023.)

Internetski izvor 28. "Kulturno povijesna baština - Vinodolski zakon". *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski* [VINODOLSKI ZAKON | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](https://tz-novi-vinodolski.hr/VINODOLSKI_ZAKON) (Pristup: 9.6.2023.)

Internetski izvor 29. "Kulturna baština - Glagoljica". *Grad Novi Vinodolski* [Glagoljica - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](https://novi-vinodolski.hr/Glagoljica_-_Novi_Vinodolski_-_Sluzbene_stranice_grada) (Pristup 9.6.2023.)

Internetski izvor 30. "Kulturno povijesna baština - Obitelj Mažuranić". *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski* [Obitelj Mažuranić | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](https://tz-novi-vinodolski.hr/Obitelj_Mazuranic) (Pristup:10.6.2023.)

Internetski izvor 31. "Povijest grada i počeci turizma". *Grad Novi Vinodolski*. [Povijest grada i počeci turizma - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](https://novi-vinodolski.hr/Povijest_grada_i_poceci_turizma_-_Novi_Vinodolski_-_Sluzbene_stranice_grada) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 32. "Kulturno povijesna baština - Obitelj Mažuranić". *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski* [Obitelj Mažuranić | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](https://tz-novi-vinodolski.hr/Obitelj_Mazuranic) (Pristup:10.6.2023.)

Internetski izvor 33. “Povijest grada i počeci turizma”. *Grad Novi Vinodolski*. [Povijest grada i počeci turizma - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 34. “Povijest grada i počeci turizma”. *Grad Novi Vinodolski*. [Povijest grada i počeci turizma - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup 6.6.2023.)

Internetski izvor 35. “Kulturna baština - Mesopust”. *Grad Novi Vinodolski* [Mesopust - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 10.6.2023.)

Internetski izvor 36. “Kulturna baština - Mesopust”. *Grad Novi Vinodolski* [Mesopust - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 10.6.2023.)

Internetski izvor 37. “Kulturna baština - Sopile”. *Grad Novi Vinodolski* [Mesopust - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 10.6.2023.)

Internetski izvor 38. “Kulturna baština – Novljanska narodna nošnja”. *Grad Novi Vinodolski* [Mesopust - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 10.6.2023.)

Internetski izvor 39. “Upoznajte Vinodol - Sakralna baština”. *Turistička zajednica Općine Vinodolske općine* [Crkva Sv.Petra i Pavla » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](#) (Pristup 11.6.2023.)

Internetski izvor 40. “Upoznajte Vinodol - Vinodolska vrela i perila”. *Turistička zajednica općine Vinodolske općine*. [Vinodolska vrela i perila » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](#) (Pristup: 13.6.2023.)

Internetski izvor 41. ŠIMONVIĆ, Robert. „Mještani Vinodola čistili zapuštena vrela i perila”. *Novi list*, 31. ožujka 2021. https://www.novilist.hr/rijeka-regija/novi-vinodolski-crikvenica/mjestani-vinodola-cistili-zapustena-vrela-i-perila/?meta_refresh=true (Pristup: 24.9.2023.)

Internetski izvor 42. „U Bribiru održan 1. Festival bibrirskog prsnaca: Pogledajte u čemu je tajna ove originalne delicije!”. *RiPortal*, 14. travnja 2023. <https://riportal.net.hr/rijeka/u-bribiru-odrzan-1-festival-bibrirskog-prsnaca-pogledajte-u-cemu-je-tajna-ove-originalne-delicije/383070/> (Pristup: 13.6.2023.)

Internetski izvor 43. “Kašteli Vinodola - Kaštel Drivenik” *Turistička zajednica općine Vinodolske općine*. [Kaštel Drivenik » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](#) (Pristup: 13.6.2023.)

Internetski izvor 44. “Upoznajte Vinodol - Vinodolska vrela i perila”. *Turistička zajednica općine Vinodolske općine*. [Vinodolska vrela i perila » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](https://tz-vinodol.hr) (Pristup: 13.6.2023.)

Internetski izvor 45. “Gradina Badanj”. *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/RRI-0405-1976> (Pristup: 13.6.2023.)

Internetski izvor 46. “Istražite Vinodol - Grižane”. *Turistička zajednica općine Vinodolske općine*. [Grižane » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](https://tz-vinodol.hr) (Pristup: 13.06.2023.)

Internetski izvor 47. “Upoznajte Vinodol - Vinodolska vrela i perila”. *Turistička zajednica općine Vinodolske općine*. [Vinodolska vrela i perila » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](https://tz-vinodol.hr) (Pristup: 13.6.2023.)

Internetski izvor 48. “Kultura - Kuća Klović”. *Vinodolska općina - Službeni portal*. [Kuća Klović | Općina Vinodolska općina](https://www.vinodolska-opcina.hr) (Pristup: 13.6.2023.)

Internetski izvor 49. “Tradicijska kuća Belobrajić s okućnicom”. *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7279> (Pristup: 14.6.2023.)

Internetski izvor 50. “III. Uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom., 1. Preventivna zaštita - čl. 10” *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, 1. siječnja 2023. [Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara - Zakon.hr](https://zakon.hr) (Pristup 9.6.2023.)

Internetski izvor 51. “Aktivni odmor – Vidikovci: Oči Vinodola”. *Turistička zajednica općine Vinodolske općine*. https://www.tz-novi-vinodolski.hr/hr/vidikovci_oci_vinodola/36/13 (Pristup: 14.6.2023.)

Internetski izvor 52. “O projektu” *Putovima Frankopana*. [O projektu - Putovima Frankopana \(frankopani.eu\)](https://www.putovimafrankopana.eu) (Pristup: 30.6.2023.)

Internetski izvor 53. “Istražite Vinodol - Manifestacije” *Turistička zajednica općine Vinodolske općine* [Vinodolske ljetne večeri » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](https://tz-vinodol.hr) (Pristup: 30.6.2023.)

Internetski izvor 54. ŠIMONOVIĆ, Robert. 2022. “Vinodolska općina prepoznata po svom ruralnom turizmu”. *Novi list*, 14. siječnja. [Vinodolska općina prepoznata po svom ruralnom turizmu - Novi list](https://www.novolist.hr) (Pristup: 30.6.2023.)

Internetski izvor 55. ŠIMONOVIĆ, Robert. 2022. “Turističke brojke u Novom bolje su od rekordne 2019. godine. ‘Ne treba više dizati broj noćenja, već kvalitetu’ “ *Novi List*, 6. listopada 2022. [Turističke brojke u Novom bolje su od rekordne 2019. godine: 'Ne treba više dizati broj noćenja, već kvalitetu' - Novi list](https://www.novolist.hr) (Pristup: 6.6.2023.)

Internetski izvor 56. “Vinodol - prepoznatljiva turistička destinacija”. *Turistička zajednica Vinodolske općine*, 5. kolovoza 2022. [VINODOL - PREPOZNATLJIVA TURISTIČKA DESTINACIJA » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](#) (Pristup: 6.6.2023.)

Internetski izvor 57. *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski*. [Turistička zajednica Grada Novi Vinodolski \(tz-novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 30.8.2023.)

Internetski izvor 58. *Turistička zajednica općine Vinodolske općine*. [Korak od mora dva od sniga » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](#) (Pristup: 30.8.2023.)

Internetski izvor 59. KUFNER, Blanka. 2021. “Miroslav Palinkaš krenuo je od nule, danas proizvodi vrhunsku žlahtinu i pjenušce”. *Agroklub*, 21. rujna. [Miroslav Palinkaš krenuo je od nule, danas proizvodi vrhunsku žlahtinu i pjenušce - Vinogradarstvo | Agroklub.com](#) (Pristup: 10.7.2023.)

Internetski izvor 60. “Ružica Vinodola”. *Vinopedia*. [Ružica Vinodola - Vinopedia](#) (Pristup: 10.7.2023.)

Internetski izvor 61. “Ružica Vinodola”. 2022. *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski*. [Ružica Vinodola | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 10.7.2023.)

Internetski izvor 62. KRIŠKOVIĆ, Đurđica. 2019. “Dveri prošlosti”. *Grad Novi Vinodolski*, 31. Siječnja. [DVERI PROŠLOSTI - Novi Vinodolski – Službene stranice grada \(novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 14.7.2023.)

Internetski izvor 63. “Kalendar događanja - Ružica Vinodola: Predstavljanje kandidatkinja”. 2022. *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski*. [Ružica Vinodola - Predstavljanje kandidatkinja | Turistička zajednica Grada \(tz-novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 17.7.2023.)

Internetski izvor 64. “Statut i službena obilježja Grada” *Grad Novi Vinodolski*, 18. ožujka 2013. [Microsoft Word - 7 - Statut Grada Novog Vinodolskog 2013_2_.doc \(novi-vinodolski.hr\)](#) (Pristup: 7.6.2023.)

Turistički promotivni materijali

BIONDIĆ, Marijana. [s.a.], *Vinodol: Bribir-Grižane-Drivenik-Tribalj. Korak od mora, dva od sniga*. Bribir: Turistička zajednica općine Vinodolske.

BOŽIĆ BLAŽEVIĆ, [s.a.], Ana. *Riviera Novi Vinodolski*. Novi Vinodolski: Turistička zajednica Grada Novi Vinodolski.

BRUKETA, Iris i Vladimir BUTKOVIĆ. [s.a.], *Turistički vidici. Zaleđe Vinodola*. TZG Novi Vinodolski, TZ Općine Vinodolske.

BRUKETA, Iris. [s.a.], *Staza kamenih stupi*. Bribir: TZO Vinodolske općine.

CAR Avdagić, Andrea i Promotiv Travel. 2021. *Outdoor - pulse of life. Crikvenica Vinodol Riviera. Crikvenica - Novi Vinodolski - Vinodol*. Turistička zajednica grada Crikvenica; Turistička zajednica grada Novi Vinodolski; Turistička zajednica općine Vinodolske.

CAR AVDAGIĆ, Andrea. [s.a.], *Riviera Crikvenica-Novi Vinodolski-Vinodol. Kamopvi; Camps; Campingplätze*. Turistička zajednica grada Crikvenice, Turistička zajednica grada Novi Vinodolski, Turistička zajednica općine Vinodolske općine.

Events 2008. Program zbivanja. Jadranovo - Dramalj - Crikvenica - Selce - Novi Vinodolski - Vinodol. 2008. TZ grada Crikvenice; TZ mjesta Dramalj; TZ mjesta Jadranovo; TZ grada Novi Vinodolski; TZ mjesta Selce; TZ općine Vinodolske.

Glas Vinodola III/16, 16. rujna 2011. Bribir: Općina Vinodolska.

Glas Vinodola II/4, Rujan 2008. Bribir: Općina Vinodolska.

GOTTHARDI-PAVLOVSKY, Aleksej. 2013. *Ružica Vinodola. The Wine Rose of Vinodol. Novi Vinodolski/Vinodol*. 2004.-2013. Turistička zajednica grada Novi Vinodolski; Turistička zajednica Vinodolske općine.

JURČIĆ KLEKOVIĆ, Željka et. al. 1998. *Općina Vinodolska. Turistički vodič*. Bribir: Općina Vinodolska.

NEZIROVIĆ, Mara ur. 2008. *Kvarner - primorje, otoci, gorje*. Rijeka: Turistička zajednica Kvarnera.

Novi Vinodolski - Tourist train. Informacije o vlaku. Grga tours, obrt za prijevoz tereta i putnika. [s.a.]

ORLIĆ, Paola. 2019. *Puna života - Ne ispunjavajte život danima, ispunite dane životom.* Zagreb: Hrvatska turistička zajednica.

SAVIĆ, Vladimir. [s.a.], *Planinarske staze i šetnice. Riviera: Crikvenica - Novi Vinodolski - Vinodol.* TZG Novi Vinodolski, TZG Crikvenica, TZ Općine Vinodolske, TZ mjesta Jadranovo, TZ mjesta Dramalj, TZ mjesta Selce.

SAVIĆ, Vlado i BK Crikvenica. 2007. *Biciklističke staze. Bike Route. Novi Vinodolski; Crikvenica-Selce; Dramalj-Jadranovo; Vinodol.* TZ Grada Novog Vinodolskog, TZ Grada Crikvenice, TZ mjesta Dramalj, TZ mjesta Jadranovo, TZ Općine Vinodolske.

Staklena kapelica - Glass Chapel. Novi Vinodolski - Krmpote - selo Omar. Turistička zajednica grada Novi Vinodolski. [s.a.]

Vidikovci Belvederes. Oči Vinodola. Eyes of the Vinodol. Turistička zajednica Grada Novi Vinodolski, Turistička zajednica Općine Vinodolske. [s.a.]

ZORIČIĆ, Milorad. 2007. *Ružica Vinodola. Vinodol (Vallis Vinariae) u prošlosti i sadašnjosti.* Novi Vinodolski.

ZORIČIĆ, Milorad. 2013. *Ružica Vinodola 2004.-2013. Vinodol – Novi Vinodolski.* Turistička zajednica grada Novi Vinodolski; Turistička zajednica Vinodolske općine.

“Istražite Vinodol - Aktivni odmor” *Turistička zajednica općine Vinodolske općine.* <https://tz-vinodol.hr/wp-content/uploads/2021/05/Setnice-i-staze.pdf> (Pristup: 16.6.2023.)

“O nama - Obavijesti” *Turistička zajednica grada Novi Vinodolski.* https://www.tz-novi-vinodolski.hr/upload/pdf/Image_brosura.pdf (Pristup: 16.6.2023.)

9. POPIS PRILOGA

Slika 1. Geografski prikaz Vinodola i njegovih granica. (Jagodnik et. al. 2019:4) (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 2.: Prikaz naslovne strane internetske stranice Turističke zajednice Vinodolske općine. Izvor: web stranica tz-vinodol.hr [Korak od mora dva od sniga » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](#) (Pristup: 11.9..2023.)

Slika 3.: Prikaz Ljetnog karnevala u Novom Vinodolskom. Objavljeno: 3.7.2022. Izvor: Facebook profil: [Ružica Vinodola](https://m.facebook.com/photo.php?fbid=5893532987327996&id=100000140601290&set=a.5893542723993689) <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=5893532987327996&id=100000140601290&set=a.5893542723993689> (Pristup: 11.9.2023.)

Slika 4.: Prikaz Vinodolskih ljetnih večeri u Bribiru ispred frankopanske kule i gradine. Izvor: web stranica tz-vinodol.hr [Josjo Butorac i Klapa Vinčace20. "Vinodolske ljetne večeri" » TZ Vinodolske općine \(tz-vinodol.hr\)](#) (Pristup: 11.9..2023.)

Slika 5. Logo manifestacije “Ružica Vinodola“. Izvor: web stranica Adriatic-holidays.net. [Novi Vinodolski 51250 info with video and webcam \(adriatic-holidays.net\)](#) (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 6. Primjer “*skočca*” odnosno komada grozda sa listovima vinove loze. Snimila: Antonia Cerovec, 1.10.2021.

Slika 7. Primjer suvenira simbola manifestacije “Ružice Vinodola”. Snimila: Antonia Cerovec, 1.10.2021.

Slika 8. Djevojke “Ružice Vinodola” u vinogradima u Pavlomiru. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: *Facebook* profil: [Ružica Vinodola](https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6033560713325222&id=100000140601290&set=a.6033563316658295). <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6033560713325222&id=100000140601290&set=a.6033563316658295> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 9. Pogled na vinograde u Pavlomiru, Novi Vinodolski (Snimila: Antonia Cerovec, 24.9.2021.)

Slika 10. Predstavljanje *Ružica* na pozornici pred bibrirskim Kaštelom. Objavljeno: 10. 8. 2019.
Izvor: *Facebook* profil *Ružica* *Vinodola*
(<https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2855692254445433&id=100000140601290&set=a.2855688574445801>) (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 11. Pogled na bibrirsku kulu Turan i ostatke gradine, te pozornicu na kojoj se predstavljaju *Ružice* (Snimila: Antonia Cerovec, 1.10.2021.)

Slika 12. Povorka KUD-a “Ilija Dorčić” kroz pavlomirski vinograd, u pratnji sopilaša, natjecateljica i njihovih pratitelja. Objavljeno: 17.8.2018. Izvor: Facebook profil: *Ružica* *Vinodola*
(<https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2259624667385531&id=100000140601290&set=a.2259621294052535>) (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 13. Gospodin Velibor Topolovec u ulozi Kneza vinograda. Objavljeno: 19.8.2022. Izvor: *Facebook* profil: *Ružica* *Vinodola*.
(<https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6025843610763599&id=100000140601290&set=a.6025849634096330>) (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 14. Prva igra: trčanje kroz vinograd i branje grozdova. Objavljeno: 15.8.2014. Izvor: *Facebook* profil: *Ružica* *Vinodola*.
(<https://m.facebook.com/photo.php?fbid=904579852890026&id=100000140601290&set=a.904578226223522>) (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 15. Prva igra: Sudac provjerava broj grozdova u košari. Objavljeno: 15.8.2014. Izvor: *Facebook* profil: *Ružica* *Vinodola*.
(<https://m.facebook.com/photo.php?fbid=904580179556660&id=100000140601290&set=a.904578226223522>) (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 16. Druga igra: Ručno mašćenje grožđa uz provjeru sudaca. Objavljeno: 19.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6025845877430039&id=100000140601290&set=a.6025849634096330> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 17. Treća igra: Nožno mašćenje grožđa uz pratnju sudaca. Objavljeno: 19.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6025844710763489&id=100000140601290&set=a.6025849634096330> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 18. Pogled na posjetioce sa pozornice na trgu Precrikva. Iza njih nalazi se župna crkva sv. Filipa i sv. Jakova. Objavljeno: 19.8.2018. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2264728476875150&id=100000140601290&set=a.2264718193542845> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 19. Posjetioci na trgu Precrikva, ispred pozornice. Objavljeno: 19.8.2018. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2264736190207712&id=100000140601290&set=a.2264718193542845> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 20. Povorka KUD-a "Ilija Dorčić" sa Ružicama i njihovom pratnjom kroz centar grada Novog Vinodolskog. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6033561783325115&id=100000140601290&set=a.6033563316658295> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 21. Nastavak povorke prema Starom gradu koju predvode sopilaši, u pozadini se nalazi frankopanska kula Kvadrac (Turnac). Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6033562853325008&id=100000140601290&set=a.6033563316658295> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 22. Igra punjenja posude vodom iz spremnika (brente). Objavljeno: 17.8.2019. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2868806309800694&id=100000140601290&set=a.2868800093134649> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 23. Kazivačica i bivša natjecateljica „Ružice Vinodola“ Marija Jurić tijekom igre Mljevenja kave u tradicionalnom mlincu. Objavljeno: 18.8.2018. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2261509210530410&id=100000140601290&set=a.2261497300531601> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 24. Igra pretakanja vina u lončice. Objavljeno: 19.8.2017. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=1796527953695207&id=100000140601290&set=a.1796521327029203> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 25. Igra pravljenja vijenčića od suhih smokava i lovorovog lista. Objavljeno: 17.8.2019. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2868808243133834&id=100000140601290&set=a.2868800093134649> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 26. Sajam na Trgu Vinodolskog zakona tijekom manifestacije. Objavljeno: 20.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6028614803819813&id=100000140601290&set=a.6028630177151609> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 27. Sajam na Trgu Vinodolskog zakona tijekom manifestacije. Objavljeno: 20.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6028614153819878&id=100000140601290&set=a.6028630177151609> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 28. Pobjednica Ružica Vinodola i njene dvije pratilje sa stiliziranim krunama. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: Facebook profil: Ružica Vinodola.

<https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6033559613325332&id=100000140601290&set=a.6033563316658295> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 29. KUD „Bribir“ na ceremoniji predstavljanja natjecateljica ispred bribirske gradine. Objavljeno: 11.8.2018. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2248558271825504&id=100000140601290&set=a.2248553951825936>. (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 30. Povorka u Pavlomiru, prvi dan natjecanja. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6033560876658539&id=100000140601290&set=a.6033563316658295> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 31. Natjecateljica “Ružice Vinodola” u radnoj nošnji. Objavljeno: 11.8.2018. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=2248554885159176&id=100000140601290&set=a.2248553951825936> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 32. Suci manifestacije “Ružice Vinodola“. Objavljeno: 19.8.2022. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6025847204096573&id=100000140601290&set=a.6025849634096330> (Pristup: 20.7.2023.)

Slika 33. Povorka natjecateljica i svojih pratitelja u specifičnim crnim tunikama. Objavljeno: 21.8.2022. Izvor: *Facebook* profil: Ružica Vinodola. <https://m.facebook.com/photo.php?fbid=6033562996658327&id=100000140601290&set=a.6033563316658295> (Pristup: 20.7.2023.)

Kazivači

Velibor Topolovec, član udruge Ružica Vinodola (Udruga prijatelja grožđa i vina), uloga *Kneza vinograda* u manifestaciji

Marija Jurić, bivša natjecateljica “Ružice Vinodola”

MG, umirovljenica, članica KUD-a “Ilija Dorčić”

Anton Deranja Tončić, jedan od suosnivača manifestacije, bivši *Knez vinograda* u manifestaciji

Alenka Spoja, direktorica Turističke zajednice Vinodolske općine

Sven Koščak, mag. ing., posjetitelj manifestacije

Matej Šamanić, uloga suca u manifestaciji

MA, mag. oec., posjetiteljica manifestacije

UPITNICE ZA TERENSKO ISTRAŽIVANJE

1) ORGANIZATORI/INSTITUCIJE

- Na što je fokusirana turistička ponuda Vinodola?
- Tko su glavni akteri koji donose odluke o razvoju turizma grada?
- Po čemu je poznat vinodolski kraj? (Što svako mjesto ima za ponuditi od kulturne baštine?)
- Koji je bio primarni cilj nastanka Ružice?
- Tko radi promociju i na koji način se promovira manifestacija?
- Kada počinje promocija i gdje, tko sve promovira?
- Što predstavljaju motivi na promidžbenim materijalima?
- Radi li se na određenom unaprjeđivanju manifestacije i promidžbe za nadolazeće godine i budućnost?
- Promovira li se Ružica i tijekom godine?

- Ružica se promovira i u glasilu Vinodolske općine, Glas Vinodola. Koliko je on dostupan nelokalnom stanovništvu?
- Kako je Ružica Vinodola utjecala na razvoj turizma vinodolskog kraja? (ekonomsko, kulturno)
- Kad je osnovana Ružica Vinodola i kako?
- Više recite o narodnoj predaji na kojoj je utemeljena manifestacija.
- Prema zapisima, običaj se odvijao i u 19. stoljeću dok nije prekinut 1880. godine. Imate li kakva saznanja o tadašnjem odvijanju?
- Tko sve sudjeluje na Ružici Vinodola?
- Kad počinje manifestacija i koliko dugo traje?
- Opišite program Ružice Vinodola, tko radi program?
- Kako se Ružica razvijala tijekom godina u smislu programa i ponude?
- Kako se prijavljuju i biraju natjecateljice?
- Što se sve nudi izvan same manifestacije tj. održavanja natjecanja?
- Nude li se lokalni proizvodi? Koji su?
- Koliko je vinska industrija i ponuda uključena?
- Koji su običaji iz nekadašnjeg života u Vinodolu prikazani na Ružici?
- *Proglas o početku trgadbe* - više o tome
- Koji su zadaci/igre koje natjecateljice moraju obavljati?
- Kakvo je pravilo odijevanja? Tko što nosi, ima li tradicijskog u tome?
- Kandidatkinje su odjevene u berhan - što je to točno?
- Pojam "*skočac*", što je to?
- Čime se nagrađuje/okićuje pobjednica?
- Kakva je uloga pobjednice? Ima li kakvu obavezu pobjednica Ružice Vinodola tijekom svog godišnjeg "mandata"?
- Glazba na manifestaciji - što se svira, koje pjesme, tradicijske?
- Folklorni program - što se pleše, tko izvodi?

- Sudjeluju li i promatrači u manifestaciji?
- Koliko je očuvana kulturna baština i tradicija u interpretaciji Ružice a koliko je uključena komercijalizacija u svrhu promoviranja turizma regije (odnosno koji su elementi dijelovi tradicije a koji su suvremeni)?
- Jeste li čuli za slične manifestacije promoviranja vinogradarstva i tradicije u drugi dijelovima Hrvatske?
- Što čini Ružicu Vinodola originalnom?
- Koje još manifestacije u Novom utječu na razvoj turizma i promociju baštine?
- Po vašem mišljenju, na koje još načine odnosno što bi se moglo učiniti da bi se podignula svijest i interes za lokalnom tradicijom? Kako bi se još mogla promovirati baština?
- U Vinodolu berba grožđa prije se obavljala u frankopanskim vinogradima na položajima nazvanim Pod rupu. Postoje li ta mjesta još?
- Gdje se sad nalaze vinogradi? (Pavlomir?)
- Radi li se na oživljavanju poljoprivrede u Vinodolu i obnovi vinogradarstva, gdje?
- Što za vas predstavlja identitet Vinodola?
- Koliko je COVID19 utjecao na turizam Novog Vinodolskog i njegov razvoj?
- Na koji način je COVID19 utjecao na Ružicu Vinodola?

2) LOKALNO STANOVNIŠTVO/POSJETIOCI

- Po čemu je poznat vinodolski kraj?
- Prema zapisima, običaj se odvijao i u 19. stoljeću dok nije prekinut 1880. godine. Imate li kakva saznanja o tadašnjem odvijanju?
- Što znate o Ružici općenito?
- Koliko ste upoznati sa tim tradicijskim običajem na kojem je utemeljena manifestacija?
- Kada i kako ste saznali prvi put za njeno održavanje?
- Koliko puta ste posjetili manifestaciju? (Ako ste više puta posjetili jesu li se razlikovale po nečemu?)
- Kada ste posljednji put posjetili manifestaciju?

- Jeste li pratili cijeli program? Ako ne, što točno ste posjetili?
- Jeste obilazili sva mjesta održavanja (Bribir, Grižane, Pavlomir)?
- Jeste li obilazili što od sporedne ponude? (ugostiteljska ponuda, radionice..)
- Što vas se najviše dojmilo?
- Jeste li čuli za slične manifestacije promoviranja vinogradarstva i tradicije u drugi dijelovima Hrvatske?
- Koje još manifestacije u Novom utječu na razvoj turizma i promociju baštine?
- U Vinodolu berba grožđa prije se obavljala u frankopanskim vinogradima na položajima nazvanim Pod rupu. Postoje li ta mjesta još?
- Gdje se sad nalaze vinogradi? (Pavlomir?)
- Prema vašem mišljenju, po čemu se ističe ova manifestacija?
- Što za vas predstavlja Vinodol u kulturnom kontekstu?
- Koliko je COVID19 utjecao na turizam Novog Vinodolskog i njegov razvoj?
- Na koji način je COVID19 utjecao na Ružicu Vinodola?

3) IZVOĐAČI/NATJECATELJI

- Što znate o Ružici općenito?
- Prema zapisima, običaj se odvijao i u 19. stoljeću dok nije prekinut 1880. godine. Imate li kakva saznanja o tadašnjem odvijanju?
- Koliko ste upoznati sa tim tradicijskim običajem na kojem je utemeljena manifestacija?
- Kada i kako ste saznali prvi put za njeno održavanje?
- Jeste li posjećivali manifestaciju prije prijave, koliko puta?
- Jeste li pratili cijeli program? Ako ne, što točno ste posjetili?
- Jeste obilazili sva mjesta održavanja (Bribir, Grižane, Pavlomir)?
- Jeste li obilazili što od sporedne ponude? (ugostiteljska ponuda, radionice..)
- Što vas se tada najviše dojmilo?

- Jeste li čuli za slične manifestacije promoviranja vinogradarstva i tradicije u drugi dijelovima Hrvatske?
- Koje još manifestacije u Novom utječu na razvoj turizma i promociju baštine?
- Kako ste se prijavili za natjecanje?
- Opišite tijek događaja od prijave za natjecanje do početka samog održavanja?
- Tko sve sudjeluje na Ružici Vinodola?
- Koje zadatke/igre ste izvodile?
- Koji su običaji iz nekadašnjeg života u Vinodolu prikazani na Ružici?
- Kakvo je pravilo odijevanja? Tko što nosi, ima li tradicijskog u tome?
- Kandidatkinje su odjevene u berhan - što je to točno?
- Pojam "*skočac*", što je to?
- Čime se nagrađuje/okićuje pobjednica?
- Kakva je uloga pobjednice? Ima li kakvu obavezu pobjednica Ružice Vinodola tijekom svog godišnjeg "mandata"?
- Glazba na manifestaciji - što se svira, koje pjesme, tradicijske?
- Folklorni program - što se pleše, tko izvodi?
- Sudjeluju li i promatrači u manifestaciji?
- Što čini Ružicu Vinodola originalnom?
- Po čemu je poznat vinodolski kraj? (Što svako mjesto ima za ponuditi od kulturne baštine?)

10. SAŽETAK

Vinodolska mikroregija smještena je na sjevernom dijelu Jadrana, te obiluje bogatom povijesnom i kulturnom baštinom. Njime je oblikovan topos koji se predstavlja i istražuje u mnogim znanstvenim i stručnim radovima, posebice u etnološkoj i kulturnoantropološkoj znanstvenoj disciplini. Manifestacija "Ružica Vinodola" održava se jednom godišnje, sredinom kolovoza, na području grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine. Tijekom gotovo dvadeset godina izvođenja, manifestacija je postala uvelike prihvaćena i primijećena od strane lokalnog stanovništva i turista. Nastala je na temelju lokalne usmene predaje iz vremena vladavine plemićke obitelji Frankopan, prema kojoj se nakon završetka berbe grožđa birala najmarljivija djevojka – *Ružica*.

Cilj je ovog diplomskog rada analizirati ulogu baštine u oblikovanju identiteta mikroregije na primjeru manifestacije "Ružica Vinodola". U radu je analizirana i interpretirana kulturna baština Vinodola, te turistički promotivni materijali i sadržaji kako bi se istražilo na kojim se motivima gradi prepoznatljivost vinodolske mikroregije. Nadalje, analizira se gdje i na koji način se kulturna baština Vinodola i njeni elementi uklapaju u manifestaciju "Ružica Vinodola", te kako lokalno stanovništvo doživljava vinodolsku baštinu i navedenu manifestaciju. Rad se temelji na analizi i interpretaciji građe koja je proizašla iz istraživanja primarnih i sekundarnih izvora. Za pregled kulturno-povijesne baštine Vinodola i teorijskog okvira na kojem je temeljen rad, korištene je znanstvena i stručna literatura i časopisi, te su analizirane službene internetske stranice Grada Novog Vinodolskog i Općine Vinodolske i njihovih Turističkih zajednica. Analiza turističkih promotivnih materijala rezultat je temeljitog istraživanja internetskih stranica Turističkih zajednica grada Novog Vinodolskog i Vinodolske općine, tekstualnih promidžbenih materijala u obliku turističkih prospekata, vodiča i kataloga koji su nastali u razdoblju od 1990.-ih do danas. Nadalje, u istraživanju su korištene kvalitativne metode, provođenje terenskog etnografskog istraživanja na vinodolskom području, te provođenje polustrukturiranih intervjuova sa lokalnim stanovnicima i posjetiteljima, te organizatorima i izvođačima manifestacije za potrebe analize manifestacije "Ružice Vinodola".

Ključne riječi: "Ružica Vinodola", manifestacija, baština, mikroregionalni identitet, Vinodol

SUMMARY

The Vinodol microregion is situated in the northern part of the Adriatic Sea and it abounds in vast historical and cultural heritage. It has formed a topos which is presented and explored in many academic and professional papers, especially in ethnological and cultural anthropological scientific discipline. The manifestation “The wine rose of Vinodol” is held annually, in mid-August, in the area of the city of Novi Vinodolski and Vinodol municipality. Over nearly two decades of its existence, the manifestation has become widely accepted and recognized by the locals and tourists. It originated from local oral tradition dating back to the ruling period of the noble Frankopan family, in which, after the grape harvest, locals would select the most hardworking girl named – The Rose (Ružica).

The aim of this master’s thesis is to analyze the role of the heritage in shaping the identity of the microregion, using the example of the manifestation “Ružica Vinodola”. In this paper, the cultural heritage of Vinodol, as well as tourist promotional material and content, has been analyzed and interpreted to explore the motifs upon which the recognizability of the Vinodol microregion is built. Furthermore, the analysis explores where and how the cultural heritage of Vinodol and its elements are integrated into the manifestation “Ružica Vinodola”, as well as how the local population perceives Vinodol’s heritage and the mentioned manifestation. This study is based on the analysis and interpretation of materials derived from the research of primary and secondary sources. For the review of Vinodol’s cultural and historical heritage and the theoretical framework upon which the work is based on, scientific and professional literature and journals were utilized, along with the analysis of official websites of the City of Novi Vinodolski and the Vinodol municipality, as well as their tourist boards. The analysis of tourist promotional materials is the result of thorough research of the websites of the Tourist boards of the city of Novi Vinodolski and the Vinodol municipality, textual promotional materials in the form of tourism brochures, guides and catalogs produced from the 1990s to the present day. Furthermore, in this research, qualitative methods were employed, including conducting field ethnographic research in the Vinodol area and conducting semi-structured interviews with local residents, visitors, organizers, and performers of the “Ružica Vinodola” manifestation for the purpose of analyzing the manifestation.

Key words: *“The Rose of the Vinodol”, manifestation, heritage, microregional identity, Vinodol*